„באי נא לטייל מעט" הוא מבקש מאסתר. „לכי . . ." מרשה מרדכי לבתו רק מאי־יכולת להשיב פני הרב ריבו.

„וגם עשווא ילך אתנו . . ." משלמת אסתר את רעיון הוריה.

וה־לכים ההורים אל ביתם להתכונן בין ד' פנותם, ויוצאים הבנים אל המרחב להנות מזיו החיים החורגים.

— — — — — — — — — — — —

מדי שבת בשבתו יושבת משפחת אברמוביטש ומקיימת את השבת בבית, ובכל יום ראשון היא מתראה לבושה הדר בחוץ. בשני הימים האלה מרדכי מפהק מתוך בטלה, ואשתו מתנמנמת מאי־מעשה. כח החיים הנהנקים שבהם, דוחה ומביאם לידי שעמום ושממון.

בנם עשווא הולך לו ביום שבת אל הרחוב הקראי ומבלה שם את היום, וביום הראשון הוא מתארח עם רעיו הסנדלרים הנוצרים ועושה כל מעשיהם.

אסתר חיה חיי־משנה, קדש וחול. ביום השבת היא קראית אמתית, שומרת המצוה כפי „סבל הירישה" שלמדוה, ושואלת לפעמים את ה„צאינה וראינה" מן שכנתה המוזגת היהודית, וקוראה בהתמדה — אף כי הקריאה היהודית עודה לה בקושי גדול — למען תדע מהות התורה הזאת, וככל הוסיפה לקרא ולהתעמק, מתרבים געגעיה לדת־אל מסיני ומוצאה נחמה על הבדידות והדהיה שבחייה...

וביום הראשון היא יוצאת לפני גדר חצרה, וכבר מחכה לה וואסיל, ולבה דופק למראהו, ודמה החם מתחיל לרתוח. ויש שהיא הפצה לברוח מאתו, אבל איננה יכולה.

— — — — — — — — — — — —

ולוואסיל הגם יש עינים מלבבות ושפתים דברניות. הוא מתאר לה כי רק למאמינים בישו יש עולם הבא, ורק למודים באמונתו יש חיים בעולם הזה. אסתר מסכימה בפיה לדבריו, אבל בעמקי לבה מתקוממת התנגדות נמרצה.

„הולכת את ומתנונת בתור קראית . . . צר לי עליך" ככה הוא מתחיל. היא יודעת כי אמת הדבר, אמת ברורה. והוא מוסיף: והיה כי תכירי את דתנו ובאת אל הכומר . . . הוא יביאך בברית האמונה האמתית . . . ואז נחוג את חתונתנו . . ."

הכל כה יפה, כה נעים ומלבב. עתיד של אהבה ושל חיי־משפחה. והאב? והאם? והבושה של כל המשפחה, של כל העדה? תורתנו אמת . . . מוחה ראשה כנגד רגשות־לבה הבאים בהגע

התפתח הפרח ומחכה ללפופי הדבורה. ומחשבות זרות באות ומפריעות מנוחת נפשה: מה תכליתה פה בקרב בני עדתה? מה עתידה, ולמי תהיה לאשה? שמה עומדים כל צעירי העדה, ובכל אופן אי־אפשר למצא ביניהם את זווגה. שם נשען ליאון שבא הביתה לכבוד החג. הוא סטודנט ובה לא יבחר. ואף היא איננה מבקשת כלל גדולות. באיצקא לא תוכל לבחור – מפני שהיא דודתו. שמעון הוא קרוב מאיד רחוק — לפי דעתה — אך לגבו חל אסור עריות. יעקב'צי הסנדלר כבר נתארס. והאחרים? בעלי מומים . . . הלאלה תנשא? זה גבן, זה נכה־רגלים, ולזה מום אחר . . .

המספר הרב – לפי הערך – של בעלי־מומים בין הקראים האלה, הוא כנראה תוצאת אי־ההלוף בהרכבת־הדם השוטף זה מאות שנים בעורקי הקבוץ המצער, וגורם לבטלה, לכליון, כאלו כבר מלא תעודתו.

ואסתר מעמיקה להשוב, הלב כואב ומתמרמר, ונזכרת היא באותו רגע בוואסיל הרם וגבוה, שכנה המבטיחה אהבה בכל עת מצא. לו מרגישה היא נשיה נמרצה, אולם וואסיל עומד שם . . . בין אלה שאין להם חלק בד' ותורתו . . . ואסור הוא לה . . .

ברגע זה מעוררה מהרהוריה הקול האדיר שהתפרץ שם למטה: ד' הוא האלהים!

וישב מרדכי ובני ביתו לעת צהרים אל דירתו. בלכתם דרך העיר מתביישים הם בפני היהודים העושים יום זה חול, עדי בואם אל הכפר. ושוב פוגשים בם שירות האכרים, ועל פני כלם שמחה העוברת גבול. „זה הגם — אוכלים ושותים ושמחים ומתהוללים" לוהש מרדכי באזני אשתו. אסתר מתקנאה בצנעה בכל מעשי הנערים והנערות, ומרגשת את עצמה גלמודה ובודדה כי שום נער־ אכר לא יתרועע לה. „הם חיים — ואנחנו..." מרמזת היא לעשווא אחיה.

אכר שכור בא וקורא: „הנה הכלב הקראי הולך! „באותו רגע נראה פתאום וואסיל ומבקשו: „דודי, אנא, מה היב לך אדם זה?" — „הלא קראי הוא, שבעתים רע מיהודי" חורק השכור שיניו ומתנועע לכל צד. „אנא דודי, הנח לו. הקראי הוא נוצרי לעתיד, ובהאיר ד' עיניו יהיה כמונו".

משפחת אברמוביטש אינה מחכה לשמוע הדברים עד כלותם. רק נעלמת תיכף. אכן וואסיל הולך אחריהם ומשיגם.

רצון הקראים מחגם זה, יען חל הוא ביום ראשון לשבוע, וכה יש להם חג־משותף עם גרי הכפר, אינם צריכים להתבייש, רק אדרבא חוגגים אתם יחד. —

כה מטיילים הם העירה. מתגעגעים הם תמיד שמה אל רחוב הקיראי, ששם דרים בני־דתם בקבוץ אחד, ואשר שם מקלט הקראות: בית תפלתם. וכבא מרדכי אל הקדש פנימה, כורע הוא על ברכיו, ואחרי קומו יעמוד על מקומו בראש מורד, וישען על אחד הספסלים־העמודים. הוא לא ישב, הלילה. ישבו להם זקנים שאינם יכולים לעמוד, אבל הוא — עוד כחו אתו להתפלל מעומד. נצב אצלו גם בנו עשווא בדממה, מוריד עיניו אל ה„סדור" ימדפדף. ומתאספים כל בני העדה המצערה ועומדים בלי נוע איש איש על מקומו, ועולה ה„חכם" לפני „ארון־הקדש" לנצח בתור חזן על התפלה. הזקנים מעותים ומכוצים את פניהם והמלים יוצאות משברון לב, האברכים מתחילים ומסיימים בקול רם אך מוכני את התפלות, והבחורים הצעירים קוראים קצת את תפלתם ומדלגים קצת, בשלחם מבטים לעזרת הנשים...

והקולות כנקרעים מיליל הרוח או כנהמת אפרוחים משלכים מן הקן, תועים בחלל הבית כיתומים, שאינם מלובשים ואינם מסורקים. והנרות הדולקים במנורות התלויות, מפיצים אור־חור המאבין כל שרטוט שעל פני המתפללים.

פתאום ודממה קמה. כל העדה כורעת. מלחשת תפלת „ודוי"[1], משתטחת ותופפת באגרוף בלב. זוהי השתפכות הנפש בקול דממה דקה...

אולם אחר כך המחזה משתנה. כשפותחים את הא־ון ומסיעים את ספר התורה אל השלחן, מיד מתפרץ מעשרות השפתים קול אדיר, קול צעקה מתוך צער, שלש פעמים: „ד' הוא האלהים!" —

וכעלות חאַני לעזרת הנשים, לוקחת היא גם את בתה אסתר אתה. כבר איננה ילדה וצריכה לדעת מה. וככה עומדות הן אצל אחד החלונות ומביטות למטה אל עמדת הגברים. וחאַני מתפללת את התפלות העבריות האי־מובנות לה, ומסדרת בלבה את כל בקשותיה מלפני „בים טנרי"[2]) ואסתר אף היא מניעה שפתיה לכבוד „ד' אלהי ישראל" בלי שום הבנה וכונה, ועיניה תועות בין הגברים. כבר

---

[1]) במקום „שמנה־עשרה" בלחש שאצל היהודים.

[2]) פירושו „רבון אלהים" כמו „רבונו של עולם".

וירא שמים. גם בשדה קרא „תהלים" בשבתו לנוח. ואתה כבר משהית פאת זקנך..."

„כלנו הוטאים..." מגמגם הקראי. היהודי פורד מעליהם והולך לדרכו.

„צדיק גדול! מקיים מצות דרבנן, ועובר בכל יום על מצות התורה..." מפטיר אחריו מרדכי בשפה, מלגלג ושב לעבודתו.

ועובדת המשפחה הקראית, עוברת מתלם לתלם ומדברת על הכל. ככל הסברותם פנים לכאן ולכאן בהכנעה לכל אדם, כן מלגלגים הם שלא בפניו ולועגים לכל. ומכל דבור ודבור מבצבץ ומנצנץ הנגוד הגמור שבינם להסביבה, והריקנות השוממה הממלאה את הויתם.

— — — — — — — — — — — —

הטבע חוגג. הדר הפרחים של ילדות-הירק עבר כימי הנוער ודבדבניות יפות מתנועעות על האילנות ומשקיפות בגעגעים. אדומות הן כפני ילדות שהגיע תורן, ושמחות כי כבר גודלו, ויגיעו לזמן בכורן. למועד הזה בא חג הבכורים או חג השבועות. ממחרת השבת — תמיד חל החג באותו יום אצל הקראים ככתוב בתורה — היתה התעוררות בבית אברמוביץ. הוא בעצמו לבש בגדי יו"ט ופניו השוממים כמו נהרו מעט. אשתו האני לבשה אחת משמלות התונתה המונחות בארון ומשמשות רק לעתים רחוקות. הבת אסתר לבשה שמלה חדשה, מטרון הדש, ותיף לגמרי להייה המלאות ועגולות, האדומות-שזופות, כמו קבלו ברק חדש, ומכנה גוה העב הוהן כזריזות. הבן עשוואַ, שוליא דסנדלר, כמו גבה ויגדל הרבה במעילו וכובעו החדשים. אה שיינצי הקטנה נתנה לסרוק את ראשה לכבוד יו"ט ופניה התחדשו.

והולכת המשפחה אטי, יד יד אוחזת „סדור-תפלה", ומטיילת בהנאה לאורך הכפר בדרך המלך לבא אל הכרך זמוך, מקום מושב-קראי. שירות, שירות אכרים ואכרות, בחורים ובתולות נפגשות בהן. נראות הן בתלבשתן הססגונית כנוגה הקשת. שלל צבעים דוקרים את העין. בתור נגוד נראה גון תלבושת הקראים בשהרחרותה כמהאה עזה. בתלבשתם נראה תמיד נטיה חזקה לצבע הכהה. וכשם שהגוף מתעטף שהרהר, כן אולי מעוטפה הנשמה המדולדלת צאלים אבלים ושוממים . . .

מרדכי פוגש במיודעיו האכרים ושולח ידו לברכם. האני מנענעה בראשה לכל אכרה ואכרה, ואסתר צועדת לה במין גדלות של עלמה, ושולחת מבט לאחד או לשני מן האכרים-הבחורים. שבעי

בשדה הכל ירוק, הכל מלא לחלוחית. כל הפירות והגרעינים שנקברו בעפר, חוגגים תחיתם בשלחם עשבים ירוקים — צירים צעירים — למרחב האויר. רק ההלו לצמוח, לארוג מחדש פתיל־חיים, והנה יוצא קוֹנן ודרדר להצר גבולם וגדולם. ובוחרים להם הבעל, האשה והבת, ערוגה משותפת, לתלוש ולנכש את הצמחים הפראים העוצרים בעד שגשוגם של הזרעים. ויושבת לה שיינצי במורד התלם, מאספת את הקוצים התלושים ומקלעת זרים...

גוי־אכר עובר במקרה. „ד' בעזרכם" הוא מברך בנוסח־האכרי.

„תודה, יהי ד' גם בעזרכם" עונים הקראים בשפתו. האכר עוצר הליכתו וסוקר לעבודתם, ומעיר: „חי נפשי, עובדים אתם בחריצות ואומנות נפלאה כאחד משלנו".

הקראים נהנים והאָני עונה: „וכי מה אנחנו? כמונו כמוכם, תורתנו — תורתכם, ורק שנוים קלים בינינו..."

האכר הולך לו, והם מוסיפים לעשות מלאכתם הקוצים דוקרים את ידיהם, ובינתים הם משוחחים אדות ה„ערל הגס" המתגאה רק על עבודה שלו...

יהודי עובר במסלה לסחר בכפר. „ד' בעזרך, ר' מרדכי" הוא קורא יהודית.

„תודה, יעזור גם לך ד'," מצלצלת התשובה. וההר יָונה את ההד. בקרוב היהודי משליך הקראי את מעדרו, שולח ידו ואומר בהברה ספרדית „שלום עליכם".

„עליכם שלום" עונה היהודי בהברתו האשכנזית, „שדות פוריות לך, ר' מרדכי, לַכשנהיה — נעשה איה"ש עסק לתקופת האסיף" יסיים. לדבריו אלה צוחקת אסתר ולוחשת לאמה בשפתה הקראית: הוא רבן נאה, מיוחס. הוא יקנה את תבואתנו כשאנחנו עובדים ומתיגעים...

הקראי עונה להיהודי בתמימות־מעושה: „ברכת ד' ולא אומנותי עושה זאת. איך מאמר הנביא: אל יתהלל העשיר בעשרו כי בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי."

„זוכר אתה מלה עברית אף בשדה!" מעיר היהודי בשחוק של רצון והסכמה.

„וכי מה אנחנו? — מתנצל הקראי — אף אנו יהודים, בני אברהם יצחק ויעקב, אבל איך כתוב: אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו".

„כן, נזכרתי את אביך. רבות סחרתי אתו. הוא היה איש תם

דִּלְדּוּל.

היום צומה. צמה נפלא שמתבשל לאור השמש. והצמיחה החשאית הנראה רק למעיין בכונה, מעוררת את כל החי לתחיה. בבית הקראי מרדכי אברמוביטש קמו משנתם כל בני הבית. הוא כבר התפלל, היא כבר החליבה את הפרות והבעיר אש בתנור. בתם אסתר — קוראים לה סטעסיא — מקלפת תפוחי אדמה בנם יהושע — מכנים אותו עשוואַ לובש סינור־רצעני ללכת אל אומנו הסנדלר ושיינצי הקטנה כבת שבע עודה נשענת על המטה ובוכה. מרדכי מנסה לפייסה ולשעשעה. הילדה איננה מקבלת פיוסים, עד כי אביה מתרגז ואז היא שותקת. אבל מאחר שבא מרדכי בכעס, כועס הוא על הכל, ושפתו הטט־ית חרדה בשעת שטף הדבור.

„עצלים, הוא קורא, מהרו, מהרו, לעבודה, לעבודה! המעט ישבתם ונחתם?"

לו כבר מאוסה שביתה ארוכה כזו. שלשום ביום השבת לא עשה מלאכה, והיום ההוא כל־כך ארוך. מלאה ומשעמם! לעבוד אסור, להשתעשע אי־אפשר. ה„ערל" עובד. אין לו פנאי לשוחח אתו ולפוג בדידותו. והוא מתבייש על שבשעת עבודתו הוא שובת. ה„רבן" כשצונף „שטריימל" היהו מיוחס, ולא כדאי לו להחסיר רגע בשבת בשביל קראי. ואתמול, ביום הראשון, כל האחרים שובתים ושוב הוא מתבייש לצאת השדה לעבודתו ושוב היא הולך בטל. להתרועע עם הערלים הגסים אינו יכול כי מה שעשעם? לשתות לשכרה לבא לידי הכאה. שפיכות־דמים — דבר חמור האסור לו מן התורה! . . .

„עצלים! הוא מוסיף לצעוק, שני ימים נחתם, ועתה עודכם מתמהמים, ונרפים לצאת לעבודה!"

סוף סוף לוקח מרדכי את כלי העבודה ויוצא בלוית אשתו חאַני ובתו סטעסיא אל שדותיו המשתרעים בגבול הכפר, הרחק כמהלך חצי שעה מביתו. אף שיינצי הקטנה הולכת אתם. יראה היא להשאר בעצמה ואוהבת את המרחק הרב.

זרות, איזו קרירות, אשר הראו השפעתם לרעה על מהלך החיים־הביתיים . . .

מהשבותיו הנגרשות הביאוהו לידי הרהורים אחרים, אשר הובילוהו הרחק מתעודתו, ששאף אליה תמיד. הוא לומד . . . טוב. אולם מלבד כי רוב שנותיו יוכלו לעבר מבלי שיבא לאיזו מטרה, בהיות מעט מאוד מספר עדות קראיות, הנה לא עלתה בגורלו אף אותה השלוה המרגישה בחיי־המשפחה של קראי־פשוט . . . שגיאה, טעות גדולה היה מהלך־חייו עד הנה . . .

הלב כמו מתקומם כלפי המקרה שיעדהו ל„חכמיות", ויביאהו לכך . . . מרגיש הוא כי הסר לו דבר־מה, אותו הדבר הבלתי־נראה רק מוחש . . . את האני לא ישנא, אך זרה היא לרוחו, וכל מעשיה נראים לו כהיפך ממה שצריך להיות. ריקנות רבה נראה לו בביתו, שתמררהו למאוד. והריקנות עוברת גם לתוך למודיו החביבים לו תמיד . . . רואה הוא בהם אפיסת־הכחות בלי מטרה, והוא נלחם פעם עם השכל ופעם עם הלב, ובא למסקנא כי מכרח הוא לעזוב את הכל, את הכל . . .

לא ידעה האני את זעזועי נפש בעלה, אך הרגישה שנוים לרעה מיום ליום. היא, ילידת קונסטנטינופל עם שלל גוניה, לא יכלה שאת את ההתנהגות הקטנונית והגסה של זכריה האוהז במעשי בני עדתו המצערה, וגם יחוסו הקר אליה שרט עמק בלבה. זרה היא כאן, זרה ובודדה בצערה, רק כותלי ביתה הם עדים דוממים לחייה השוממים . . .

רק מפי הזקן שמחה נזרקה לעתים מחאה אי־מובנה, על כי מטרת שאיפתו להנות מגדולת בנו, הולכת ומתאבדת. רואה הוא את בלתי מגלה שער ראשה, כמו שעושות הקראיות האהריות בדור הזה, ורואה את בנו משתמט לאט לאט מלמודי התורה, ויאוש נורא חודר בכל ישותו . . .

ובהגיוני זכריה עשה הספק שמות, וידחהו מתוך ביתו, מן סביבתו, מתוך עברו. לנגד חיים אחרים ועתיד אחר הסתומים לו. לא, פה לא יכול להשאר . . .

— — — — — — — — — — —

וביום אחד — בברחו לאמריקה בלי ידיעת אשתו ואביו — נגלה ההזיון המעציב בכל תמרוריו . . .

הקראית היא מבינה, אך זה אינו מספיק לשיחה. בכל זאת הוא בטוח כי במשך זמן קצר תלמד את השפה הקראית וסגנונה, מפני שהוא למד טורקית בהתעכבו בקונסטנטינופל, ויודע לתרגם הכל. „ואז תתרועענה אתה, ותשבענה נחת בשמעכן הליכות ומנהגי המקום שיצאה משם" כלה את דבריו.

אכן עת ארוכה חלפה לה, והאני לא יכלה להתרגל אל אופני החיים פה, והקראיות לא התמזגו עם תכונת־נפשה היא. איזה כח־דוחה מסותר היה המפריד בינתן, ותהי כעין־מפונק ממזרח־תבל מקום השמש צוחקת והטבע צוהל, כשנשתל על אדמת מערב־עגום. עם הסביבה לא התפשרה. קשה היה לה ללמוד את שפות הארץ הנצרכות כאן, לכל היותר תבין בקושי מה שאחרים מדברים, אבל בדברה בעצמה — הכל יוצא מסורס מפיה. את השפה הקראית למדה אמנם ביותר קלות, כי לא מוזרה היתה לה מכבר, אך „ברחוב הקראי" לועגים למבטאה המשונה הצורם אוזן המבין.

— — — — — — — — — — —

למעת שוב זכריה, החל שנוי־חשאי ביחוסו לאשתו. החדוש שבהתנהגותה — עקב חנוכה השונה — אשר משכו קודם, התחיל להיות בעבור־ו בנלי ולטורח. שם בקונסטנטינופל מצאה חן בעיניו התנהגותה הברכית, ועכשו . . . נגלה לו ההבדל שבינה ואפיה המיוחד אשר הושפע מסביבה אחרת, ובין תהלוכות בנות העדה הזאת, את השנוי שבין אזיה ואירופה, בין כרך לעירה, וע"פ חנוכו והרגלו — יצא משפטה לחובה.

כחודו של מחט דקרתהו הפגישה הראשונה של אשתו עם בנות משפחתו . . . אז ראה איך היתה ללעג במבטאה המשונה. ולמאז נקרו מקרים שונים, קטני־ערך, אשר יסרוהו מדוע הלך למרחקים לבקש לו אשה זרה להרגל־חייו. כלום אינה מכוערת ככל נשי הקראים? . . . אבל הלך־מחשבותיו היה סגור ונעלם בקרבו. הן ידוע לו כי „שקר החן והבל היופי" . . . וסוף המקרא: „יראת ד' היא תתהלל" . . .

„אשה יראת ד' . . ." אך גם בזאת אין דעתו נוחה. יודע הוא כי אינה אשמה בזה, מפני שמנהגי העדה שיצאה משם, שונים ממנהגי מקומו. זהו בכלל חסרון הקראות. אין שטה אחת וסדר־דתי אחד לכל בני הכת. אולם אינו מתעמק בשאלה הזאת, כי מעסיקים אותו חיי־ביתו. ומבלי חפץ יעירו בו כל מעשיה ותנועותיה איזו

שכבר אינן אותן הצדקניות שהיו אמותיהן, אשר לא הרבו שיחה עם גבר זר, ולא גלו את שער ראשן מתחת למטפחת . . . ובאשר הנך מוכן להיות „חכם", עליך לקחת אשה צנועה כגילך, ומאחרי שהנן ד' אותי במשמני אדמה ועשר, יש לך יכולת לנסוע לעדה־קראית רחוקה, ולבחור לאשה אחת מבנותיהן הראויות לך. הלא כה אמר אברהם אבינו ליצחק בנו, ומעשי אבות יוכלו היות סימן לבנים. עצתי ורצוני הוא שתסע אחר החג לעיר קונסטנטינופל, ושם תמצא „עזר כנגדך"."

ובאחד הימים הקרובים קבל זכריה מאביו די־כסף להוצאות הדרך; ויסע קונסטנטינופלה. — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

חלפה עת ארוכה, בבתי הקראים — בפרט באלה שיש בהם בנות בוגרות — מדברים בזכריה איצקוביטש ומזלזלים בו על כי העליב את בנות עדתו וילך אל עדות אחרות. — נשתתקו כשיצא הקול כי שב הוא אל בית אביו ביחד עם אשתו אשר בחר, אחר התמהמהו שתי שנים בקונסטנטינופל.

בבית הזקן שמחה רבו ההכנות לקבלת פני האורחים הרחוקים, וכמעט כל בני העדה התקבצו לקדם את פניהם בשלום. ותהי הפגישה הראשונה מלבבת. ברכת „שלום עליכם" עפה מכל צד לעומת הזוג הבא, והזקן בכה מרוב שמחה.

זכריה קורא בפני אשתו האַני בשמותם ומפריש לה את קרבת־משפחתם אליו. הקראיות הנאספות, המלובשות כלן שמלות יפות מארג מובחר, סוקרות על הכלה החדשה, וכל אחת משמיעה איזה דבור של חבה והנופה, ומתחרה להראות אותות רצון לה. ובכל הוסיפן לדבר, תסתבכנה יותר בשיחות ארוכות, ומוצאות הן לתמהונן כי היא, החדשה, מתערבת בדבריהן לפעמים רק במלה אחת פגומה, וגם זאת שלא מן הענין. התחילה קריצת עינים בין הנשים, לאמר: ראו נא מה עלה בגורל זכריה.

האַני מבינה את מהות הרמזים, ומרגישה את עצמה עלובה. למען החלץ מענוי־הדין הזה, תקרא לבעלה ומלחשת לו דבר מה בשפה זרה. כרגע פונה זכריה אל הנשים, ומסביר להן כי אשתו היא משכלת ויודעת ספר ולשונות יון, טורקיה, וגם מעט צרפתית. אולם מאשר הדבור השגור בפיה היה תמיד הטורקי או הצרפתי, איננה יכולה להשתתף בשיחתן ולהתודע אליהן כראוי. קצת אמנם מהשפה

כורך בה בפזיזות מטלטלים אחדים, חוטף את הצרור על כתפו, לוקח מקל בידו ורץ כלפי הדלת, לקיים מה שנאמר „מתניכם חגורים נעליכם ב־גליכם ומקלכם בידכם" וכו'. אז ממהרת אישתו לאחוז בו ולהניאו ממרוצתו, והוא שב, מקדש על היין, ועומד לסעודה בראש השלחן, בברכו לד' המוציא להם עני מן הארץ".

מעומד, במין הפזון־מצוה מלמל מתוך סדור־תפלה שירות ותשבחות על יציאת מצרים, כאלו עצמו היה שם ונגאל מגלות לחרות. וקטעים, קטעים, נשמעים: פסוקים צבורים מכל אפסי התנ"ך שמתאימים לליל זה.

„אנא בגבורות ד' אלהים — מתחיל הוא בקול רם — אזכיר צדקתך לבדך וכו'" ומתאנח „ויבא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ חם . . ."

מתרגם הוא לבני ביתו את הפסוק האחרון מתוך ההגדה הכתובה בשפה הקראית: „דָא כֶּילְדִי יִשְׂרָאֶל בוּ סֶבָה סַרְטִין מִצְּרִינֶא דָא יַעֲקֹב טִירִילְדִי יֶרִינְדֶיא חַמְנִיק", ואומר הלאה „גזרה ראשונה על ידי המילדות ככתוב וכו' גזרה שניה צוה לכל עמו בפרהסיא והתיר דם ילדי ישראל להרגם ולטבעם ביאור ככתוב וכו'..."

הנגון הערוך לכאורה בתור שבח וזמרה, מתהפך לזעקת־צער ולקינה בצאתו מפי הזקן, אף הבנים אמרו מעומד את התפלות, בנוסח האב ונגוני הנוגה, כמקבלים עליהם בדיוק את המסור מדור לדור . . .

אחרי שנגמרה האמירה הארוכה עם הסיום „לשנה הבאה בירושלם", באה הסעודה בבשר ויין, וככלותה התכבד הזקן עם בנו הגדול והמלומד בשיחה ממושכה. זה כבר בקש האב מקום וסבה לדבר עם זכריה אדות העתיד שלו. הן באה העת לשאת אשה אחרי צאתו מחובת הצבא . . . אולם טרוד הוא כל־עת, ואין לו פנאי. כל ימי החורף היה עסוק בפטום השורים, ועתה אחר החג באה תקופת האביב עם עמל החרישה והזריעה. רק מועד החג מכשר לדבורים כאלה . . .

„זכריה — הוא מסובב את הענין המדובר — הנה היית לאיש, ועודך עומד בגפך . . ." הצעיר משפיל עיניו ושותק, והזקן מוסיף הלאה: „התורה הקדושה אומרת „כי לא טוב האדם היות לבדו", ובכל זאת אינני מוצא בין בנות עדתנו זווג למענך. בת דודי ובת שמואל קי אסורים לך מפני חומרת עריות, והאחרות יש אשר עומדות הן במדרגה נמוכה, בנות־עניים, אשר אינן לפי כבודי וכבודך, ויש

אל משפחת וגם אום ברה.
תמוז למד מסעי דלת —
— — — — —

כבר שקוע האבן באדמה, אי אפשר לקרא הלאה את זמן הפטירה . . . שנים רבות עברו, לפי הנראה, אך מעשיו ועלילותיו נזכרים לדורות..' הוא ממלמל בפזור־נפשו. ומצייר הוא לעצמו נצח התורה ונצח הצדיק... והנה גם שם מצבה:

יוצג
ציון זה לקבר
האיש ירא את האל נורא.
ומאוד שוקד דלתי ביתו.
יושב באוהל תלמוד תורה.
ספון כל רז אליו נגלה.
ובזוך שכלו השיג קרא.
פאר בשמו רבוני אבי.
כהדר יוסף חוזה נקרא.
מאז ועד חכם רזים.
רב מרדכי מרביץ תורה.
נפטר ג' מדבר סיני ז"כ אייר.
תקכ"א ליצירה.

זכר צדיק לברכה' זהו מאמר מפורש... והוא כמו נודר לקחת לו למופת את הגדולים האלה, אשר — לפי מושגו — הזהירו על פני הארץ ויזכו לנצח עולמי...

— — — — — — — — —

פסח היה אז. כלים חדשים נקנו ויש שנגעלו בשביל החג, וכל המץ או כלי־חמוץ נבער אל פנת גג או מרתף סמוי מן העין, ככל החקה והמצוה. ובהגיע ליל ראשון, היה השלחן מסודר כמנהג הקראי: שתי מצות עבות¹) וקשות כקרש, ביצים מבושלות מונחות, בקבוק יין עומד בין צנצנות ריקות, ובאמצע השלחן על גבי קערה מונח בתור „קרבן פסח' עוף־שלם צלוי.

כבא הזקן שמחה מן התפלה, קרא בעליצות־מזוזה „מועד שלום"! ובמהירות רבה הוא תופס איזו מטפחת ישנה המונחת בזוית,

¹) עובין ½2 צנטמטר.

הזר איזו שאלה, אינו מרהיב עוז בנפשו לענות בפני רבו או לפתוח פה בלי רשותו...

ונלוה זכריה לרבו גם בהליכותיו מחוץ לביתו, כי מצא בכל מעשיו את „החכמות" שאליה ישאף. כל הליכה כזו הוסיפה לו חשק — לתורה.

באחד הימים שבהם יצא ה„חכם" על שדה הקברות — כמנהגו לצאת מדי פעם בפעם לרגלי כל מקרה — הלך אתו גם זכריה. פה הכל שתקני, סודי... ערמות עפר, מצבות ושברי־מצבות... ה„חכם" משתוחח ומיבב תפלה מבלי שום לב עתה לתלמידו, והאחרון עומד, מאזין, נפשו מתרגשת, ומבטו אובד בין התלים... והוא חושב אדות המות הרע המכלה והקבר האכזר הבולע הכל. כמה מחות שעבדו את ד', מונחים כאן !... ואוחזתו תשוקה לבקר את קברי ה„חכמים". הם מתו, גופם בטל, אך זכרם עומד חרות לנצח על האבן...

וזחל הוא הלאה, הלאה, ומחפש וקורא את הכתובות מעל המצבות... הנה מצבת „חכם"!... קצת מטושטשת, אך הוא מתאמץ לקרא:

הרבה בכה העם בכה,
על מות חכם רבא גברא,
ירא האל אור ישראל,
כמאיר בוצינא דנהורא.
שקד דלתות בית אל עתות,
פעמים עבוד בתדירה,
ובכל ימיו מן עלומיו,
למד תורה הגדיל והרה,
ענו למאוד בן כל חכמות,
רכב אל קשר היצירה,
הוא בר אורין ובר אבהן,
מורה צדק הוזה אורה,
יתר שאת אותו בשאת,
עם רוב הספר חכמי מקרא,
ופה נקבר המשביר בר,
בישועה יוסף הוא נקרא,
סנסין פרת ובן יקרת,
הרב משה מורה תורה,
פרי מעשיו לזכות נחשב,

בשקידה נמרצה למד ה„חכם" את הנער, כאלו חפץ להפח בו את נשמתו, וביחוד בימות החרף שאז פנוי הוא מעבודת השדה. וזכריה נטה אזנו לדברי רבו, ויקשיב ביראת־כבוד את הוראתו. היתה לו שעת שבתו על שלחן החכם — אשר ראהו כראות הנקודה היותר גבוהה בקראות — כעין ישיבה במסבת הבי"ד הגדול בירושלם... נשמת הזקנה והנוער כאלו נשקו פה, והעבר כמו מוסר סודות עתיקים להעתיד... שיחות מני קדם בתנ"ך עם פירוש תתרי על־פה, חליפות עם פירושיהם של מפרשם „דוד מרדכי" וקצת של רש"י, אבן־עזרא ואברבנאל. ספרי הדקדוק „מכלול לרד"ק" ו„ערוגות הבושם" לארקוואליטי, מוסרם של בעלי „פרקי אבות" ו„שמנה פרקים" לרמב"ם. ויש שברבות הימים ולמדו ה„חכם" מעט „הקירה", קצת מן „רוח חן" של אבן־תבון, שמין מ„חובת הלבבות" ומעט מ„עקידת יצחק". פה ושם הראה לו קירטב איזה מאמר ב„מורה נבוכים" — שספר זה הוא נקודתם היותר גבוהה בהשכלה.

אולם רוב הלמודים האלה היו רק כעין למודים הקרובים לרוח הקראות, כי מתוך הקראים עצמם לא התפתחה ספרות כזו. עיקר הלמוד היו ספרי הדת וההלכה הקראיים, אשר על פיהם מנהיג ה„חכם" את עניני הרוח של עדתו, ומורה אותם הלכה למעשה.

הספרים „עץ חיים" (הלכות) לר אהרן האחרון הקראי, „ספר גן־עדן" (הלכות) הספר „אדרת אליהו" (שחיטה ועוד) מסרו להנער את דעותיהם והלך־רוחם של הקראים הקדמונים, וימשכו אותו אל עבר רחוק, עבר מלא קטטות דתיות.

במקרים מאוד רחוקים הפריע העולם החצון את הרזים המישתלישלים כאן מדור לדור. יש שבא קראי לרשום את הנולד בספר החיים או להכתיב את הנעדר ברשימת המתים, יבעקב אלה באה הליכה ל„ברית מילה" או להלוית הנפטר. ויש שהגיעה הובת „סדור קדושין" ו„חזנות" כבית הכנסת ותפסיק את הלמודים.

לפרקים נתעה איזה יהודי מעיר רחוקה לפנת בית זה, למען הכיר את ה„ראש לבני מקרא". ה„חכם" מדבר אתו בהתלהבות אדות „שפת קדש" ו„מליצה" ומתבל באמצע איזו הקירה מן „עקידת יצחק" או „הרמב"ם", וזכריה יושב מנגד וישאף כל מלה היוצאת מפי הרב ומפי האורח, אף כי בז הוא בלבו את הזר ה„רבן" „הלומד הכל ומסרס את הפשט". הלא גם הוא יהיה „חכם" — חלם הנער — וצריך איפא ללמוד אף שיחת־חולין של רבו. אבל בישאול אנתו

ל„חכם" ברבות הימים . . . וזכריה הקטן כאלו חש עתה בעצמו את השנוי הכביר שבא עם הסרת תלתלי הילדות. „אלמה, אלמדי מבטיח הנער.

— — — — — — — — — — —

היתה כבר לזכריה קצת ידיעה בקריאה, כי משנתו הרביעית למד בבית ה„רבי" המקבץ בחדר צר את ילדי הקראים ומלמדם קריאה, תפלה, ותורה בתרגום לשפה הקראית.

אולם עתה מאחרי שהיה ל„גדול" עם הסרת שערותיו, התחיל לאהוב את הלמוד. כל מאמרי האם־הזקנה והאב — אשר הרימו בעיניו את ערך השקידה בלמודים ובקראות — השפיעו עליו בסתרי הנפש, ומן המסתרים יצאה תשוקה והרכזת־החשק לנקודה אחת: למוד התורה. עליו ללמוד יותר משאר הבריה, כי על כן „חכם" יהיה.

מלמדו נהנה מחריצות תלמידו זה, ויבינהו בינה בתורה, בנביאים, וגם בראשית כללי הדקדוק הקדים להורהו — דבר שלא זכו לו שאר התלמידים. בני גילו הקטנים התיחסו אליו כאל בריה חשובה, שחיבים בכבודה . . . והקראים בכללם התימרו בו בפני שכניהם היהודים שלועגים להם כי תש רוחם ומצבם הרוחני נמוך, ויראו בו מעין המשך חיי־הרוח של עדתם . . .

ככה עברו שנים. חברי זכריה עזבו את בית ה„רבי" ויחליפו את הספר בגרזן, קורנס או מעדר למלאכה. רק אדותי חשב האב אהרון שמחה שהיה בעל נכסים ושקוע תמיד בעבוד השדות וגדול הבהמות, לא שכח עדיין פירוש מלים רבות ויאהב לאמר „תהלים" בששעתו פנויה או גם ללמוד „פרשה" בתורה. בראותו כי בנו רכש לו ידיעות רבות — לפי דעתו הנה תקוה ללמדו הלאה ולעשותו ל„פאר" הקראים, ל„חכם".

זכריה הובא לבית „החכם", וזה קבלהו בכל אותות חבה. טרוד הוא אמנם בעבודת שדותיו ונכסיו, בעניני הדת של עדתו שאינו מקבל ממנה כל שכר, אולם רב עתותיו הוא מקדיש לעיון בספרים. וישיבתו התדירית על גבי הספרים האלמים, הביאה לו — מלבד בקיאותו בתור חכם בספרות ההלכית־הקראית — ידיעות רבות בספרי עבר, וביחוד בספרות הפלוסופית־הדתית של הרבנים מימי־הבינים. אבל בכל דבקות נשמתו בספרים — הרגיש לעתים שעמום. אין נפש בעדה שאפשר לבלות אתה שעה בענינים מפשטים כאלה. עם קבלת זכריה קוה — מלבד קימו מצוה של ללמד — לרכוש לו נפש כזאת.

טז.

חַיֵּי־טָעוּת.

„שבע שנ"ם תמלאנה היום לזכריה שלנו" השמיע שמחה איצקוביטש לאשתו ואמו הזקנה, בשבתם יחד באחד לילות־החרף הארוכים.

הזקנה־בעלת פנים מקומטים וגב כפוף תחת סבל שמונים שנה — העירה: „כן, כן. כמעט בשעה זו נולד . . . ד' יחון אותו בשנים רבות. צריך לגזוז שערו[1] . . ."

„זכריה! — קורא האב להנער השקוע בשעשעים — בא נא הנה להסתפר . . ."

נער שהרהר שראשו מסובך מחלפות־פאות ושחורות, נגש אל הזקנה והיא נשקתהו. בידיה הרועדות השכיבה את ראשו על ברכיה, ובמספרים גזזה לעיני הוריו את המחלפות השחורות, אחת אחת, ותקבצן יחד לבל תלך אף שערה לאבוד.

„את השערות האלה תשקול במאזנים — היא פונה אל האב הנצב ממולה — וכפי משקלן תתן תמורתן מטבעות־כסף לקופסת בית־הכנסת".

עיני הזקנה נתלחלחו מהתרגשות, ותשק עוד הפעם לנכדה, ותברכהו שילמד תורה וישמע לדבר ד'. קראית־חרדה היתה, ומלבד קיום המצות הכתובות — ענתה בצום נפשה כל ימי חייה „בשלושים ימי האבל" להרבן בית־המקדש.[2]) מדי שנה בשנה, ויהי אדיר חפצה שילך גם הקטן בדרכה.

„זכריה ילמד, בודאי ילמד" מסכים לה שמחה, ומעיניו הקהות נצנצה שאיפתו להקדיש את בנו זה ללמודי התורה. אפשר יהיה

---

[1]) ע"פ מנהג ישן, שהיה עוד מקובל עד לפני איזה זמן בין החרדים, גדלו שערות הילד עד ז' שנים מבלי להעביר מספרים עליהן.

[2]) ל' ימי אבלות הם הימים שבין ט' תמוז עד י' אב.

אולם מצד הפתח נשקפת מזוזה, ועל החלון נראה סדור־תפלה עברי־קראי שחציו הראשון נדפס והציו השני נכתב בידי אחד מאבי אבות עשוואַ. מן התקרה המעושנה ומטה לנפול מרוב ימים, נשקפים פסוקים מן המקרא ההרותים עליהם, כמו „ד' ישמר צאתך וביאך" ועוד כאלה, עם תמונות „מגן־דוד" לקשוט ונוי. המנהג הבניה של קראים קדומים... וכל התכונות הקראיות שבדוממים הללו, מביעות בלי שפה וקול, ומזכירות לעשוואַ את ,יצעו והיאוש אשר בחיים באין־תכלית...

על הכבוד... ומרגישה היא שגם שההתנגדות והאנטיפטיה לו, לא יסודה לעולם מלבה... אמללה תהי בקרבתו עוד יותר אולי מאשר בבדידותה... טוב לשבת בבתולים מאשר להנשא לבעל אשר כזה...

ככה מתרוצצים במהה טענות ומענות בעד וכנגד, ונשמת הנערה מעונה ומטולטלה תחת נטל המשא ההשכבנית, וכל תמונתה כמו כמו מביעה: באין תכלית... — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

עתיד משולל צבע־ודאי רמז לעשוואַ, והוא מתחיל להתעמק במחשבות אודות גורלו. ומרירות יאוש־מסותר מציין מבין שרטוטי הפנים, וליאות מפהקת מתוך העינים השחורות־קהות. לכאורה היא בעל רמ"ח איברים ושס"ה גידים כבל בן־אדם שלם בגופו. וגם קראי אמתי שיכול להתפלל עברית... פירוש המלה אינו יודע אמנם.. ומה בכך? הכי „הכם" הוא או „שוחט"? די לפועל פשוט גם בזאת... די והותר... ומדוע מאסה בו דונקי?... רק גאותה הסבה בדבר וזהו קושי־מזלו...

אולם הוא ינסה ללחום נגד מזלו הקשה... וימצא לו אמצעי את ההתיאשות. ישמא מזלו גורם לשבת בגפו כל ימי חייו, כמקרה קראים רבים... ונטיתו ואהבתו נהפכות למשטמה עזה לדונקי אשר החריבה באכזריות את אשרו, וגם — כפי שהוא שופט — את אשרה היא... „צריך להגן על עצמו — הוא מהליט — צריך להתיאש..."

ויבקש מרגוע לרוחו הסוערת, בחיק העבודה. באחד מחדרי הבית הישן שנפל בנחלתו מאביו, ערך לו את בית־האומנות. קרוב לחלון הנשקף לרחוב, העמיד את השרפרף, ומעליו נצח על מלאכת העוזרים שאסף אליו. הללו מכים בקורנס, והללו תופרים במכונה, והוא יושב בשרוולים מפולשים, הגור סינר מלוכלך בופת, בלורית ארוכה מתנדנדת על מצחו, טפות זיעה מתגלגלות על הסנטר המגולה, ומבריקות מבין תלמי הרשמים שעל פניו הקשים והמעורפלים, ומתוה תבנית כל נעל, ובודק טוב עבודתו של כל שוליא. — עם העוזרים הנוצרים שלו חי הוא באחוה ורעות, משורר אתם ביחד שירי־עגבים בשפות הארץ, ואוכל אתם מפתם. רק כששותים עוזריו לשכרה, הוא הנחלש ביניהם...

והכאת הקורנס נותנת הד, ודר־דר־דזר של המכונה מזמזם, וקולות הנגינה משתפכים בחדר, כאלו מתכון הכל לשכר בהמולתו את עשוואַ ולהשכיחו מרירות גורלו.

ענוגה לרצען גם והדיוט... ושמא כך צריך להיות ? ... אבל - זכרו בלבד ממלא גועל וזועה...״

וכה־ים הונקי את עיניה ממהרת אמה להעלים את הסתכלותה בה, באמרה קצרה „אני הולכת השדה״.

„טוב !״ והנערה נשארה בודדה, כלואה בהדרה, כי אסור לה עתה בימי הוסת ללוות את אמה אל מרחב הטבע. מתנחמת היא בזה כי מותרת מלאכת התפירה בימי הטומאה, בתנאי לכבס את הבגד במים לאחר שבעת ימים... אכן מדי פעם בפעם היא מניחה את מלאכתה, ותומכת בידיה את המצח המקומט המגיד כי הייה מעירים בה מחשבות. ובשובה לקחת ולהמשיך את העבודה, מתגנבת אנחה־ חרישית ממעמקי החזה, בפני אמה היא שותקת, אולם בקרבה תיססת הספקות : למה היא עמלה ועד מתי תתעמל ? זה כמה שנים תתפור ותכין הפצי־תלבושת לשיגיע תור התונה. מי יודע כמה זמן עליה עוד לכלות בעמל ההכנות האלה, וקצן הסתום ? ...

וחורקת היא שן על גורלה ומתיפחת : „הלואי ולא נולדתי ברחוב הארור הזה... נראה בחוש כי כללה רובצת על הקראים... גם היהודים הם „מעוט״ בסביבה זו, ובכל זאת — מקנאה אני בהייהם...״

אמנם מצבה החמרי אינו מדאיגה כלל. האב עזב במתו רכוש הגון, והיא היורשת היהודה. האם תלויה בה ובאישיה בכל נשמתה והייה, ונכונה למלאות כל מאויה תמיד. אבל מה יתן לה כל זה, והיא יושבת בבתוליה ולא היתה לאיש אף כי כבר בגרה... בושה היא ממש להרים פניה בפני השכנה היהודית... ואולם מה היא אשמה ? רק מזלה גורם... הלא גם סטעסי רעותה הצעירה ממנה איננה עולה ביפיה עליה, ובכל זאת נקרה לה זווג הגון, וכבר יקראוה שני פיות „אם״...

בהור כלבבה הנהו רק „יהודה״... אליו מושך לבה... אך דא עקא כי „קרוב״ הוא לה ואסור להנשא לו... „קרוב״ רחוק אמנם... אביה היה בעלה של אם יהודה שנולד לה מבעל אחר... אמו מתה, אביה מת, בדיני עולם אין שום קרבת־משפחה בינו ובינה... אך בדיני הדת נקראים נשואים כאלה „עריות״... אסורה היא לו... והדם שותת בלי־רואים מן הלב הממורר...

רק זה עודו בגפו... כמה אהבה גלה אליה... ואולי נזדעזע מיתר דק גם בלבה, אכן סנדלר גם הוא ולא יותר... אבל — חוזרת המחשבה — מאחר שאין עתה רוק אחר בכל העדה, צריך לותר

דונקי התאחרה קצת בבואה, כמו חפצה להראות בזה עלוי־ערכה בהיותה בת משפחה אמידה, הרואה פחיתות־כבוד בנגיעה עם נופלי־ערך, אך מותרת מיחוסה. אמה הנה התיצבה מרחוק בהכנסה, והבת התערבה בין הקהל הצעיר.

„טעציאַ קסאָ" (ערבא טבא) נגש אליה עשוואַ — מלובש שחורים — בזריזות איש־חיל, ושולח לה את ידו ברגע שלבו הומה ומכה כפטיש: „ניט חלינת" (מה שלומך).

„סיכיר" (תודה) היא עונה בשויון גמור, כמעט בקרירות, ובשליחת יד מפני הנמוס.

מסתפק עשוואַ במעט הזה, מראה לה אותות רצון וחבה, לוחש לה „באוצעטביז" (נשתעשעה, נבלה העת), ונלוה לה כמעט בכל מחול.

„דונקי סען סיריז קיז" (את עלמה אהובה) תוכלי לאשרני... משתמש עשוואַ ברגעים האלה, בידעו את ערכה לכל ימי חייו, והיא איננה עונה כנאלמה.

„בידך עתידי... תוכלי לרוממני להיי אדם או להשליכני לתהום כליון..." ועיניו כל כך בוערות, ורשמי פניו משתנים ומתחלפים, עד כי לב הנערה שבדונקי מזדעזע, אך בהעיפה עינה עליו, תפגש בידו המושחרה מן הזפת, ותיכף היא מתחרטת...

שאר הקראים השקועים בשמחה, מרגישים כי מתארג פה גורל־משפחה, והם הפצים לעזר שלא בפועל, עוזבים את השנים לבדם, ומרמזים זה לזה, כלומר: מי יתן והיה.

והאם הנצבה בחדר השני מסתכלת ומרגישה בדבר, ומתעלבת בפני האחרים, כי יהין ־צען הדיוטי לארש את בתה היחידה יש־כושה רב... והיא מסתערת ישר אל בתה, ואומרת: „כבר פנה הצות־ליל, את איסתניסית ורכה... „נשובה הביתה!" — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

לבדה יושבת דונקי בחדרה, תופרת לבנים ורוקמת מעשי חושב. מחדר הסמוך נכנסת האם לבושה בתכלית פשטות, יוצאת היא אל השדה המשתרע הרחק מן הרחוב, שם מאחורי העיר, להשגיח לעבודת הפועלים. ובהעיפה עיניה על הבת המפותחה ובעלת הקומה, שרשמי לחייה מראים תמונת פרח מבושל שנוטה לכמוש, חפצה היא לצעוק מתוך צער, אך דנה את רגשותיה בחניקה, ועקמימיות קלה מתפתלת סביב הפה כאלו פקעה נימה בלב. „לשם מה ובשביל מה החיים הללו הולכים ונמשכים? — מהסס בקרבה — לו היה בעלי חי אז אולי כבר שעשעתי נכדים, אבל עתה — מה לעשות?... לתת בת

טו.

באין תכלית.

שליש שנים מלא עשווא ליאונוביטש את חובתו בעבודת הצבא ויחי חיים־נוחים, בהיותו „הובש" בבית־החולים־הצבאי, ככל הקראים הלקוחים לצבא — ע"פ רשיון מיוחד — רק בתור סניטארים, יען מבארים הם את המקרא „שופך דם האדם וכו'" כי אסור לשפוך דם אף במלחמה. ולמעת שובו הביתה מנקר במהו הרעיון לבוא בנשואין.

הן בעל־מלאכה מובהק הוא, ונעליו מהוללים בחוג היודעים את מלאכתו. פרנסה ימצא כדי לכלכל הנהגת בית. רק דבר אחד מפריע: קשה לו למצא את זווגו... אין מה לבחור ולברר... היתה אמנם נערה אחת שהתאימה כליל להפצו, אך לאסונו נשאה לאיש שני הדשים טרם שובו מעבודת הצבא... ועתה — גורלו מוטל בפי האחת שעודה פנויה... אך אם תדחהו זאת — דונקי (דינה) — לגמרי, כאשר החלה להראות אותות התרחקות, אז... ולבו לא יתנהו לסיים את המחשבה... אז אמלל הוא לעולם...

אולם עוד יש תקוה. בכל אופן יודעת דונקי כי כבר בגרה, ומבני גילה בשנים אין גבר פנוי... ובאין ברירה — הוא חושב — תתן ידה לו... פרי מתוק טבול במרור יהי המעשה הזה בעבורו, אך אין דרך אחרת...

ובהגיע ימי הפורים הנהיגו הקראים הצעירים לעשות להם נשף במחולות, למען החליף את המנהג הנושן בהדייש. רואים הם איך השכנים „הערלים" עושים „חגים ונשפים" לשמוה בעולמם, ומתקנאים בהם. ובכן נגמר לערך נשף־חשק ברקודים משני המינים כאשר גם הם עושים, ויום הפורים נבחר לתכלית זאת.

בהתכנס הצעירים בא גם עשווא במוקדם־אפשרי. על נצחונו בערב הזה, שם כל מבטחו.

במין נאוה מיוחדת, ומשוטטת מפנה לפנה לעשות סדרים. החתן עסוק בתקון השלחן המתמוטט, וההורים מסובבים בשמחה־פנימית עצורה.

מכל עבר נשקף סבר פנים יפים להולכים ומתאספים, והם כל קרואי החתונה והשושבינין בתוכם. יושבים הם להם על ספסלים מובנים בעצים, ושתיקה גמורה שוררת בשעה שעל פניהם האפטים נראים אותות ענג, זיו סעודת־מצוה.

על השלחן העמדו שני נרות שהועל בם אור, ודולקות הפתילות ומנסות להפיץ אורן הקטן באור־היום הגדול, ונלחם הקטן בגדול מלחמה בלתי־נראה, אי־ערכית . . .

ומוציאה אם הכלה כתונת הרשה, מחליקה קפוליה ונגשת אל השלחן, ומפרשת אותה אטי בהנאה וגדל־פנימי כמו שכתוב בתורה „ופרשו את השמלה לעיני זקני העיר״ וכו׳״.

נטיות כל העינים לכתמים, הנראים כתמונת עיני יונה המצוינה בצניעותה, ונהתרוה מעין אור־הוד של עבר ארוך מלא ניצוצי מים־עברי עתיק מתפרש על פני כל, ושחוק־קל מתגנב מבין השפתים הסגורות . . .

וכל הקרואים מסובים על יי״ש, מאכלים ומטעמים, ושמחים במשפחה החדשה . . . הרגשה־חגית מוחשת, גאון טהרת המשפחה והגזע . . .

רק הנוצרים והיהודים שאינם מבינים כל מלה, מסתכלים בתמהון על כל מנהג ותנועה המגרים את עצביהם לצחוק, ומתלחשים ומתחנקים בגחוכם.

„מה היא הקריאה הזאת?" שואל שם יהודי בלחש את אחד הקראים הזקנים. „זאת היא „כתובה" כמו אצליכם".

ובתוך הדממה מתגלגלות זמן רב המלים הזרות אשר מוצאן עתיק וזר, והתנגשו ההברית השטריות במלים העבריות הכתובות על הקירות.

ומגיש קראי כוס מלא יין ליד ה„חכם", והוא מברך ברכות התנים שוב בשפת עבר. ומצלצל כהד מזמן רחוק ומארץ רחוקה, הקול המתגעגע „שישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה . . ."

עמדו אבי הכלה ואמה ושאפו כל מלה ומלה אל קרבם, ומעיניהם נתזו זיקי אהבה, תקוה, עד כי הגיע הסוף. אז פרש החכם את ידיו על ראש הזוג בברכת „יברכך ד' וכו', אחר כך לקח טבעת, שם אותה על אצבע הכלה ויקרא לפני החתן שיאמר את המאמר „וארשתיך לי באמונה . . ."

עתה טעמו שניהם מן כוס היין שנמסר להם, ותהי זאת הסעודה־המשותפת הראשונה של הזוג החדש. קריאת „מזל־טוב ארוכה ומסובכה, שמה קץ לכל החזיון, קראים ואי־קראים מדברים והומים, מתנגשים ונדחקים, ויוצאים באי־סדרים מן הבית.

כבר פנה חצות לילה. כל תאבי החדשות שבים לביתם לישון, הקראים מלוים את הזוג החדש למקום החתונה, ומרבים שם בשמחה עד הבקר. ודרך החלון עפה שירה של „סעודת המצוה" :

„אשריכם התן וכלה,
„נושאים חן וכבוד ותהלה,
„שמכם לברכה הכלולה
„ממכתם שם יה הנגלה,
„בברית אישותכם המעולה
„בבריתו ושמו הנפלא,
„לסגולתו המהוללה,
„נחלת שפרה יצר לו יה.

— — — — — — — — — — — — — —

עבר יום שלם. למחרתו בבוקר נעשו הכנות הדשות לקבלת אורחים בבית הורי הכלה, ומכל פנה נשקפו הדוה וגיל. הכלה טופפת

„יצליחו יפריחו. חתן וכלה
„ישמח החתן עם כלה,
„כלה תשמח בחתן.
„שיר וברכה אערכה כתורה וכהלכה
„לרם ונשא במלוכה את שפל ואת דכא
„מראה חתנים כשושנים, וכגנים מכונים
„וכנגדם שושבינים, כמו פורדס רמונים
„ומי יפעל כזו פועל בלתי שוכן מעל
„מרחם גוזר יתעל עזר זו לזו פעל וכו׳

„בת כבוד מעלת רבי ישועה תחא מוכנה
„לכבוד הבחור שלום היות מנה.
„אדיר הוא אלהנו ברוך הוא יוצרנו
„גדול הוא אדוננו הוא במדבר רועננו.
„צהלי ורוני כלה בכניסתך לחופה
„ישמחו שניהם זה עם זאת זאת עם זה
„בבנים ובבנות, בעושר ובנכסים
„בבנים עוסקי תורה ומקיימי מצות בישראל.

ולעומתו מסיימים קראים אחרים בקול: „ויברכו שם כבודך, ומרומם על כל ברכה ותהלה, לך דומיה תהלה. וכל כבוד מעלת תורתכם תהיו ברוכים, ברוכים לד׳ עושה שמים וארץ״.

מניעות גם קראיות מגוהצות את שפתותיהן באמירת „אמן״, ואף הני הנצבת בין הקהל הזר בבגדי־חול כסקרנית — יען איננה חיה ביחד עם בעלה שהוא דוד החתן — נשקפה מרחוק ונשמתה פורחת שם בינותן . . .

מתוך „סדור־תפלה״ קורא ה„חכם״ הלאה בנגון תפלות ומזמורים עברים, כגון „אשת חיל מי ימצא״ „ויתן לך האלהים מטל וכו׳״ שגם שאר הקראים משתתפים בם לרגעים ועונים בקול. בשעת אמירה זו לוקח ה„חכם״ קמין אפר ישבולת־שועל וישם אותם על ראש החתן והכלה, את הראשון לאות־אבל על חרבן בית־המקדש ואת השני לאות פריה ורביה. ככלות הצירימוניה הזאת והכל נשתתק לגמרי, מקריא ה„חכם״ מעל גליון דברים בשפה הקראית.

דממה דקה שוררת עתה בין הקראים, אשר באו כלם, למקטנם עד גדולם, כדרכם לקחת חבל בחיי כל פרט ופרט משלהם. מבינים הם את משמעות הקריאה בשפתם המדוברת, וקדוש להם הרגע שבו נתוספה משפחה חדשה לעדתם אחרי עמל רב . . .

למבוא, כי התונה עתה והם עומדים ומחכים לבא החתן עם הכלה אל החופה.

כבר הגיע חצות לילה ואין כל, כי זה דרך הקראים להעמיד את החופה בשעה מאוחרת, בהתכונם להפטר מהמולת תערובות נערי־הרחובות שבאים בהמון בתחלת הלילה, ומבלבלים את המראה. אולם הנקבצים עתה סביב בית־הכנסת הם גדולים בשנים, שעומדים ואינם נלאים מחכות, כי הזון יקר הוא מקרה התונה קראית, והחדוש מושך אותם להיות עדי־ראיה לחזיון.

והנה בא קראי כפוף, פותח במפתח גדול את הדלת .ונכנס להדליק נרות נויות בכל קני המנורות הרבות ולהעלות אור. שפעת אורה משתפכת בכל רחב ההלל, זורקת נקודות למעלה ולמטה, מתהבטת ותועה מן „ארון הקדש" שבצד דרום אל ה„בימה" המתנשאה לפניו, יורדת בין העמודים־השלחנות, ומטפסת על שמשות החלונות. ונגה האור מתגנב משם ההוצה לצד הרחוב, ולמראהו מתהילים המחכים בחוץ להתלכד ולהשתפך במבוא, ולנפול ברעש כאשר נחל לפנים הבית, ממלאים הם את העבר האחד, ודוחפים זה בזה בכתף, למען ברור מקום קרוב להשקיף משם על הנעשה, וערבוב הקולות הולך ורב.

ביאת שני קראים משתיקה את ההמולה והרעש, כי כל עין מתאוה לראות איך הם מותחים את החופה המ־וקמה, ואיך מעמידים אותה מעל להבימה העומדת באמצע הבית, והשתיקה הגמורה, כמו משפיעה יראה ומוסיפה הדרה, וכאלו נשמעה בה השתקשקות מאוד רחוקה של כנפי מלאכי־סוד . . .

הרגע המקוה הגיע, נשים מלובשות בגדי משי יקרים נושאות נרות כחפצות להצהיל את המחזה, ובפתח נראה הזוג בלוית השושבינין, הכלה במבנה גוה הבלתי מפותח עוד, מלובשה שמלת־משי צחורה, וסרח הצעיף הנגרר מראשה לאחוריה ככנפים־לבנות, מוסיף לפניה המפיקים פחד ותמהון, תמונה מזדעזעה . . . החתן בקומתו הגבוהה וכתפו הרחב, מלובש שחורים כמנהג אירופה, ועל הפנים הרצינים מרפרף צל של עיפות הגבור־המנצה אחרי תלאות רבות . . .

בדרוך כף רגלם על רצפת המקדש, יכרעו בתחלה על ברכיהם, ובקומם יובילום תחת החופה, ומקדים ה„חכם" בשיר ומנגן:

יד.

מִשְׁפָּחָה חֲדָשָׁה.

ברחוב הקראי, שימיו כלילותיו מלאים רפרופי „מאי איכפת לך", שהכל עגום בו ויום אחד דומה להברו, מרגיש היום דופק־היים בלתי מצוי ורגיל. מכרכרים ומפזזים ילדים פטפטנים בעינים כל כך תוהות, מרוהצים למשעי ולבושים בגדי יו"ט, ובינ־הם גם ילד בן־עניים במצנפת אדומה שהיא שארית פלטה מדורות מאוד קדומים. נהפזות נערות להניות לקנות בתי־יד וקישוטים למקלעות־ שערותיהן, והולכות נשים לקנות פוזמקאות הדשות לכבוד המאורע. מתהלכים נערים בטלים מעבודה ומכינים להם צוארונים ועניבות הדשות, ומטיילים להם זקנים במצנפת־העור על ראשם לכבוד ה„תיי" (התונה) בערב.

ומעל לבית הכלה כאלו מרחף המלאך הדוהה את שעמום הרחוב. מישלימים שם עכשיו את שארית ההכנות. תפירת „הליטניקא" (בגדים) נגמרה, וכל היוצאים־ונכנסים בבית מביעים את הכרתם. וייש שמ־אה שם אם הכלה בצנעא לאיזו קראית את „המרבד" שקנתה בשביל בתה. הוא עלה לה במחיר רב. עשרים כסף . . . כלום בתה בת־עניים הנה לקנות בעבורה מרבד פשוט . . . ומדגישה האם בהנאה יתירה בשבח המרבד, שבחרה בו להדור־מצוה בתתה אותו לבתה למען תשב עליו בימי טומאתה . . .

בכלל מסבב היום הזה ענג לכל תושבי־הרחוב הקראים, כי משפחה הדשה נוספת בעדה.

— — — — — — — —

תנועה מתהוה סביב בית־הכנסת הקראי המתנשא בצללי הלילה כמראה מצבה דוממה עלי קבר והצללים הכבדים כמו מגורשים, והבהו הממלא תמיד מקום זה בשעה זו, כמו מהרם. הבר אנשים ונשים, קראים, נוצרים ויהודים, קרואים ובלתי־קרואים, נדהקים קרוב

שאיננה עושה מאומה לנשמת אביה, שומעת את האמירה, ועיניה דולפות, דולפות...

לאחר מספר ימים יצאה גם רבקה על שדה־הקברות, עם בעלה ועם קראים אחדים, להציב מצבה על קבר אביה. ככלות העבודה הכבדה, נאמר „זכרון" לנשמתו, וסעודה של יין־שרף וקיבינצק החיתה את הלבבות.

המצבה החדשה כמו מתודעה בשיח־המאובן שלה עם השכנות, ומספרת בשבה המת כמו שהרות עליה:

פ ה
נקבר איש תם
וישר ירא אלהים
מבני מקרא הוא א״א
כ״מ שמואל בן א׳
כ״מ הר״ר יוסף החכם
נכד משביר ויום פטירתו
ו׳ פקודי א׳ אדר שני
שנת תרכ״ז לפ״ק
תהא נפשו צרורה
בצרור החיים
זכותו יליץ בעד ביתו ·
רבקה המצבת מצבה זו.

ד׳ אמור י״ג אייר שנת
תרל״ו לפ״ק

מצבת זאת מנדבת
כ״מ משה הזקן
והנדיב בן כ״מ זכריה
הזקן והנעלה המכונה
אברהמוויץ על קבר
איש השוכב תחתיו
הוא כ״מ יצחק בן כ״מ
משה הזקן

תנצב״ה

והנה נפתח השער. ההשיה הקברים ושוכניהם כי נוסף עליהם עוד שכן אחד הנושא סבל חיים־קראיים אלי קבר? . . . אבל הם אינם חלים ומרגישים, ובולעים אחד אחד חוליות חוליות מן הכתה הזאת, אשר כה הפורה שבהם הלש למאוד. . .

הקבר הפור, וכמו פותח את לועו לבלוע את קרבנו המיועד בעדו, ואמנם, הבאים ממהרים להוריד אליו את הגוף המת, ומטפלים כלם במצוה –– לקבור את המת במהירות רבה.

ועומד שמעון אחרי שנסתם הגולל, נבוך ומסוער ממאורע היום, מעירו ה„חכם" לאמירת „זכרון" [1]) לטובת נשמת המת.

ברגע זה מצלצל מפי שמעון על שדה הקברות: „זכרון טוב וחן וחסד והנינה מלפני אל אלהי הרוחות וכו׳ זכר נשמת פלוני וכו׳ ונשמת פלוני וכו׳ וביניהם זכר נשמת כבוד מעלת הותני כמהור״ר שמואל וכו׳ שתשוב לתחיה בביאת גואל וכו׳ ויזכר לחיים גם שמעון וכו׳."

עכשו מוציא אחד מהנאספים פה בקבוק יין־שרף ופת־לחם, ועושים „סעודת־אבלות" על שדה־הקברות. והמצבות הקרירות כמו מביטות בעינים מאובננות על החיים הללו הגומאים טפות מרות.

— — — — — — — —

ובכל שבעת הימים — אף כי ענוי ישיבת שבעה אינו נהוג — אחרי המיתה, מתאספים קראים אחדים בבית שמעון, בקר וערב, להתפלל שם ולשמוע ממנו את אמירת „זכרון". ורבקה היתומה

[1]) כמו „קדיש".

קראים אהדים מרימים את המת, מניחים אותו בארון שמשימים מכסה־קרשים עליו ומפרישים סדין שחור מלמעלה, שבולע ומכסה מתחתו את סוד־המות, את רז־המעבר בין עולם לעולם.

בינתים הולכים ומתאספים אנשים ונשים. כל חברי העדה מרגישים את הצורך ללות ולנוד להולך מאתם, העוזב מקום פנוי ביניהם. — נושאים את הארון לבית־הכנסת, אומרים תפלות השכבה. ארבעה קראים — וביניהם גם שמעון — נושאים על כתפם את הארון, ומביאים חלק מן ההוה־העבר לרגבי העפר־הכליון. אחריהם הולכים הגברים בראש מורד, ולאחריהם הולכות הנשים. לבם כמעט מתפוצץ מסער, אבל מבליגים הם על יגונם כל עת שמוביל הדרך בין בתי היישוב, אך בהגיעם ה־חק מאחורי העיר, מקום שם רק אילנות וצפרים מקשיבים, מתרומם קול ה„חכם׳ המתפלל, ויללה מתפרצת מבין שורות המלווים.

רק רבקה נשארה אמללה בביתה. היא, הבת, חשה יותר מכלם את האבדה, ולבה יתר וירעד, אך אסור לה — עתה בטומאתה — לצאת ההוצה, ולהתערב בהמון המלוים את המת לעולמו העתיד. . . ובוכה היא במסתרי־חדרה, גלמודה בכאבה ויסוריה הכפולים על אבדן דאב ועל אי־האפשרות ללותו על דרכו האחרון...

— — — — — — — — — —

הם המקום. קרקע מוקף גדר־עץ המכיל בקרבו את כל העבר של העדה הקראית, את כל ההרהורים ואת כל הדעות הדתיות שהסעירו את המהות . . . ומצבות־אבן עומדות על הקברים, אלמות, קשות, קרות, כאשר גם השוכבים מתחתן היו היים־אלמים, קשים, קרים . . .

והן מספרות בשיח־האבן:

זאת מצבת
קבורת
אדוני זקני הנעלה
כ״מ ר״ב יוסף הזקן
והנכבד זצ״ל בן
אדוני זקני החשוב
כ״מ משה הזקן והנכבד
תנצב״ה וזרעו יירש
ארץ אמן
נפטר בשנת ת״ע לפ״ק

יום ש״ק לסדר בחקותי
כ״ו אייר תרי״ח לפ״ק
עיני נגרה על פטירת
גבירתי אמי מ׳ דבורה
בא״ז כ״מ שמחה אהרוני
אשתו השלישיה של
א״א כ״מ ישועה הזקן
שולימוויץ ז״ל בתם
מנוחה שהצבתי
תנצב״ה

נראה שם אור אצל המטה. ה„חכם" הדליק נרות ויעמידם מראשותי המת. ופתילות הנרות שולחות לשונות עשנות ועצובות, ומפיצות סביבן צללי־אפיסה . . . בכי איום הסתער מפי הבת שאך עתה נגלה לה רוהב חזיון־האבל בכל הקיפו. וגם עיני שמעון רוטבו.

שכנים ושכנות מלאו את הבית לקול הבכי. והד לחד ישמיע „אילגי!" (מת).

„אוללו צדיקי!" (צדיק גדול) מגיע בראשו קראי זקן.

אך קול בכיה של רבקה מכה כמו פטיש על ראש כלם, העצובים גם הם באבדן חבר מן העדה.

„שא. . . נגשת קראית אחת אליה, אַנדאַ ברד רבן. . ." (הס, שם הולך יהודי) מאמרה זה. פעל כמו קסם. הבת הבוכה נשתתקה כליל.

ברחוב עוברים אי־קראים ומכירים בכל זאת בהרעש־החשאי ובפנים העצובים של קראים נפגשים, כי אֵבל בעדה, אבל למת. כששואלים „מי מת?" מקבלים הם את תשובתם הידועה במאורע כזה — בכונה להקטינו — אֶ, מת איזה ילד קטן... חליש וחולה מלידה..."

זו דרכם לכסות מות אחד מבני כתתם, בהתביישם שע"י הנעדר מתקטנת העדה, ומדמים כי האחרים חושבים זאת להתנונות ולועגים לזה...

חיים בבושה, ובושים במות...

— — — — — — — — — — — — —

הקרובים ממשפחת המת סבבו את מטתו, ובשברון לב גמגמו תפלות רבות לטובת נשמתו ההולכת עתה בדרך רחוקה לעמוד לדין, איש כפי יכלתו, כעין סנגוריות לפני השופט הגדול הדן את הנפש לעדן או לגיהנם.

בנות המשפחה יוצאות השוקה, סובבות על פתחי החניות ומבקשות בד־לבן מובחר, עדי יעלה הקנין אחרי משא־ומתן ארוך, והן שבות לתפור תכריכים.

בעסקנות אי־רגילה ממהר שמעון בעזרת עוד אחרים להביא ארון, וה„חכם" בעצמו עומד ומשגיח שיעשה הכל עפ"י דין. לפנים אסור היה לטפל במת ולהטמא בו. קברנים יהודים מצצו כסף רב מן היורשים בשכר טרחתם זאת. בכדי להנצל מהם, הותר — עפ"י דינים וגדרים קבועים — שיתעסקו הקראים בעצמם בקבורת מתיהם.

אף עתה עמד ה„חכם" דהאידנא וישגיח שירפדו את הארון מבפנים בשכבה של מוך, בתיר תרים להטומאה, כעין ארון בתוך ארון.

„כך... קרוב לגסיסה...” עונה הרופא קצרה.

פני שמעון מתכוצים. מתרשמת עליהם ההשתתפות בגורל חותנו. מלמד כי אבי אשתו הנהו, כמה שנים עבד אתו ביחד וכמה מקרים משלו מקושרים ומשולבים בחיים הכלים האלה... לבו כואב ובתוך צערו הוא נזכר שחיב הוא להוציא מן הבית את כל המטלטלים, לבל יטמאו בטומאת המת...

להתחיל בהוצאה?... קשה לו לצער בזה את אשתו אשר תראה ותבין עד היכן הסכנה מגעת... אך הטומאה, הטומאה... הלא כך גזר הרופא: קרוב לגסיסה... אבל, יחכה עוד קצת... כשיגסס — תוכח רבקה ממילא, ובנאי יהיה עוד גם אז להוציא את הכלים לפני יציאת נשמה... ומתישב הוא מיד, שקשה תהי אז הוצאת המטלטלים בחטיפה, משום כי רק עליו בלבדו מוטלת העבודה... והיא, רבקה, טמאה... אסור לה לעזור ולנגוע כל כלי. ומתחיל הוא להוציא את הספסל הארוך, את השלחן הקטן הנצב בזוית, הכל לאט, בחשאי, מבלי העיר תשומת־לב...

רבקה מרגישה בדבר נכנסת להדר השני, ודמעות שוטפות על לחייה. אב זקן, אך בכל זאת אב...

וההולה שוכב על מטתו פרקדין, כאלו תרו עיניו בספק לדעת איזה הדרך תבחור נשמתו ביציאתה. בינתו לא הסתתרה עדיין, רק גניהות מתפרצות מן הלב המתאבק עם מר המות... ופתאום פונות עיניו אל פנים החדר כחפצות להפרד מאתו בטרם לכתו, ופגש מבטו באחורי חתנו הטרוד בהוצאת השלחן החוצה... וזעזע הודר ונוקב בתוך האיברים הרזים... כך עשו זה לא כביר במות אשתו... הקץ מגיע... חלחלה תוקפת את כל הגוף, הזכרון מתערבב, העינים נסגרות ונפתחות במהירות. והנשמה סובלת הרבה מענוי הגוף המפחד מפני המות...

שמעון שומע את הגניחות, מבין כי הרגעים ספורים, רץ הרחובה ומבהיל את ה„חכם”, ומביאו אתו לאמר „ודוי” עם הגוסס...

לא הספיקה השעה לשמעון להוציא את כל המטלטלים. הכל לבדו... יהידי... ממהר הוא איפא להביא טיט ורפש מן הרחוב, טח את כל הכלים הנשארים, וזהי תקנה לבל יקבלו טומאה המורה ויטהרו בהרחצם לאחר שבעת ימים... עסוק הוא במצוה הזאת, בשעה שהלב כואב מבכי רבקה וגסיסת חותנו. והרגעים הרעים מקבלים מרירות כפולה עקב סבל הירושה . . .

שמעון מתבלבל. צדקה... מיד מבעיר הוא אש על הכירה למען יבשל את התיכת הבשר. מגיש בשבילה פרוסת לחם, ואוכל בעצמו את לחמו על פרוריו.

כשנתבשל הבשר הגיש את הארוחה אל המטה, אך הזקן גמא מעט מן המרק ובבשר לא נגע. מתפלא שמעון. „הן בשר יאכל רק בשבת. וגם במשך ימי השבוע הזה בשכבו עלי ערש, לא הוגש לו עדיין בשר . . . אם כן מצבו מסוכן . . ." ילחש לעצמו. ובקול רם יאמר לאשתו „סרה תאות־האכילה מאביך . . . אדם מורגל לעבודה כשינוה — טבעו משתנה . . . האדע מה לעשות? נקרא מחר את הרופא . . ."

מבולבל ממצב מחלת חותנו, עשה שמעון בעצמו את מטתו, כי לה אסור בהיות מגעה מטמא, ובעוד רגעים והשינה שאינה מבדילה בין בני האדם, רחמה גם עליו להשכיחו מרורות החיים, ואת הטומאה הזומורה המסבבת לו ענוי וחצי־תענית, למען יקום בבקר — כאשר הסכין — לגרזנו ומגרתו, ולמען ישא הלאה על שכמו הכפוף את סבל הירושה . . .

— — — — — — — — — — —

ממהרת, הבקר הציץ כמו בעין מנמנמת דרך החלון, כאלו קשה לו להפרד מן השינה, בעת אשר התעורר שמעון בהשכמה, וירד ממטתו לגשת למשכב חותנו. אשתו היתה כבר ערה ותספר בלחש שאביה נושם בכבדות למן חצות הלילה. „צריך לקרא רופא" מחליט בעלה, ומיד הוא יוצא מן הבית והולך אל בית הרופא. אמנם בודאי ישן הוא עדיין, אך מוטב לחכות שם בחצר לאחורי הבית, מאשר יראהו איזה רבן בהכנסו שמה. בוש הוא . . . הלא הרבן רואה במהלתו או מותו של אחד משלהם, קללה להתמעטות הקראים . . . .

כבא הרופא אל החולה, משש את דופקו ועל פניו השתקפה רצינות, מעין יראת־כבוד או פחד בפני המות המטפל בבטחון עם קרבנו.

„ומה, זקן? הלש אתה? צריך אתה ליין טוב..." אומר הרופא מפני הנמוס ומאי־חפצו למרר את הרגעים האחרונים.

„תודה, אדון רב־חסד. אדם זקן אני." הוא משמיע בקול כאוב.

בהפרד הרופא, יטיף מוסר לשמעון אשר לוהו החוצה, כי דרך הקראי לקרא את הרופא כשהמות כבר משתרע על המשכב...

„ומה, המצב כה מסוכן?..."

למן הבקר שוכב אבי עזוב לעצמו על ערש דוי . . . וזה מציק לי יותר מרעבוני . . .' שומע שמעון מאהוריו את קולה הרועד ומיד הוא שב בחרטה גמורה, רץ לבית שכנו להביא חלב ומעמידו אצל מטת החולה, ושם גם לפניה על הרצפה מן שיירי תפוחי־האדמה, כפית וקערה המיוהדים בעבורה להשתמש בם בכל ימי טומאתה עד הטהרה. אולם בעצמו יעזב מהרה את הבית, לבל יאחר שעת העבודה.

רבקה לועסת את המאכל הקר, ומקבלת עליה ענויה, כי על כן קראית היא, בת עדה נבחרה לשמור תורת ד' בצורתה הקדומה והאמתית . . . אך לבה דואב למאד בהסתכלה על הזקן עם פניו השקועים וירוקים שסובל היום באשמתה לא־אשמתה, והוא — כנראה — חולה מסוכן, והוא אביה . . . — — — —

— — — — — — — —

בהירות היום מתע־פלת. באופק הרהוק שוקע האור ביער צללים, ורוח הרישית מקרר את האויר וכמו מפזר אבקת שחור־ערבים. אף הרהוב הקראי שדומה ביום לזקן־הור שתקני, נשתנה ויהי בערב כאלמנה עטופת־שחורים השקועה בעצבותה.

ודוק הצר פרוצה מתגנב בגדגוד־קל רוח עליז ומלא שריקת־שירה לתוך הרהוב, ונשימתו נעצרה פה למראה השקט הנורא. אולי תעה בדרכו בעופפו בין גנים ואילנות, בשורו שירה אצילית לירק מתפתח והי, וכבאו הנה בסביבה המאובנה, נהפכה המיתו לזעקת־שבר מחונקה ? . . .

עיף מעמל היום, מנטל העבודה ודקירות החום הבוער, שב גם שמעון לביתו. ומתיצב להתפלל בזוית. נשמתו צריכה לתפלה, למען יקל לה משאה בחיים . . .

ככלותו שאל בקול נמוך : „רבצי, היש לחם ?'

„יש, יש, שמע'צי . . . אפיתי אתמול די לכלכלת כל השבוע – אך אולי תבשל איזה מאכל וגם את הבשר הנשאר עומד מן הבקר ? . . ."

„לבשל עתה מאכל ? . . לא יתכן. עיף אנכי. ממחרת אקום בהשכמה טרם צאתי לעבודה, ואבשל. כעת נסתפק בלהם.'

„אנחנו יכולים להסתפק... אך אבי ? . . צריך הוא לבשר...' משמיעה היא כמתחננת, מכאב לב.

— והמאורע נקרה טרם שהספקתי לשום את הסיר על הכירה . . .'

שמעון מרים עיניו ורואה שהיא יושבת כמנודה בזוית על ספסל, שעליו פרוש שק המפסיק בינה ובין האחרון משום „וכל כלי אשר תשב עליו יטמא' . . .

„ובכן . . . אין מאומה לאכול?" קולו מתרכך, מזדעזע, ופניו מתעוים. לעבד ולעמל בכל התמכרות הכהות מבלי אכול אחרי העבודה, זהו עונש חמור לפועל.

רבקה קמה ממושבה, הולכת לחדר־הבישול ואומרת: אראה, כמדומני שמאתמול נשארו בסיר תפוחי־אדמה מבושלים, ובסיר האחר נמצא חלב־המוין." מחכה שמעון לשמוע אם ההשערה נתאמתה. אבל הנה נשמע קול אשתו הנצעקה „אוי, אוי, אוי!"

קם שמעון ונכנס לחדר־הבשול לראות בשלמה הצעקה, והנה עומדת שם אשתו כמתיאשת, נבוכה ומתיפחת: „אוי, נגעתי בשגגה בסיר החלב, שכחתי כליל מרוב עגמת נפשי שאסור לי עתה לגעת מאכל או משקה, ועכשו החלב — טרפה . . ."

„ותפוחי־אדמה ישנם? ובם לא נגעת?" שואל שמעון בקול גבור מנוצח.

„ישנם ולא נטמאו!"

שמעון לוקח בעצמו כף וקערה, כי אסיר לאשתו בטומאתה לנגוע אף כלי ריק, ואוכל ב־עבונו את התפוחים מדאתמול לתאבון. נשקטה קצת הקיבה התבענית, אך לא נמלאה די ספוקה, ושוב הוא מתאונן לעצמו: „הרם והרם הגרזן, גזור וגזור הנסרים, ולאכול בשכר זה אי־אפשר . . . ה,ערל" חפשי, אוכל ועושה הכל כרצונו, היהודי מסבב סחור סחור את הדינים הקשים, רק הקראי ארור לעבר ולסביל... עתה מכ־ה אני לבשל בעצמי כל ימי הטומאה, ולאבד בידים שבי־ע תמים של עבודה ושכר, או לזון בפת יבש של נחתום, אף כי עבודתי קשה ומפ־כת את הגוף . . ." ובשצף קצפו ישים מעילו על כתפיו לשוב לבנאותו.

רבקה היושבת בפנתה בשעת אכילתו, מנידה בלבה לבעלה, אבל — האם היא אשמה בזאת? התוכל לשקר לו ולהסתיר את הדבר? הלא „טומאה" עבירה המורה היא מכל העב־ות . . . ובנפול מבטה על מטת החולה, נזכרת היא כי אביה לא טעם היום מעט מרק בשלה. באה בלבה טינא על בעלה שאכל מבלי שום לב לחולשת האב, ועתה יתכונן לצאת מבלי דאוג לו . . .

כשוב רבקה אל ביתה, מוצאה היא את בעלה מתרגז ומתקצף. חצי־שעה בטול־עבודה, אי־אפשר לותר כלאהר־יד.

כאשמה מתנצלת היא לפניו: „ומה לעשות? יכנס כל פגע רע בהרבן פייביל, כאשר הוא הסב לי עתה פגישה רעה."

„כן, תירוצים... מה מנך יהלך אם אפסיד שעתי? אחר כך עמוד שמעצי והרטב עצמך בגשם הנתך, כי עליך לכלות המלאכה בדיוק!"

„ומה לעשות? האינך מכיר בקצב היהודי איך נקלה בעיניו הקראי? אדם גם הוא ומעליב ומבזה. רק בתחנונים רבים עלה לי להפטר מן האטליז. מה לעשות? האקה בשר טרפה, או לא אכין מעט מ־ק בשביל אבי החולה?"

שמעון נוהם ומחניק את כעסו. יודע הוא כי צדקה אשתו, ובכל זאת אבריו כמו רותתים. מתמלא לבו איזו טינא, והרגשתו כמתריזה כלפי הקראים הראשונים. הם היו בטח גדולים, אנשי אלהים ולו רק התבוננו איך קשה להיות קראי, ה. מתפללים לד' שיקל את העול הקשה המכביד על הדורות הבאים בגזרת השחיטה, ועוד. —

ומבלי הגה הוא לוקח גרזנו ומגרתו והולך לו. — — — —

* * *

לשעה אחת נשתתק המונו של עולם הישוב. ממרום מפזר השמש אלפי חוטי־זהב המשתזרים בענפי אילנות ומתנתקים בפסגת הגגות לנפיל על האדמה הלוהטת. ומתהות נח הכל. וירגעו הגלגלים שבבתי הרישה, ותנח הבהמה השבה מן המרעה ונסה מן האויר המהבהב, וינפש האדם שעזב את עבודתו, ויכנס בחסות הצל.

עוזב גם שמעון את הקרש, אחרי עבדו בלי הפסק קל מרגע התחלתו, בכדי למלאות עבודת הרגעים שהפסיד בבוקר. בשובו הביתה, היא משליך מעל כתפיו את בגדו־העליון, מוחה זיעתו מעל פניו בטלאי המזדמן לידו, ויושב עיף ויגע, כמוש כעלה מן השרב, על כסא סמוך לשלחן.

לאשתו אינו פונה, כאשר גם צאתו היה ברוגז. רגעים מעטים יחכה שתגיש לפניו את אכילתו, אבל לשוא.

„האם לא הספיקה השעה עדיין להכין את המאכל?" נזרקה מפיו שאלה.

„אינינה יכולה... כנפור ... — מגמגמת היא לקטעין

... נדה.

הקראית עומדת כבעל גחלים לוהשות. הוא צריך לצאת לעבודה, האב שוכב שם חולה, והיא עודנה עומדת כאן. רק בעמל רב עולה לה להטות לב פייבל, עד שיתרצה לתת בשר בשבילה קודם.

„במה?" הוא מכריז ושאלתו בקול רם למען תשמענה קונותיו.

„חצי פונט." — „חצי פונט?" מרים הוא קולו ולגלוג נודף ממנו.

„רק בשר כשר, ר' פייביל" משננת לו הקראית.

„כשר, כשר. אם תדרשי בשר כשר, אזי אסור לי לתת טרפה. הזוכרות אתן — הוא פונה לקהל הנשים — את המאורע של הקראי זרח? הוא כבר מת, והדבר נקרה לפני עשרים שנה בערך. זרח קנה תמיד בשר באטליסו של בענדיט הקצב. הוא דרש רק בשר כשר, ובענדיט לא השגיח בזה ויַרמהו. פעם אחת הרגיש זרח בדבר כי מכר לו מחתיכת טרפה ידועה. אז הרעיש שמים וארץ, ויריץ אל הרב שלנו למסרו לדין־תורה. בענדיט טען, כי הוא חשב שמותר להאכיל את הקראי טרפות, יען אינו משגיח בהלכות „בשר וחלב". אך הרב פסק שהתורה אוסרת מעשה כזה, משום „לפני עור לא תתן מכשול". ויקנס את בענדיט לסגור ל"ד יום את האטליז. — אל תיראי, הוא מבטיח לרבצי, אני רק קצב פשוט. אך על „דין תורה" לא אעבור".

רבקה מוצאה בספורו של פייביל ראיה בפני הנשים היהודיות כי הרב חושבם ג"כ ליהודים. אך בסתר לבה מקללת היא את פייביל, את הרב ואת הנשים. דואגת רק לשמע'צי בעלה המתמהמה בשלחם ובשלה ללכת לעבודתו, ומתעגמת על כי האב החולה שוכב שם, וצריך לבשר...

במהירות משלמת היא להקצב את המחיר המגיע. ובשעת כריכת הבשר בניר, תשאל בלחש: „האין זה בשר של בן־פקוע?"

„לא. — עונה הקצב בקול צעקני — יודע אני כי בשר בן־פקוע אסור לכם משום „אותו ואת בנו לא תשחטו יום אחד."

רבצי משתמטת ורצה הביתה, ומשארת על שפתי הנשים בת־צחוק. פייביל מראה בקיאותו ולמדנותו בפני קונותיו, ומתקשה בהתול: „אם מדקדקים הקראים רק בכתוב כפשוטו, איך הם מקיימים „עין תחת עין, שן תחת שן?" ומתרגם הוא את המקרא כפי פירושו של רש"י ליהודית, עד כי מבינות הנשים את כונתו וחדודו, ומיד הן שוחקות בפה מלא.

יג.

סֵבֶל הַיְרוּשָׁה.

כבר בא הבקר וידפק על כתי הקראים לעוררם לתעודת היום. קם גם שמעון הריש־העין, יוצא החוצה לפני ביתו, משחיז את גרזנו ומהדר בפים־פצירה את המגרה. זוהי הכנה, מין דילוג בינו ובין הברזל, לשנן לו זריזות, כי בנאי הוא ועליו לצאת לבנאותו.

„צפרא טבא!" מברכו גוי־אכר הנושא מעדרו על כתפו בלכתו לעבודת השדה, והקראי משיב לו את הברכה.

„בנראה, יש לך עתה עבודה מרובה. בתקופה חמה זו הכל בונים..." מעיר האכר.

„אם יש צורך או אין — מתפאר שמעון בהכרת־עצמו — לי יש תמיד עבודה. אין פלא. כבר עובד אני שנים רבות ושמי יצא עוד בימי בחרותי בין נותני־המלאכה."

בינתים יוצאת אשתו רבקה מעוטפה במטפחת גדולה. אות, כי תרחק ללכת.

„לאן, רבצי?! — שואל שמעון — אני יוצא לעבודה... אי־אפשר לי להתעכב פה... ולהשאיר את אביך החולה לבדו, לא יתכן."

„רק לרגעים ספורים, שמע'צי. רק לקנות בשר בשביל האב..." מצטדקת רבקה.

כבואה לאטליז, כבר הומה שם מקול הנשים היהודיות שהתקבצו לקנות בשר. ר' פייביל — קוראה מעל הסף רבצי הקראית — אבקשך מאוד... תן נא בשר. אין לי פנאי לעמד..."

פייביל הקצב עומד מחוגר סינר לבן המבהיק מן השמנונית ומן הדם הקרוש עליו, וחותך נתחי־בשר. תיכף, תיכף. הוא עונה מרחוק בקולו, העב. ומוסיף בלחש לנשים הקרובות אליו: „קל־דק! תוכל לחכות. לא יחטפה השד בלקיחת הבשר! בטח הולה מי... קמצנים מכוערים. אוכלים בשר לעתים רחוקות..."

„אוי, נטמא המקום הקדוש" קוראה אחת לרעותה. שאון גדול קם, ומנוסה רבה החלה כמפני סכנת־אש. . .

— — — — — — — —

שלומית נפלה למשכב אחרי האסון שקרה לה בבית־הכנסת, ושהוא היה תולדת ההולישה והתחלת מחלה. ואם היתה עד עכשו קצת חולנית וקצת בריאה, הנה עתה גברה עליה מחלתה והפילה עלי ערש־דוי.

„אבראַסקי, השגיחה על הילד... הגמיאהו חלב. . ." היא דואגת לבתה מעל משכבה.

„הרגעי, אל תדאגי שלומצי, רק דומי ואספי כח", ישיב לה בעלה מרחוק, ואל המטה לא יגיש, לבל יטמא. גם הוא לה בלבו חפץ להקל את כאבה וקורא כפעם בפעם את השכנה למען תתקן את המשכב ותגיש לה מה להחיות נפשה.

כרפות הכאב לרגעים משלומית, היא מרבה לחשוב איך נהיה הדבר. הלא הניקה ילד, ואיך בא פתאום שנוי־וסת? . . . ומתמרמרת היא על עצמה, מדוע לא הרגישה בדבר מקודם, בכדי למנוע את החלול... יראה היא מאוד לנפשה, פן גרמה לה עונש על ידי חללה את המקדש בטומאה חמורה...

וה„חכם" בודק את כל ספרי־ההלכה של הקראים וחוקר בנדון זה, עד היכן הטומאה מגיעה, ואיזו תקנה יש לכך, בכדי לטהר את מחלקת־הנשים בבית־הכנסת, עדי יורה הלכה־פסוקה כי צריכים לערער את כל הרצפה, להשליך החוצה את קרשיה, ולהסיר את טיח כל הקירות ולהוציא את העפר מן הבית...

מקבל עליו בעלה של שלומית את פסק הדין, נכון הוא להרוס ולעשות רצפה מחדש, לטוח, לסיד ולצבוע את הקירות, הכל ביופי ושכלול, ובלבד שתהי עבודתו כפרה על חטא אשתו... רואה הוא בזה תקוה לבריאותה...

וברחוב מתלחשות נשי העדה אדות המאורע הרע. בראשיתו היה המקרה מכוסה בסוד, וכדרך כל סוד, התפשט כמו על כנפים.

„חטא גדול..." מחוה אחת דעתה.

והשניה כמו נזכרה דבר־מה שואלת: „שכחתי את העיקר; מתי יטהר בית־הכנסת ?"...

עומדת היא מכוצה כלה לתוך ה„סדור", ומסורה להספר השתקן. מרגשת היא עונג בלתי־מבורר בהשמעת כל מלה ומלה, ונדמה לה כאלו ספר־ה בכל הברה את מר־לבה.

כמה יש לה לספר — תחשוב — ממקריה לפני הלידה ולאחריה! זמן ארוך כזה לא באה במקום הקדוש... מקודם אי־אפשר היה, ולאחר כך אסור היה. . . והיא סבלה במשך העת הרבה מאוד. ההריון היה בעצב ודוי, ועבודת־הבית קשתה עליה. אמנם לו היה בעלה אַבראַסקי (אברהם) בביתו, כי אז עזר והוקל מעליה, אבל הוא נסע הרחק לבנין־גשר, למען ישלח לה משכרתו שקבל ממלאכת החרש . . . כמעט שחשבה כי בא הקין לחייה, עדי באו חבלי־לידה מרה ועניה... מובן כי במצב כזה, בירפרפה תמיד בסכנה, לא יכלה לבקר את בית ד'. . . והיא נזכרה את הצירים והיסורים, את הקדחת ואת החולשה, שהביאה לה לידת בתה הפעוטה, ואת אשר הסבה לה י"ב שבועות של טומאה, ותהי זאת המניעה — מלבד יפיון גופה לבלי בא אל התפלה...

והלב הכואב, והריאה הנושמת בכבדות, כמו צמאים למלה של נחמה, להיתפכות, לתפלה...

והיא שוקעת בגבוב המלים, והיא מתפללת. . .

והנה מתחילות האותיות כמו לרקוד, המלים מקבלות חיים והשורות תנועה, וכל הסדור כמו מתנועע . . . בעיניה הכבויות כמו נדלקו אלפי אורות, הפנים החורים מתלהבים כאש בוערה, המוח כמו עושה עגילים בראש הסחרחר, וכל איבריה מתקשים ומתכבדים כמטילי ברזל. אי־אפשר לזוז מן המקום...

המחשבה מתקפאת, הדם מתגעש בעורקים, והלב פועם כמנבא צרה המתנגשת לבא...

„אוי... אוי..." היא נזעקה פתאום, והקול המשונה מלוה אותה בגלגול הדו האיום, בבריחה לפתע מן הבית בשארית כחותיה.

שאר הנשים מפנות ראשן בתמהון: „מדוע צוחה? מה היה לה? שמא כואבת כך ריאתה? שמא הציק לה כל־כך הלב־דדיה?"

בעוד השאלות המבולבלות עפות מפה לאוזן וממלאים את המרחב מבלי מצא תשובה. גלתה לפתע קריאת אחת את הסבה, ובאנקת־אסון הראתה באצבעה לכל הנשים הנפחדות ונרעשות, על הרצפה מקום עמדתה של שלומית...

טפות אדומות התנוצצו ברצפת הקדש...

„כאַנפּור!" (דם־נדה).

יב.

מִקְרֶה לֹא־טָהוֹר.

נחשולים של אורה מתפרצים דרך החלונות הגדולים אל בית הכנסת הקראי. מתאמצים הם לחדור אל קרן זוית זו הנבדלה ומוגבלה כעולם קטן בתוך העולם הגדול, ובדרכיי־התרוצצותם הם זורקים רסיסים כלפי מעלה אל החלונות הצרים של מחלקת־הנשים, הנשקפה מעל לבית הכנסת על הדיוטא בצד צפון.

מתקבצות שם הנשים, האמות המעמידות דורות מושכים בעול העבר, כלנה לבושות שמלותיהן היותר יפות, כי שבת היום לד ולעדתו אשר בחר.

אתמול היה יום עבודה־כפולה, מלבד מלאכת־היום באה הכנת צרכי השבת: לאפות ולהסיק את התנור בשביל טמינת מאכלים חמים, וגם לטגן את הקיבינצק (מין קוגל) לכבוד שבת. ועתה באה המנוחה ותחדור בחשאי אל הרהוב ואל החצרות, ותתגנב בלאט אל החדרים ואל הנשמות.

ואשה אשה נושאת את יחשי־לבה, את סבל־הגיונה, אשר תצליל ותגשם ב סדור־התפלה" שתביא, וכל אחת תעמוד על מקומה בסדר ושקטה, ומכונת את תפלת־לחשה כנגד תפלות הגברים שם מתחת, אשר קולם עולה למעלה בתעותו ברוחב החלל.

נתאחרה רק שלומית, ונכנסה במהירות לשמע צלצול התפלות. פניה החולנים קצת, נתחורו עוד יותר בנפול עליהם קו־אור מן החלון, ברגע שעמדה לדפדף ב,סדור" וברשמיהם נכרות הרבה תלאות. רעידת האצבעות בשעת הדפדוף מעידה על דפיקת הלב המתנדנד מעמל המרוצה, ועל הרושם הכביר אשר עושה עליה התפלה, אף כי תיבבה מבלי הבין פירוש המלים.

זה זמן רב אשר לא דרכה רגלה על סף הבית הזה, והכל נראה לה. כאלו חדש הוא לגמרי. ותתפעל מן החדוש־המדומה

נתקיימה רק בנו ברכת אב־הם אבינו ואנהנו מתרבים, ואתם הולכים ומתמעטים, ומארה רובצת עליכם . . .'

על פני הקראית מתעקמים השרטוטים בבאב־נכר, ובקול נוגה היא מוחה: „אמת . . . אבל פתגם זה יש אצלנו: יהודים יש רבים, נוצרים יש רבים, כי ערכם קל, רק קראים הם מעטים כמו שגם הזהב רב־הערך נמצא בכמות מועטה . . . — — — —

— — — — — — — — — — — —

צללי־ספקות מאפילים מחשבותיה של רהוני, מרגשת היא את עצמה עזובה, מהרהרת היא אחרי הקנאה־שנאה השוררת כנגדה בין בני עדתה, אחרי שנאתו העזה של איוואן שכנה, ואחרי הבוז שתשבע מן הדירה היהודית . . . ובאה לידי פקפוק בחיי „הקראי הסובל מכל הצדדים.'

וכבא יום ראשון בעתיד קרוב, ויהודי אחד בא לבקשה להשכיר לו את „העגלה והסוסים', היא עונה: „כלום יודעת אני? היום יום ראשון, ושמא גם היום אסור לעבד? — —'

אורח נחמד . . . בזמן כל כך מוקדם . . . עדן־הלידה הזה מבשר מאוד לגדולו של העגל . . . זהו רק כשוף! אֶ, לא להנם אומרים כי קראי אחד שקול כנגד עשרה יהודים . . ."

„כן . . . ד' שכמוני כמוך מאמינים בו, הנני בזה . . ." עונה לו הקראית, שאינה שבעת־רצון כלל מבקורה של שכנה.

„ד' שאינך שומרת את יום־הראשון שלו?! הרפי, לא נוצרית את ולא יהודית . . . לכשתחכמי ות־גישי ברוח הקדוש . . ."

רחוני בקשה ומצאה ברגע זה סבה להפטר מאתו. יודעת הוא כי האִכר הפשוט הזה שונא לה בשביל קראותה. אבל בשעה מאושרה כזו כמעט שסלחה לו, והנה בא בגבותו ויגיד פצעים ישנים . . . — — — — — — — — — —

עורבים צורחים על הגדר מהקים את צוחת מלכה, וקולם מתערב לקרע־קרע צורם את האוזן. כועסת היא על בנה הילד וצועקת: „חרפה ודראון! הוא מתחבר עם קל־דק, עם בן אמונה מגונה . . . הלא מאוס הוא מן „גוי" . . ."

והילד בן־תשע ששכח בשעת המשחק את ההבדל והפירוד, עומד בראש מורד כמתחרט ומתודה.

רחוני שמעה מרחוק מבלי התכון לכך, את הגדופים והנאצות, ותקרא בעקיין: „ראו נא את המיוחסת . . . אם רע בעיניך הקראי, למה תתגוררי בביתו . . ."

„צדקת מאוד . . . הצדיק הזקן היה יהודי גדול, והוא התרעם על כך כל ימי חייו . . . הוא הרגיש את הזוהמא שבכם ויזהיר להתרחק מאתכם . . . והראיה: כשהרגיש קריבת פטירתו, נסע לעיר אחרת בשביל שלא להקבר כאן . . ."

„שקר גמור . . . אנחנו שומרים את הדת ביתר דיוק מכם. אצלנו יותר כשר מאשר אצליכם. אנחנו נזהרים למשל בטומאת־נשים יותר מכם . . ."

„כן . . . מהתלת היהודיה, עוף בגבינה, בשר בחלב . . ."

הקראית זועפת לגדוף הזה, ובכדי להרעים את אשת־ריבה, תאמר: „אנחנו שומרי תורה האמתית. בכל העולם אנו חשובים, ובכל הארצות מביטים עלינו בעין יפה . . . ואתם הנכם שנואים ונרדפים בכל קצות הארץ . . ."

„הלא כה אומרים: הילד האהוב יוכה ביותר . . . עונה היהודית בעכלה את הטפה המרה, ומוסיפה בגאוה: ובכל זאת

סטעסי מחכה לשיבת הנער, ורחוני אף היא מצפה לבואו למען תלך לה אחותה, כי הפרה משגרת עתה ונחוץ לצאת בכל רגע אליה. לגלות את הסוד לאחותה, אי־אפשר מפני שני טעמים: אחת כי אסור לספר מפני „עין־הרע" ושנית כי אינה חפצה לעורר קנאה. „כך דרכם של קראים — היא מהרהרת — עין האחד צרה בשני . . ."

כצאת סטעסי, רצה רחוני מרגע לרגע לרפתה, עד כי תביא על זרועותיה עגל מגומר ששגרה הפרה, ומפנה בעבורו מקום בזוית אחת.

העגל הרובץ על ארבע, מנסה כפעם בפעם לקום על רגליו ונופל תחתיו, והילדים הקטנים הנקבצים סביבו, שמחים על האורח הלז ושוחקים למעידתו.

גם רחוני שוחקת אתם כאלו נהפכה לילדה בקרבת הילדים, אולם שחקה הוא מלא־הנאה על המתנה הטובה שנפלה בגורלה. במעמד־נפש כזה סולחת היא לילדיה את השתובבותם, ולבה מלא הגינה. חסרה לה רק נפש אשר תשיח לה אשרה ותתאר לפניה את יופי העגל. כלום תגלה את הדבר לשכנתה הקראית? והיא מקנאה ועוינת מטבעה . . . אין בכל העדה, ממש, נשמה אחת שתביט בעין יפה על תענוגה . . .

בגבור עליה רגשותיה, מחליטה היא שמוטב לשפכן בפני הדירה היהודית. היא זרה אמנם, אבל אינה עוינת ומקנאה ככה. ותכנס אל הפתח שכנגד, ותלחש: „מלכה, פרתי שגרה עגל . . ."

„כן?! מתי ואיך . . ."

„הס . . . היום בבוקר נשגר . . . יפה בלי עין רעה. עתה לקחתיו הביתה. בעצמי טרחתי . . . אלמנה . . . — ובדברה רחש לבה דבר טוב, ותוסף: מלכה, קחי כלי משלך ולכי חלבי את הפרה, כי בשבעה ימים הראשונים „טרפה" החלב לנו, וגם הכלי אשר יבא בו — יטמא, ולכם הלא מותר . . ."

„טוב — עונה היהודית כמתנצלת — ילדי הקטנים צריכים לחלב . . . חולנים . . ."

וכשהיא שבה עם הדלי המלא החלב הם, תתלוצץ בקרבה: „צדקנית גדולה . . . בשר וחלב תערבב, ובטומאת־נדה תדקדק גם אצל הפרה . . ."

במקרה בא איוואן השכן לבית רחוני, להשאיל גרזן. רואה הוא את העגל שיפיו וגדולו מוצא חן בעיניו, ואומר: „נא, יש לך

י״א.

הקריאה ושליחותה.

„טניא כסא, רחוני׳ (צפרא טבא, רחל) נשמע מן הפתח קול סטעסי (אסתר) הבאה. אחותה, בעלת הבית, מפנה את ראשה, עונה ברכה ומוסיפה: „את כבר מלובשה . . . כל כך בהשכמה . . . ואני עודני מלוכלכה מעבודה רבה . . . הילדים, הילדים אשמים... צריך להאכילם, להלבישם וגם לדאוג למחיתם. הכל בעצמי, במקום אב . . .״

„ואים עתה?״ תרה סטעסי בכל הזויות, ומקנאה בסתר לבה באחותה המהוננה ילדים, והיא עקרה.

„אים? בודאי יתגוללו באשפת ההצר עם הרבן־ממזר הקטן של הדירה שלי . . .״

„חפצתי לשלוח את שמע׳צי שלך לקנות חרות, כי זכרון „יום־פטירת״[1]) הותני היום, ועל בעלי ללכת לשדה הקברות לאמר „זכרון״ (מעין קדיש) . . . ייש קנה בעצמו, אך לא אפיתי מאומה... כלום עשירה אני לטגן „קיבינצק״ . . . אבל ה־רות נחוין לקנות... אברהם, עשווא, וגם מישה ילכו אתו שמה . . .״ והיא פונה לאהוריה וקוראה: „שמע׳צי! שמע׳צי!״

נער בן־שבע בא במרוצה „מה, דודה?״

„תתפקע שובב — צוחת אמו בכעס — למה תתחבר כל הימים עם הרבן הממזר הפרך[2])? שמא ללמוד ממנו לעשות מה שאסור ולאסור את המותר? . . .״

הקטן מתחרט כמעט על מהרו לכאן לקול הקריאה, ובמסור דודתו לידו את הפרוטות, הוא ממהר לצאת בשליחותה.

---

[1]) „יום־פטירת״ כמו „יאהרצייט״.

[2]) היהודי הממזר המצורע.

ומינצי הנשארה לבדה, נגשת אל התינוק הפעוט המנמנם ואינו יודע את גורלו בחיים, ובנשיקה חמה תפה בו את האויר שהביאה משדה הקברות, האויר הבא מן העבר ושואף אל העבר בלי שום עתיד . . .

ובמלה אחת היא מביעה את כל שמחתה ואהבתה: צוצקא!"

אחרי רגעים מתמלא הדר היולדת אנשים ונשים. הגברים והנשים מברכים „יהסי מזל"[1] „מזל טוב", הראשונים יושבים מסביב לשלחן ושותים הרבה יי"ש לכבוד „סעודת מצוה" ומן האחרונות משכיבות את הקטן בעריסה, שמות „ספר" למראשותיו, וסועדות לבן במטעמים.

ויישועה הנזיר תמיד מן השתיה, נשטף בזרם השמחה השוררת בחדר, וייטיב לבו במשקה, ועיניו מפיקות רצון וכמו מרמזות לכל, כי הוא אבי הבן אשר בשלו כל השמחה . . .

רק מינצי יושבת על מטתה כמנודה מתוך הקהל השומח, אסור לה להתערב ביניהם, להשתתף בסעודה והכנתה, ועצבות מקדירה את פניה. אולם כשעיניה נפגשות בתינוק, תקחהו על זרועותיה, תנידהו בהבה, ותלחש אליו „סן צוצקלא מנים!" (אתה בן שלי . . .)

— — — — —

לאחר ששה שבועות מיום לידת בנה, באה העת ישתגאל מינצי מטומאתה אשר הצירה את צעדיה ותגביל את מעשיה, בהיות אסור לה לצאת מפתח ביתה ולהתעסק באיזו עבודה. ויביאו את הגאולה והטהרה נשים קראיות אהדות, שהתכנסו בביתה ויובילוה אל בית הכנסת. אך עיקר הטהרה הלכה לבקש אחרי צאתה משם — על שדה הקברות. המקום הזה, שהוא ועד־מתים אשר מגעם מטמא, הוא בעצמו נועד להיות המטהר.

ה„חכם" עם עוד שני קראים הלכו גם הם אל שדה־הקברות, שישם יצאה מינצי בלוית נשים אהדות. ומזכירים הם את נשמות הזקנים והזקנות, ומבקשים מלפני „אל אלהי הרוחות"[2] „הנינה בעדם וגם בעד היולדת ובעד הבן ההדש" הממשיך הלאה את חיי הקראות. וישקועים הם כלם בעבר ארוך, בעבר מת, בין מצבות־האבן הדוממות...

כששבו מקרקע־המות לבית היולדת, היתה מינצי כבר טהורה, ובעצמה התעסקה בהגשת מאכל ומשקה לפני כל אלה שלוו אותה בדרכה, ותכין להם סעודה שלמה.

— — — — — — — — — — — —

המחזה האחרון של הלידה הגיע לקצו. מברך ה„חכם" בשעת צאתו שיהי הקטן קראי גדול, ונפטרת המילדת בתשלומה, בצאת עתה מינצי מכלל יולדת.

[1] יהסי — טוב.

[2] הנינה זו מבוקשת בנוסח „הזכרון" (מעין קדיש): חיי־עדן ושיבה לתחיה בביאת גואל, והיים בעד ההיים.

„בחור" אחד, מלובש בגדי חג לכבוד היותו „קוס"[1], הולך לקראתה בצעדים ספורים כמתגדל על הכבוד שנחלק בעבורו, ומקבל מאתה את התינוק המקופל בכר לבן ונקי.

המוהל מקדמו ומזמר מתוך הסדור בנגון מיוחד לכך:

„יהי שלום בחילנו ושלוה בקהלנו
„במזל טוב בן בא לנו יבא לציון גואל
יבא לציון גואל.

„הילד יהי רענן בצל שדי יתלונן
„ובתורה יתבונן יאלף דת לכל שואל יבא וכו'

„ומקורו יהי ברוך זמן הייו יהי ארוך
„ושלחנו יהי ערוך וזכאי לא יתגאל יבא וכו'

„שמו יגדל לכל עבר עדי יצלה לכל גבר
„ליראי אל יהי חבר יהי בדורו כשמואל יבא וכו'

„עדי זקנה וגם שיבה יהי דשן ברוב הבה
„ושלום לו וגם אהבה כי כן יאמר האל יבא וכו'

„הי זכאי קדוש שמך ליד ימינך יהי נסמך
„לבקר ולהזות בנועמך בקרב כל ישראל יבא וכו'.

ה„בחור" מוסר את הפעוט על ברכי ה„חכם" היושב מעוטף בטלית גדולה על כסא מוצע כרים, והמוהל נגש בסכינו, חותך את ערלת הילד — התיכה בלי פריעה ומציצה ומברך ברכה על המילה. הקטן צועק מכאב כאלו ימחה על שעשוהו לקראי, והמוהל מוזג כוס יין, ואומר עליו תפלות רבות.

בינתים נגש האב ולוחש לו: „על שם אבי זקני", ונשמע מבין התפלות סלסול קול „ויקרא שמו בישראל נה . . ."

עתה נקראים יחידים לכבדם באמירת פסוקים מתאימים מן הסדור הפתוה למטרה זו, והכל לכבוד הנפש הקראית שנתרבתה בה העדה . . .

ככלות המנהגים האלה, נגש שוב ה„בחור" אל ה„חכם", לוקח מאתו את הנמול הבכין ומגיש אותו להקראית, אשר כמו שהביאתהו תשאהו הביתה, בלוית שתי החברות האוחזות בה מתחת לזרועותיה.

[1]) קוס — געפאטטער.

שאכלה בה במשך השבוע דנים לשבירה, כי טומאתה חמורה מבלי תקנה· וכה מטהרים את ההבל שבחדר מטומאתו.

וכפרוש המלאך הממונה על הלילה את הכנפים השחורות באו קראים אחרים להדר היולדת, וייטיבו את לבם במשקה יין־שרף ויסעדו מיני־מאפה, הכל לכבוד „הבן", כחק הלילה הזה שהוא ליל־שמורים. — — — — — — — —

בהופיע היום עם זהרורו באופק המזרח, הלכו והתכנסו קראיות רבות למען השתתף ב„סעודת המצוה". היולדת יושבת נשענה במטה מלובשה, ועיניה מזהירות משמחה למראה „הבן השוכב לצדה. והמילדת לוקחת את התינוק, רוחצת אותו באמבטי, וכל הנשים מסתכלות על הפעוט המתפרכס כדג במים

ככלות הרחצה מוציאה האחת את הילד ומחזיקתהו מעומד באויר מעל להאמבטי, והשניה נגשת ושופכת על ראשו קדרה מלאה מים, למען יטהר הילד מן הטומאה, והתינוק מתנדנד ומתפרכס. כה נתקיימה בו טהרה. אולם הוא אינו שבע רצון מן „המצוה", רק מניע בשפתיו הקטנות כמבקש דד, ומתחיל לבכות.

רוצה המילדת להשכיבו במטה למען תיניקו אמו. אך באותו רגע הניאה אותה ממעשיה קראית אחת „לא . . . אסור להתו עתה במטת היולדת ולטמאו לפני המילה . . ."

„אבל לינוק צריך הילד . . ." מוחאה המילדת.

„אסור לו לפני המילה לינוק משדי אמו הטמאה עתה . . ."

מחליטה הקראית, ואשה אחרת המניקה ילד במקרה, חלצה שד להשתיק את הקטן הפועה.

בבית־הכנסת התאספו קראים קרואים ביחד עם אבי הנמול להתפלל תפלת־בקר, וגם ה„חכם" והשוחט שהוא ה„מוהל" בתוכם. על פניהם מזהיר נגה השמחה לקראת הנשמה הקראית הנקרעת לעתים רחוקות מאוצר הנשמות, לפקוד את העדה הזאת ולהביא בה המשך החיים . . .

מוצא ספר תורה מן הארון ככלות התפלה, מתפרץ בכה קול אדיר מן הפיות „ד' הוא האלהים", והחכם קורא בנגון את הפרשה המספרת מבריתו של אברהם אבינו . . . והנגון עצוב ונוגה, כאלו גם המאורע היותר חשוב ומצהיל־רוח, מעולף בצעיף־צללים . . .

בפתח נראה עתה קראית לבושה הדר, הנושאת את הקטן על שתי זרועותיה, התמוכות לימינה ולשמאלה משתי קראיות שמובילות אותה.

„אוי, כּוּלַם סִינִי בִּים טֶנְרִי" (אבקש אותך רבון אלהים) קוראת היולדת בכל פעם שיאחזוה צירי־לידה בתקיפות.

המילדת מנחמת אותה, מטיפה לה אומץ, ומבטיחה כי בעוד רגע, בעוד רגע, והכל יעבר בשלום.

„אוי!!!" בשעת צעקה משונה שנקרעה מן הלב, יצא הולד לעולמו.

„מזל טוב! — אומרת המילדת — בן!"

„צוצקאַ!" (בן) מתמלט מפי היולדת העיפה וליאה, ועל פניה שנשתהרו מצער קושי הלידה, הבריק זיק עונג־פנימי.

ישועה מתרחק בכל האפשרות ממקום עמדת המטה, בכדי להנזר ולהישמר מן הטומאה החמורה המרחפת עתה עליה, והמילדת מתעסקה בחמום־מים בסיר גדול, ומכניסה אמבטי בכדי לרחוץ את הילד ולקדם במים את האורח החדש בעולם הזה.

„אוּלַן טַמֶא" (הילד טמא)! מזהיר ישועה מרחוק, והיולדת מצוה להמילדת שתפרוש שק עב על הספסל ותעמיד עליו את האמבטי, למען יהי הפרש בין הטומאה ובין הספסל.

ישועה רץ אל ה„שוחט", שהוא ה„מלומד" בעדתו, למען יכתוב בשבילו שש פתקאות לשמירה („שיר המעלות") בכדי להדביקם על הכתלים ועל המטה.

— — — — — — — — — —

ביום השביעי נראתה תנועה בבית היולדת. הרהיטים נקו. י"ש הוכן, ומתנות „חלות־דבש" הובאו מאת כל משפחות העדה.

אחר הצהרים, כשהשמש התחילה לנטות במורד, הרתיחו מים, וקראית אחת ממשפחת מינצי ששמשה אותה בכל ימות השבוע הזה, התעסקה בדבר.

„שמא תפקפקי לעזרני מפני הטומאה? אגיש איפא בעצמי את המים..." לוחשת לה המילדת היהודית הבקיאה בחומרותיהם.

„לא... אעזור לך... אמנם לפנים נהגה המשמשת את היולדת ללבוש מעיל ארוך המכסה את כל שמלותיה בגגשה אל המטה, לבל תקבלנה טומאה, אבל עכשו נוהגים קולא..."

הונש כד מים אל המטה. היולדת רוחצת את כל גופה במטלית המשרה אותה כפעם בפעם במים, והמילדת מקפלת את הכתונת שהסירה ואת הסדין מתחת, ומפנה אותם מן הבית. מפריישים סדין חדש ונקי, מלבישים את היולדת כתונת נקיה, וגם את הקערה

בן.

מינצי (מנוחה) זוהלת בכבדות כי קשה הריונה, ולמרות זאת עושה היא בעצמה כל מלאכה. כלום גבירה היא להשתמש בשפחה? קראית צריכה לעבד בעצמה... מקבלת היא על עצמה את יסורי ההריון בדומיה, רק מתפללת בלבה שיהננה ד׳ בבן. מלבד היתרון לעתיד בהתוסף זכר עוזר בעבודת השדה, הנה תתהלהל לזכר הטומאה הכפולה בלידת בת מאשר בלידת בן: תחת כי בלדתה זכר תשב רק ששה שבועות בטומאתה, מחויבה היא לשבת טמאה שנים עשרה שבועות רצופים, בלדתה נקבה.

שלשה חדשים! וצער הישיבה הזאת עודנה חשה משעת לדתה את „הקיז׳ (הבת) הבכירה... במשך ג׳ ירחים אנוסה היתה לשבת כפנה על השק. אסור לצאת החוצה ואסור לעשות כל מלאכה ולנגוע כל כלי אי מאכל זולתי הקערה והכף המוקצעים בעבורה. והמאכל אשר עליה להכות שיגישו לה אחרים...

ובעשות עליה רושם כביר ומדכא זכר הישיבה השוממה, המאוסה והארוכה, היא מתפללת תדיר „בים טענרי (רבון אלהים) הסר מעלי את מלאך־המות הזה״ (בת).

אולם הוא, בעלה ישועה, מתגעגע בסתר לבו שתלד לו בת, מפני כי ישתוקק להקים זכר לאשתו הראשונה אשר מתה עליו בזמן קצר אחרי החתונה, ולקרא את הילודה על שמה, בתור זכרון־אהבה... אבל מחשבתו צנועה, והסביבה איננה יודעת רמז ממנה.

ובלילה אחד, בשעה שהכל מכוסה בטלית־אפלה ומלאה־רז, באה השעה להתגלות הסוד הכמוס בבטנה של מינצי. ישועה קרא את המילדת היהודית והיא הועסקה אצלה, ותשכיבה על המטה. אולם הלידה התנהלה בעצלתים. בהיות מבנה עצמותיה צר — תכונה אנטרופולוגית מיוחדת לקראות — היו החבלים קשים.

ראשון הוא יום זה ל„זמן‟ החדש, וחדשה עוד הסביבה לכל התלמידים, שאך הסירו מעליהם את תלבושת־הגימנסיה לפני זמן קצר. אולם בכלות יום־הלמוד הראשון, מתערבים החדשים בחברים הקודמים וגדולים מהם, והיו להטיבה אחת, לאחוה אקדימית. והאקדימים מתחלקים לחלקים, כלומר לחברות. הדם הצעיר שהיה עצור כל ימי הלמוד בגימנסיה מטעם האסור החל על „הקטן‟ לבלי התחמם באש־אידיאל זר־פוליטי, בוער עתה ורותח מבין שהיתה ביתר חמימות, ומבקש לו מקום להתענין בו.

ומרשימים את עצמם לחברות שונות, איש כפי נטיתו והשקפתו, כפי מולדתו וחנוכו, אין אונס. ורואה גם ליאון אברהמוביטש את תהליכות האקדימים הצעירים ומנהגיהם, הכל כה יפה ונכון, וגם נפשו משתוקקת להתחבר לאיזו אגודה־אקדימית.

כאן הוא עומד ומפקפק: אנה יפנה ולמי יתחבר? סוקר הוא אנה ואנה, ומתקנא בכל אחד שיש לו יכולת להתחבר אל בני עמו... אולם לו אין עם ואין קולטורה — וקשה מאוד העמידה הגלמודה והשונה... מכרח הוא לבחור באיזה עם, כי היחיד הנהו אפס ואין באיז לו סמך לרבים...

ובודק הוא את עצמו ומוצא, כי אמנם יש לו הצדקה להתחשב על אותו העם, שבכל נימיו ולהלוחית נשמתו דבוק הוא בו מכבר, אשר ינק מן ספרותו וימצא התקרבות ורעות בין רבים ממשכיליו שרמזו לו להתבולל בם...

נגיש הוא איפא למנהלי האגודה הפולנית־הלאומית בבקשה לקבלו בתור חבר. נכד אלה שנקרעו מעל עם ונתרוקנו מתכן לאומי, מרגיש באותו רגע התחדשות־הרוח, כי „אידיאל‟ חדש לא שערו עד היום, ממלא חדרי נפשו, מרומם את ישותו ומראה לו איזה עתיד...

ונראים לו עתה זכרונותיו מבית הוריו כה פעוטים, קטנונים, והלך רוח הקראי כה דל, ריק, ומחוסר כל זכות־קיום... ויהי הקראי ליאון אברהמוביטש פולני־נלהב ולאומי קנאי־קיצוני, עד כי לא אחת ושתים התפרץ בעבור זה סכסוך בינו ובין בני הלאומים האחרים: רוסים, אשכנזים ויהודים...

יש שעוקצים בו חבריו המקרבים אותו, ומהתלים — במסבת רעים — למולדתו הקראית... אז תוקפו לרגע צער וזעזוע של געגועים לאמו ואביו הקראים, לרהוב השאנן, ואולם מיד הוא מגביר את השכל על הרגש, ונוהם: אין ברירה...

חייו, נשתנה גם השקפתו ונהרסה הרגשתו הקודמת, קימעה, קימעה...

הערצת־היופי המבצבצת מכל הלמודים בבית־הספר, הקדירה ותגרש בלא־חמלה את הרצינות־הכהה שהביא מביתו. ההיליגיזם העליז נצח את המונוטאיזם הנוגה. והחיים משפיעים, והמציאות משכיחה מה שהיה, ומעבירה בקסמי־חן את ההוה עם שלל צבעיו...

לעתים רוטטת נימה דקה בזויה, כמוסה. זהו חוש הקורבה לבני דתו, ומזכיר לו את הקראות שינק בילדותו. ואז הוא מנסה לברר לו את מצבו, לבאר את החלשת הרגש הדתי, ולתרץ לעצמו את הקרירות „לאחיו הסובלים ומתנונים עקב בדידותם ומעוטם“. ובא ההגיון הקר, ומנתח ומנקר: הנה אור השמש מתפרץ שם דרך הסדק, וקו מדולדל לוהם בעצמו עם הצי־ההשכה של החדר . . . מלחמה לריק . . . לו עלה לו לנצח בהתנגשותו, „בא לאחר י’ שעות הערב השחור ומכין לו כליון . . . אבל יש במלחמה זו פיוט של חרבן והתחדשות... יש „עתיד“ בכל יום שני . . . ובני דתו? יוכל היות כי היה לעם „עבר“. אך הוא היה וכבר איננו . . . עתה מעטים הם ואין במי להשען . . . ארץ חסרה להם, שפה־עממית אין להם. כי העברית משמשת רק לתפלה והתתרית־המדוברת היא סורוגט, שפת־עלגים. והעיקר: שום עתיד אין להם . . . נשאר רק מנהג־יבש, דת נושנה, ותפלות פ־דוכסיות בסגנון „אחיני בני ישראל“ . . . אחינו בני ישראל! והוא אורג את מחשבתו: האמנם יש לקראים איזו שייכות אל ה־בנים־היהודים הללו הנמבזים והנרדפים בכל העולם? האמנם יש שותפות־העתיד בין שתי הכתות המתנגדות זו לזו ושוטמות האחת את השנית? או שמא כרוכה נחמה לבני דתו ב־עיון המתגלה בתנועה הציונית־החדישה, המבקשת פתרון לשאלת־העם מבלי התחשב עם הזרמים הדתיים?!

ושחוק מכאב לב ומקנאה להרבנים המתעודדים, שחוק הבא מתוך יאוש־רב, מטלטל את ליאון אברמוביטש על משכבו, והמונו של ה־חוב ההולך וסוער מדהים את המחשבות הגדושות והוא קם מעל המטה, מתלבש בבגדיו־הסטודנטיים, למען ילך לשתות קוה.

— — — — — — — — — —

יושב לו הפרופיסור על הקתדרא, ובקול רציני וחזק הוא מתחיל להשמיע את השעור מעל גליון הפרוש לפניו, בראותו סביבו נקבצים שומעים רבים. פרחי־ההכמה, השואפים להשתלמות. פה ושם מציין לו האחד או השני בעפרונו לזכרון איזה רעיון, איזה ניצוץ, איזה „כלל“ שמצא חן בעיניו, עד כלות השעור.

ט.

מ א ו נ ב.

מתגנב קו־זהוב דרך סדק הוילון הפרוש על החלון, ומבשר את הבקר בחדר־השינה של ליאון אברהמוביטש, השוכב על מטתו עודנו מתנמנם. הוא מתעורר, חולין עצמותיו לאורך המטה, ונה עוד מעט בעצלות תנומה נעימה. לאזנו מגיע קול שאון הרהוב המתעורר לתהיה, קול המון הישוב הקורא למעשה, לעמל. שחקן והיוכן של שפהות על הבאר, רעש אופני עגלות ושעטות פרסות סוסים, אנקת המפתחות וקשקוש התריסים, הד תהלוכת הצבא לנסיונות המורים, שאון פועלים יוצאים לעבודתם וחלילת האי־ובות של בתי־החרושת, הכל מתבולל ביחד ומתגלגל באויר, כמו אומר: עולם אחד, אדם אחד, עמל אחד . . .

הקול הסואן מזכירו כי מקום מגורו עתה בעיר גדולה, הרחק מן העירה השאננה, שבה נולד ובה נתגדל. זה שבע שנים דר הוא כאן, בעיר אחרת וחיים אחרים. וככל מה שיוסיף להתעכב פה, בולט הנגוד לעיניו, וככל העמיקו חקר, ילאוהו הספקות.

שם הקראי הנהו איש זר בחברה, חי בתחומו הצר, שנוא מן כל העמים השכנים למיניהם ושונא אותם. שם בני דתו שקועים בזוהמת חיים גסים ופשוטים, אך מחזיקים בקשי־ערף בעבר מאוד רחוק, וחיים בשבילו. גם הוא היה ביניהם בעודו ילד. מן "הקראות" לא ידע רבות, רק למדוהו כי "אלהי האבות" הוא האמתי, בית־הכנסת היה המקום היותר מרומם ונעלה לו, ומלוא מצות התורה היא ההשגה היותר רמה.

ופה נשתנה הכל. לאט לאט בא השנוי. למן היום שעזב את עירו, ויבא ללמוד כאן בגימנסיה, כמעט נתיתם לגמרי. בכל מקום שפנה, ראה את עצמו נעזב, בודד, וכמו מיותר בחיים. פולנים, רוסים, יהודים, ובכל אלה רק הוא השונה . . . ולמן העת שנשתנו סדרי־

„טוב, — עונה הנשיא — לחנם טרחת את עצמך. בודאי תבא הבקשה לפני.“

„אבל הרשיתי לעצמי לבקש פא״פ מלוא בקשתי . . .“ עונה יודקי במבוכה.

„כל בקשה תקבל מענה בדיוק נמרץ . . .“

„אבל . . . אין ביכלתי לחכות הרבה . . . לפעמים עונים שאין לע״ע מקום . . . מגמגם אישבוביטש ומהייס בהוסיפו אמין: אדון רם! אברר את שאלתי: התחשבני ליהודי?“

„ומה בכך?!“

„שמא תעכבני הטעות הזאת בהשגת המשרה, ואני קראי ולא יהודי . . .“

שחוק־הנאה רפרף על שפתי הנשיא, כמו יחשב: אין כל סבה להניא את זה מחפצו . . . בני־דתי אינם מעסיקים אותי הרבה בהתהרותם בנדון משרות עם תושבי הארץ, ואין כל סכנה לקבל קראי אחד או שנים בפקידות הממשלה . . .

אישבוביטש עזב את הלשכה בבטחון, ולאחר זמן קצר נתמנה כמבוקשו.

וישמיעים ההורים את הבשורה ונהנים. האב מכין לו בגד חדש, והאם שמלה הדשה, בכדי לקבל בכבוד את הבן אשר יבא בפסח לבקרם בתור גמול על הביאם אותו לכך . . . והם מחכים זמן רב. שמא עתה יבא . . . שמא בימות ההופש . . . אולי ליום כפור...

אבל השבו וטעו. — — — — — — —

„הרואה את, שרה, כי בננו לא ישים עתה לב אלינו כלל... אורח הוא בביתנו... מעיר פעם אחת האב.

והאֵם עונה: הלא מלומד הוא... מתרועע עם האדון ביביצקי עם בנות קוקוסקי, עם אדונים..."

וכשוב הבן מן טיולו, הוא מספר מהתרועעותו הנכבדה, ומספר בשבח הפולנים הללו ובשבח הפולנות.

אביו אינו יכול להבין זאת, ומקשה: „אני קראי פשוט; למדתי מעט. אולם אבי, שהכל מעידים על ידענותו הרבה, הסביר תמיד כי רק אנחנו הנבחרים משאר האומות. ואתה בא ומרומם ערך האחרים?!

„טעה אבי זקני במחילה. הללו הם הנבחרים, ואנחנו מה, רק כתה דתית מצערה . . . עלינו להיות לעם אחד אתם . . ." עונה הבן בהתלהבות.

פני האב מפיקים אי־רצון, והאם יהגה מחכמת בנה, ומציירת לה בדמיונה איך יתעלה לפקיד רם, ואז תהי שעתו פנויה מלמודים, ויבא לבקרם לעתים ולהאציל מכבודו עליהם. — — — —

— — — — — —

גלגל הזמן התנועע כרגילותו, ויסובב אתו את יהודה אישבוביטש. שם בעיר הגדולה נכנס לאוניברסיטה, למחלקת המשפטים, וכל תקופה הביאה לו, הודות להתמדתו, נצחון חדש על דרכו שהתוה לפניו. מרבה הוא במחשבות איך להגיע למטרתו האחרונה: משרה בבית־דין. לא כל אדם זוכה למצא חן בעיני נשיא הבי"ד־הארצי שבידו העוז לקרב ולרחק. מכיר הוא למשל בפלוני היהודי, שהיה מכשר בכל האופנים למשרה, ונדחה בלך ושוב. מה לעשות? אמנם מפורסם הדבר דיו שמתדבק הוא בפולנים, אולם גם יהודים רבים עושים כן ואינם מרויחים מאומה. אולם . . . הוא ינסה להתחכם . . . ובצאתו מן הבחינה האחרונה, החליט לפנות פא"פ אל נשיא הבי"ד הארצי.

והנשיא יושב לו על כסא מרופד קטיפה רכה, מעשן בפיו סיגרה מובחרה, ואוחז עט בידו בשעת קריאתו חבילת בקשות. שרטוט קל חותך את גורל המבקש אם לשבט ואם לחסד. פתאום מפריעו קול דופק בדלת. „יבא . . . ." הוא עונה.

בפתח נראה איש צעיר, ובהשתחויה עמוקה הוא אומר: „שמי יהודה אשבוביטש. באתי בדבר הגשת בקשתי אדות פקידות בבית־המשפט."

יודקי לא יכול נשא את המבטים הדוקרים ויפנה אל אחד התלמידים היהודים שהתקרב אליו ביותר, ויאמר לו בשפת־יהודית:
„ומה תחזה בי? הלא כמוך למדתי תורת משה..."

רק נמלט המאמר מפיו ויתחמק מן החבורה להכנס לחדר המחלקה, והנשארים מתפלספים אדותו.

„זהו מין יהודי" אומר שם נוצרי קטן.

„זהו מין „גוי" מחוה יהודי דעתו.

„טעיתם — מראה השני בקיאותו — אני יודע: זהו מין יהודי־נוצרי לחצאין."

והפעמון הקורא אל הלמוד, הפסיק את השיחות. — —

— — — — — — — —

אותו הצד המגוחך וההתולי בחיים: שנוי הפעולה מן הכונה, נראה בו בכל כעורו. כמה שמתאמין יודקי אשבוביטש להתהפך כססגונא ולהרכין ראש לכאן ולכאן, רואים בו דוקא אח־ת. קוראים לו היהודים „גוי" אף כי בפניהם רוצה הוא להתראות כיהודי, וקוראים לו הנוצרים „זשיד" אף כי להם הוא מתגלה בתור נוצרי.

אולם יש שהוא מרגיש את הריקניות שבחיים כאלה, ומתאוה למצא סמך, רעות. לאט לאט יפנה עורף אל החברים היהודים אשר ישטמם בלבו, ולעמת זה יתדבק בחבריו הנוצרים בהכנעה יתירה ובהסכמה למפרע לכל מנהגיהם והייהם. ובכל אלה לא ישכח את ספריו ושעוריו, ושכר השנינות מתראה מדי שנה בשנה בתוספת תו אחד על צוארונו.

והוריו עסוקים באכ־ות ואינם משתנים במאומה, ועתם מתנהלת בליאות ובלי תכלית. רק בנם הוא השנוי בהיי־שעמום אלה, רק הוא הזיק ההודר ומאיר את הלבבות האפלים. פעם בשנה — בימות ההופש — הוא מבקרם לזמן ארוך, והם נהנים ממנו עדי תעוף העת ושב ללמודו.

ומזמן לזמן עושה יודקי פסיעות גדולות עד כי כלה את למודו בגימנסיה. כבאו עתה הביתה, בא מכתר בתואר אקדימי, והוריו הפשוטים שמחים עליו מאוד באשר כעת יתעכב זמן רב אצלם, בנוהו מעט טרם יסע לאוניברסיתה.

ולובשי האב בגדים ישנים, מטולאים, ולבנו יקנה תלבושת מן המובחר, ואוכלים ההורים מאכלים גסים, ובעבורו הם מכינים ארוחות בשר.

„כך נוהגים עתה שלנו... — הוא אומר אליה — יהי כן... צריך לתתו לגימנסיה... בשבוע הבא תסעי את לרשמו שם, כי אני עסוק באסיפת התבואה מן השדה, וגם אינני יודע איך עושים כזאת...

„כן, נחוץ לנסוע... הן ליאון בן אחותך צעיר מיודקי שלנו, וכבר נמסר לגימנסיה' מחליטה היא.

ואמנם ידע יודקי את חובתו, התמיד בלמודו וישנן את השעורים בשעת „חפש־בין־הזמנים', ונתקבל בלי עכוב לגימנסיה, אחרי עמדו במסה. — — — — — — — — —

— — — — — — — — —

על הספסלים הארוכים יושבים התלמידים ביראת־כבוד ביום ראשון לבקורם פה אחרי מרגוע זמן־החפש, וביניהם גם יודקי אשר חדוש המראה מדהים ראשו. המורה מתהלך אנה ואנה, מציין את הלמוד ומסמן בזה כי שנת־הלמודים מתחילה.

בהגיע שעת־המנוחה, הוא נותן דרור לכלם לצאת החצרה על משך עשרים רגעים, וביצאם יתכנסו לקבוצות קבוצות, מתודעים חד את הד, ומרבים בשיחה עליזה, כמנהג גדולים ורגילים בהלכות מדות מרים זה את כובעו לפני השני וקורא בשמו, וזה מציג את רעהו בפני מכירו מאז.

והנערים אינם מאבדים רגע ומשתעשעים ברקוד הולל, רק יודקי עומד כמתבונן מן הצד, עד שנגש אליו נער נוצרי אחד ושואלו:

„ההנך יהודי?"

„אנכי — זשיד?!"

„ומה? נוצרי? הן קרא לך המורה — יהודה." מתפלסף הנער.

„אמנם שמי יהודה, אבל דתי היא הקראית, אחרת ושונה מן היהודית."

„והיא איפא נוצרית?"

„כן... משתוה כמעט בכל אל הדת הנוצרית..." מסכים יודקי בשפת־חנופה.

ועוזב אותו הנער בהשתובבות וצעקה־גכחנית: „חברים! הביטו נא בחבר הלז... הוא קורא את עצמו „קראי"... יודע השד מה זה!"

„מה שמו?" שואלים פיות רבים.

„שמו? יהודה אֶשבוביטש קראהו המורה."

סובבים אותו כל הנערים ומביטים בו כמו על בריה משונה. שמעו כבר שיש בעולם חינאים, יפונים — אבל קראי?!

„ואתה לא גרמת מאומה לריב ?" תשלח בו אמו עינים דוקרות וחוקרות.

„אני... כך היה : בהתאסף הילדים בבוקר לפני הלמוד, באו נערים נוצרים וילעגו לנערים היהודים. אז קראתי גם אני „זשיד פּאַריך"... הלא אינני יהודי... ויסובבוני הנערים היהודים ויכוני ויקרעו את מעילי..." ובוכה יודקי, קצת לזכר המכות וקצת מיראת ההורים.

„אני אומר לך תמיד : אַל לקראי להתגרות עם מי שיהיה, רק לדום ולהרכין ראש" מוכיחו האב.

„ואם הם קוראים לי „קַל־דק" [1]) או „צדוק" ? !" ונשמע בקול הנער רטט בנגוד להרגל הקראי המאובן.

„כן... — נכמרו רחמי האם — הרבן הגדלן, הקַיָיק [2]), קורא לנערינו „שקין" ולנערותינו „שקצה", כאלו הוא הטהור ואנחנו הטמאים... אולם יודקי, ככלותך את למודך בקיץ הזה תפטר מהם, ואחר כן תסע מכאן לעיר גדולה ללמוד בגימנסיה."

הנער מתרגע ויושב לשנן את שעורו, וההורים מבררים את הפול שברגע זה מתרכז כל עולמם בתבנית־כדוריותו.

— — — — — — — —

שני ימים בשנה — ז' באב וי' באב — נזכרים בני העדה הנקרעה מן העם ומן הארץ, כי נחרב בית־המקדש, והם מתענים וצומים, ויושבים על הארץ לקונן על חרבנו. מעל לרחוב ובתוכו כמו מרפרף צער בלתי־מפורש, ונכר הוא בפני האנשים היוצאים ונכנסים כל היום בבית הכנסת בבגדי־החול וברגלים יחפות, ונוסף אבל־היום לתוגת־הנצח המשליכה את צלליה על חייהם. ודבק היגון המצוי אצלם, בשירי קינה ונכאים שנאצרו בסדרי תפלותיהם לתכלית היום, והלב המאובן איננו מכשר להשמיע בקול גדול מהאה עזה, נמרצה, רק מוצא מפלטו בינון־שתקני, מדוכא, ובעצבות מתיאשת.. ונושאים הם ביום כזה את יגונם זה לשדה־הקברות בלכתם לבקר את קברי המתים, והתאהדו החיים עם המתים באבל־אין־סוף...

כעבור ימי התעניות והקינות, שהם סוף ימי אבל-החרבן, ובהם חל תור־החופש לתלמידי בתי־הספר, הרבו שמואל ואשתו שרה לשוחח אדות בנם יודקי ועתידותו אחרי גמרו עתה את מחלקתו.

---

[1]) קל־דק והיי־שם־גנאי, לפי הנראה מעין חקוי שפתם המזורה, וצדוק ע"ש אבי הצדוקים שהם בושים אם משתפים אותם אתו.

[2]) היה שאינה־בעלת־תרבות, שם־גנאי בשאל ליהודי.

ח.

שְׁאִיפָה לְחוּץ.

היום אי־בהיר, עננים דאים ובאים, לצאת לעבודה בשדה אי־אפשר מפני הגשם המטפטף לרגעים, וישבו שניהם — איש ואשתו — אצל שלחן שעליו מפוזרה ערמת פולים, יבררו את הטובים ויזורו את הגרועים. וכל פול ופול יקח לבדיקה כמרגלית יקרה, והמלאכה הנעשה במתינות מביאה לשעמום.

הדלת נפתחה ויבא הביתה נער נושא חבילת־ספרים מתחת לזרועו.

„יודקי — קוראה האם בהרימה את עיניה מתל הפולים — איך זה נקרע מעילך ?"

האב איננו מפנה את לבו להבטל מעבודתו, ועונה חלקו „בודאי כן. אני מחויב להתעמל והוא יבזבז עמלי..."

אולם יודקי מחשה, מסדר את הספרים, ומעין עיניו השחורות והבוערות על פני אמו.

„מדוע עיניך הכלילות ? התודה כי התאבקת עם נערים שובבים ואינך לומד מאומה. לשוא נאמר להשמך בגימנסיה לקץ קין זה" מיסרתהו האם.

„אינני היב..." רבן ממזר הבני... בבית הספר הכו אותי..."

„והמורה שלכם ? !"

— „אני... לא ספרתי לו... אם יוכה נוצרי או יהודי אזי יספר להמורה... אולם אני מפחד לעשות כזאת פן יוסיפו לי מכות בעבור זה... הם רבים..." מתנצל הנער.

„נער שובב כזה... חרפה הוא לנו... הראית מימיך קראי עוסק כהכאה ?... ומדוע הכוך ?" מתערב האב.

„יען בלמדי ביחד עם היהודים את הדת, הללני המורה כשספרתי כראוי את ספורי התורה, ויבאו עלי במחלוקת מתוך קנאה..."

המיתר היותר דק שבי, והוא נתן קול במעמקי לבי... מנוגה טוב־לבך נפל זוהר על העבר שלי... — — ועתה אמי! דעי נא כי אני תמיד שלך, לא רק במשלוח כסף, אך גם בהרהורי הלב... לאות כי אמת אדבר, עלה ברצוני לקנות את בית אבי־אבי הרעוע, להעמיד במקומו בית יפה ונהדר, למען תבוא נחלת אבותי לרשותי, ותהשבוני כחבר לעדתכם כאלו לא בא שנוי... הואילי להשתדל ולקנות בעבורי את הבית, אשר — ימובן — את תגורי בו... בנך קזימיר שמואלוביטש.'

— — — — — — — —

ברהוב הקראי, שגגות בתיו שקיעים בערפלים כהים ונוגים, וסוד־טמיר של ט־גיקה רועד במרחב האויר. מלחש קראי אחד באזני השני רז... ובא רוח קל וקופל בכנפיו את הסוד ונשאו מבית לבית: ,למרות ההמרה — ישתדל לקנות נחלת אבותיו...'

ומתבטא בספור החדשה הזאת אותו הרגש שהיש צבור חלש בהתגאו על חבר שהמיר דתו — ואין בו מתכונתו של בוגד..

המותה היא בת „איזו־דת־אחרת”, הורשת לשלומה „קצה האגרת משום כבוד־אם.

ככה התרגל במצבו זה. כל התנהגותו היתה בנוסח נוצרי. אך חויש ההתחברות לא פג. איזה געגוע־נסתר חיש הוא כל־עת אל בית אביו ואל קרוביו, אף כי חדל למאז לנסוע אליהם. פרי רגשותיו אלה הובילה תמיד הפוסתה בדמות אגרות־שלומים אל אמו, ותביא לו בהורה צלצלי־קולות מימי הנעורים אשר העירו הד בלבו . . .

תמיד ענגוהו המלים התתריות ויביאו שלוה לנפשו המפקפקת לעתים בפקפוקים אי־ברורים. רק המכתב הלז הסעיר את רוחו למיום אתמול. הפשטות שבו, החבה של האם, הלב הסלחן המתגלה, הדבקות התמימה המבוטאה, הרצון התם להתפלל בעדו ובעד ילדו ביום־כפור הבא — כל זה התגלם מול עיניו למין גבורה שבאמונה, למין חנינה שבתורה, למין מיסטיריום שבקראות, למין „קרבן” מצד האם . . .

הלב יתר ומפיו מתמלט: בִּיטִין יֵיגִינְדֶי מֶנִים אוּלְלוּ אוּל־הְרִיוּצִיטְמֶא! (בכל ימי חיי גדול הצער).

בא המכתב הפשוט הלז ויטלטל בלי רחמים את הנפש, עד כי נע הגוף בזעזועים רבים, וחפץ אדיר עולה ומתעורר: להראות לאמו, למשפחתו, לעדתו, כי לא בוגד הוא . . . רצונו שידעו שם ברחוב הסגור מעולם הגדול, שלא שכח אותם. ידעו כי בכל שבעו מטוב החיים — עדיין הוא משתתף בחיי בני דתו וזוכרם הלאה, וכמו שאמו מתפללת בעדו, ככה גם הוא מסור לה...

מרבה הוא במחשבה במה להשיב תודה לאמו, ובמה יראה ויוכיח נגד כל עדתו את קרבת־נפשו אליהם. וקמטים קמטים מתקבצים ומתכוצים על המצח, וחריפות מתבטאת מתוך שרטוטי הפנים...

והדמיון מעביר לעיניו את הרחוב ואת הבתים, ורעיון בא ומזכירו את הבית של אבי־אביו... כן... ממכתבי אמו אשר בתמימותה תודיעהו את כל החדשות הנקרים בעולמה הקטן, יודע הוא כי הבית הזה בנין רעוע הוא ועומד למכירה. טוב... רעיון מוצלח! את הבית הזה יקנה, יבנהו מחדש, למען יהי לו חלק ביניהם, שותפות־רכוש ברחוב הקראי, ולמען תראה אמו כי החבור לא נפסק בינו ובינה...

על שפתיו מרחף זהר הנאה הבאה מישלוה פנימית, ידו תופשת בעט כגבור האוהז כלי־זינו בשובו משדה־קרב בנצחון, ועורך מכתב:

„אמי החביבה! מכתבך העיר בי את אותן הרגשות, שנמו בקרבי זה זמן רב, ואחזה בו ממראות נעורי... בידך הרכה נגעת על

במהירות־קדחנית הוא מוציא מכתב מצלחתו, וקורא את הכתבת שעל המעטפה בלשון המדינה „להאדון הנעלה קזימיר שמואלוביטש". פותח הוא את המכתב שתכנו ידוע לו עוד מאתמול, וקורא בו שוב בהטעמה ובדיוק בלשון הקראית: „בני יקירי! אנחנו שלום וכה נתבשר מאתך. דע נא, כי דבריך האחרונים אדות חכמת ילדך קראתי בענג, כמו כל מכתביך המשמחים לבי. ביום כפור הבא — בהתעני בצום והליכת־יחף — אתפלל בעד בריאותו ואתכון גם בעבור חייך בני היקר. אמר שלום בשמי לאשתך הנכבדה והמהוללה. אמך האוהבת אותך, סאבינא שמואלוביטש".

כה כותבת אם . . . אם רחמניה . . . כמה צער סבב לה ביציאתו לפני חמש שנים מכלל הקראים! . . צער פנימי ובושה הצונית . . . היא מכחישה שם את האמת ואומרת שלא עזב את דתו, אף שיודעת היא את ההיפך . . . אולם בכתבה אליו אינה מזכירה כלום... האהבה מכפרת . . .

אכן, האם יצא באמת מבני־דתו? . . זאת יכולים להחליט אחרים השופטים למראית עין, אך הוא יודע אחרת . . . לבו הומה תדיר לגורל אחיו „הקראים הנדחים והנאנקים" . . .

ובכל זאת עזבם לעולם! . . היכול לחדול מזה? ביצאו מן העדה אל העולם הגדול — לא ראה לעצמו שום תקומה ועמידה בתור קראי. כיף הגרגיר הקטן להמולל לעפר דק ולשוב לאפס, או להדבק באבן הגדולה ההולכת ומתעבה . . .

צר היה המקום לשוב שמה — בכל דבקותו בו . . . רגש כזה ירחש הילד להעריסה בגדלו, אך לשוב לשכב בה — בכל נעימות זכרונותיה — אי־אפשר . . .

בתנאים כאלה מכרח היה לבקש את בת־זוגו בסביבה זרה, בחברה אחרת ובדת זרה. קטולית היתה בחירתו, ותדרוש מאתו להתאחד אתה באמונה אחת, באשר גם כל רגשותיהם היו לאחדים. ואמנם המרת הדת כשלעצמה לא הסבה לו כל יסורי־נפש, אבל צבטה לבו מפאת העציבו בצערו זה את אמו, את משפחתו ועדתו. ולכן הסתיר בשעתה את דבר ההמרה והנשואין לבל יגרום צער לקרוביו אף כי אחר כך נודע להם הכל ממקום אחר . . .

היש כאן בגידה? לא . . . הוא לא בגד בהם למרות יציאתו מדתם. תדיר הוא עורך מכתבים אל אמו בשפתה היא, רק בכתב לטיני כי שכח לכתוב כראוי בכתב העברי, וגם אשתו היודעת כי

ז.

אֵבֶר מְדוּלְדָל.

שחרית. מטייל הוא לאורך ורחב החדר. פסיעותיו ארוכות וקצרות, אטות ומהירות, כפי מצב הנפש באותו רגע. יש שיעצרו הילד הקטן בלפפו בחבוב את רגלי האב. ולשמע המלה „טאַטקו" (אבא) יישרו השרטוטים המכוצים על פניו. ויש שמשמיעה האשה העסוקה בסדור ונקוי רהיטי הבית איזה מאמר, איזו שאלה או איזו הערה, וקבלו עיניו הבוערות ויוקדות, את ברקן הרגילי.

אז הוא סוקר פעם לאשתו ופעם לילדו. מבטו הנבוך ותועה יצמד אל שתי הנקודות הללו, המזהירות את נפשו המלאה עתה ערפל ודמדום, ומוסיף תיכף להתהלך הנה והנה.

אכן הילד הקטן הרגיל בחבובים מצד אביו בשעת נעורו בכל בקר, אינו מותר על זכותו זאת, מחזיק בידיו הקטנות ברגלי האב. ומטפס לעליה על זרועותיו. רק האשה רואה עצמה מחויבה לשתיקה גמורה, בראותה כי בעלה שונה דיעם. מיחסת היא התרגשותו לאיזה הבסק־מסחרי, ומגישה לפניו ספל קוה עם הררות־החמאה.

בפזור־נפש נכר, מקבל הוא לפופי הילד, גומא ולועס, עדי יעזב את הכל ויכנס ללשכת־הכתיבה.

שלחן הכתיבה, ערמת הניירות, הפנקסים הרבים וגם תמונת הקיסר על הקיר, נותנים להחדר את תכניתו המאובנת, הפרוזאית, את התכונה המסחרית.

הוא, החי האחד במקום הזה, שרק עפ"י מקרה נראו בו היום סימני אדם־מרגיש ומתרגש, תחת אשר תמיד הנהו כמכונת־מספרים יבשה, מתנפל בכל כבד גופו על הכסא הרחב. מפיו מתמלטות מלים, שעצרן בקרבו בהיותו בקרבת אשתו: „התמימים . . . הישרים . . . כמה אהבה מתבטאת בכתיבתם הפשוטה . . . כמה סלחנים, כמה סבלנים הם . . . כאלו לא נפל דבר . . ."

מוסיפה: „וגם ־עה מאוד בעדכב התנצרותו, כי מסית הוא בכם את הערלים !"

אולם כאש־ באה כן היא שבה הביתה במפח נפש, ופה תהממה השמועה כי בעוד שבוע אחד, בדיוק, יכנס בעלה ביחד עם בתה בברית הכנסיה הקטולית.

„עוד לא עבר המועד טרם נתקת באכזריות פתיל היי־האישות שלנו — מתנפלת רהל בשא־ית כחה לרגלי נח -- השאר נא נאמן לי ולקראות!"

„עוד השעה מכשרת — הוא עונה לה — אם תתכמי ותלכי אתי ביום הנועד להתנצ־ ולשבוע אמון להצלב, אז נחיה יחדו כאש־ היינו, ואם לא תלכי ביום זה, שוב אין לך תקנה לעולם."

מרהוק נצבה הבת הבכירה, ותפן את פניה אל ההלון הנשקף החצרה, לבל תראה את המחזה האיום. והילד הקטן העומד ,עזוב לעצמו, נרעש ונפהד מן בכי האם וקולו הסוע־ של האב, מחבק את ברכי אמו וצועק בקול: „אמי אמי, אל תעזביני כי ירא אני את האב . . .

ונח מתקרב אל בתו המבטת בחלון כמו יחפץ שתתאחד אתו במלחמה, ורחל לוקהת את הילד על זרועה, ולוחצת אותו אל לבה כאלו תחפץ להצילהו מיד אויב, בשעה שדמעות נגרות מעיניה על הרבן חיי־המשפחה אחרי הגנה נמרצה בכל כח.

תהום. בלתי־נראה נפתח, המפריד מעתה לעולם בין נפשות קרובות, ובאויר החדר כמו מתגוששת גסיסה מרה ומרעשת של העב־ ומתפתלה אפיסת מה שהיה . . .

מלחמה מבוסה מעין מגיעה לקצה, מלחמת־נשמות . . .

הזה ביום ההוא, ויהי לשיחה בפי כל. זאת היתה הפעם הראשונה לו להשתתף בפומבי בפולחן נוצרי...

אך מעשה נה לא היה פשוט וענותני. בצאתו מבית־התפלה קבץ סביבו כנופיות אכרים, ויהלל את הדת הנוצרית, וידרוש בגנאי הדת הישראלית. בלשון מתרברבת חפץ להתראות כמלומד וידען, וישמיע באוזן האכרים עלילות־רשע על ישראל ואמונתו, כי התלמוד משיא לכל עון והטא, מצוה לרמות, לגזול, ולדרוש בעקב בעלי דת אחרת, בקצרה: הגמרא היא ראשית חטאת וסבת פשע, וכדאי לבער אחרי המחזיקים בה ולכלותם מעל האדמה.

למאז, מבקר נה גם הלאה את בית־התפלה לנוצרים, אף כי בפועל ממש לא נטבל לשם הדת החדשה. זורע הוא שם שנאה לישראל, קוצר מתנות וכל טוב שמביאים לו שי האכרים, ונוחל שם־טוב וכבוד ביניהם. ותהי הטפתו מעין סלם לעלות בו, מין „פאַטענט" מיוחד, כי דבר קל היה לו לקלל ולהלל את ישראל וקדשיו, כאלו קבל לזה היתר וכה־הרשאה מאחרי שההליין עצמו מעול תורתו שלו. ובכל זאת לא ידבר סרה בבני דתו הקראים ולא יסית בהם חמת נקם, כי אף אם יעזבם לעולם, אינו רוחש שנאה להם... רק כלפי היהודים ישלח לשונו. אתם אין לו כל שייכות. הן לא מן הקראים המלומדים הנהו שיש להם מעין קורבה ליהדות מפני חלק־ספרות המשותף לשני הצדדים. וכבעל־חוב המוצא מקום לגבות את חובו הישן נושן, נזרק עתה מפי המומר מה שהיה טמון בתוך הקראי המנודה מלבא בקהל ישראל.

וכהתבונן רחל אל כל מעשיו ותהלוכותיו, ראתה כי הדבר אבוד ואין להשיב את בעלה מדרכו, והריסות חיי ביתה נגלתה לה בכל המרירות. וביאושה המר תרוין כמשוגעת. היא, העלובה והעזובה מבעלה ומבתה, והמתועבת בעיני השכנים מפני מאונה להתדבק בהם ובדתם, הישה עתה באמללותה איזו קרבת־נפש, איזה רגש נסתר, איזו שותפות עם היהודים.

ורצה היא מבית יהודי אחד לבית השני, מה פחת על מר גורלה, ומגלה את כל דכדוך נפשה.

„הושיעה נא אדוני — היא מתחננת ברב כעסה יצערה — הושיעו נא כל היהודים, כי גם לכם להרפה הדבר..."

ובראותה כי מנידים לה אמנם היהודים, משתתפים ביגונה ומנחמים לה, אבל אינם בושים כלל כאשר דמתה מראש, היא

ולמן העת אשר שכניו האכרים הרגישו בספקותיו, התקרבו אליו, עזרו לו הנם בעבודת השדה, השכירו לו בזול עוד שדות ויביאו לו גם מתנות מיבולם, למען יהי להם חלק במצוה „לצוד נפש בשביל הדת“. היתה עתה שעת מרדכוביטש פנויה מכל עבודה ומדאגה, ויחל להתעמק בהרהורים אחרי כל שיחה ופתוי של אכר פלוני או פלוני. ורעיון־קבוע נקר במהו בשבתו וקומו: להתנצר. לאט לאט נהפך האדם הגס להוזה־דתי. כי הורגל לשבת מבקר עד ערב על גבי ספר מעיקרי האמונה הנוצרית, שהמציאו לו האכרים המלומדים והכומר, ויעיין בו ויתמיד לקרא — אם גם אטי ובקושי.

ותרא בתחלה אשתו רחל את השנוי לטובה בהייה, ותשמח מאד. המצב החמרי הוטב וגם השכנים מאירים לה פנים. ובסתר לבה אולי גם התגאה בבעלה אשר קרא עתה בספרים ויהי למלומד, עד כי אכרים מכובדים וגם כומר הכפר מרבים לבא אתו בדברים...

אחרי כל אלה באה הבהלה. בלב נרעש ונפש סולדת שמעה מפי בעלה את הסוד הנורא... בכיות, תחנונים, פתוים ואיומים, התפרצו ויתגוששו גם יחד, ויהי גלוי הטעות איום מאוד...

עוד זמן רב כסתה בפני בני עדתה את החרפה הזאת, עד כי היתה מכרחה לגלות את המכוסה ולבקש עזרת הדוד הזקן... —

— — — — — — — —

כפעם בפעם מנסה נה לשבה ולרומם את הדת־המשולשת, ולהסית את אשתו ובתו ללכת בדרכו. והאשה החלשה לוחמת על נפשה, ומנסה בחלקת־לשון להניאו מחפצו אחרי ראותה כי לשוא עמלו בני־העדה להשיבו. ויהי המראה קורע לב. איך נלחמו הדעות מבלי טעמים ונמוקים, בתבנית התלהבות הדמיון מצד זה והשתפכות־הנפש ונגינת־הדמעות מצד שני... מתערב גם הילד הקטן בשיחות הללו, ומחליט כי יהיה אצל האם ולא ילך אחרי האב... רק בבת הבכירה הטיל ארס ויישפיע עליה בלי כל עמל. היא כבר רגילה לחיי השכנים־הגוים, מהות הקראות זר לה כליל, ותקוה נשקפה לה להנשא לבחור נוצרי כאשר תתאו, ולראות חיים בסביבה הרחבה ולא ברחוב הקראי הצר...

אולם האשה עודה מקוה. לא תעזב את בעלה ולא תתרחק מאתו, כי תאמר פן ישוב עוד מדרכו ופן תגבר השפעתה...

ויהי ביום ראשון אחד, בהתכנס כל האכרים לבית־תפלתם נגלה גם נה ביניהם. ויעלה המקרה על המזלג את האדם הפשוט

„אול טילי! (הכלב) להיי שאול וענש הגיהנם! — צוח עתה הזקן כמשגע — אדם גם כזה יודע להבדיל בין דת לדת!"

האחרים השתיקוהו מיד, ואולם נה ענה במנוחה: „אינני עתה אותה הבריה הפשוטה שהייתי לפנים. בעת האחרונה למדתי הרבה וקראתי בספרי־דת משלהם שהמציא לי הכומר, ונוכחתי שם כי „קדוש, קדוש, קדוש" מכון כנגד האמונה המשולשת . . ."

ובפנים יותר עגומים, בלבבות פצועים וביסורים גלוים, נפרד סגל הקראים ויישתמטו אחד אחד מאת בן־דתם העומד להתנצר...

וצל מרה־שחורה נשאר רובין בתוך הבית שיצאו משם . . .

— — — — — — — — — — — — —

הקראי נה מרדכוביטש, זה האדם הפשוט עם הוג־הראות הצר, חי כעשרים שנה בסביבה הזאת, בין גוים־אכרים, אחרי עזבו את הרחוב הקראי מקום לידתו, לקחת אשה ולבנות בית. חלקת השדה שרכש לו בתור נדן של אשתו, היתה צרה ומצערה, אך הוא עבד בזיעת אפו למען מצא מחיה, ויסתפק במעט מן המעט שנצרך אליו האדם. ודאגת־היום טמטמה את הלב, וטרדת הפרנסה הגשימה עוד יותר את המוח הגס. ויהי כה טרוד בצרכיו החמרים, עד כי רק לעתים רחוקות נתן אל לבו לבקר ביום שבת את בית־הכנסת־הקראי ולהתחבר עם בני דתו. ובהגיע יומא־דפגרא הרגיש את בודדותו. האכרים הללו, שכניו הקרובים, שהסכין אל דרכי חייהם, שעומד הוא אתם במדרגה אחת, ואשר הוא מבקש קרבתם וחונף להם בכל עת מצא, הם מתרחקים ממנו באותות־בוז . . .

כה עברו שנים רבות. המצאת הפרנסה הקמוצה דכאתהו, ותמוצץ את לחלוחית־כחו, ושנאת האכרים אליו מררתהו ותשלל מאתו את ידיעת־עצמו הקראית . . . פתאום נגלתה לו רפואה בדוקה . . . אבל לבו נוקפו . . . אי־אפשר להשתמש ברפואה כזאת . . . היתכן לבגד בדתו ועדתו?! ובכל זאת . . . איך הם מתהלכים אתו בנעימות ורעות למן היום אשר ההלו לפתותו . . . הוא נתאהב ונתגדל אצלם . . . והבטחות טובות עפות מכל עברים. כי ליום־הטבילה מוכן האחד להת במתנה עגל יפה, השני מספר כורי־תבואה, וכן השלישי והרביעי . . . הוא יכול להיות מכובד בין האכרים ופרנסתו תהי מצויה ברהבה . . . ואשתו וילדיה? לכתחלה ימאנו, ואחר כך יתרצו . . . ומשפחתו ועדתו? — מה היא העדה הקטנה הזאת? הלא כמוה כאין . . .

אולם נה איננו משנה את עמדתו, או את רשמי פניו, ואינו עונה גם הגה קל.

„נה . . . אוי נא לנו . . . אינני מאמין כי זהו רצונך באמת . . . אבל שתיקתך לעצמה כבר היא חטא גדול . . . הרהור עבירה קשה מאוד . . . אנחנו באים אליך בשם כלנו, בשם עדתנו, לבל תעשה נבלה כזאת . . .‟ ומפסיק הזקן את דבריו באמצע מפני הדמעות המחנקות אותו.

וקם קראי שני על רגליו, ובקול כואב וצרוד הוא ממשיך את ההטפה: „נה, האין מורא ד׳ בלבך? הלא למדת אתי יחד בילדותך את התורה הקדושה, הלא כמני אתה יודע כי רק דתנו הקראית היא האמתית שנשארה בטהרה כמו שנתנה מסיני, בלי תערובות פגול של התלמודיים והנוצרים, שהוסיפו משלהם ויתלו עקמומיות שונות במורשת־אל. נה, חדל מעשות כזאת, ויירא חמת אל נקמות ד׳ . . .‟

ובהשתתק זה, נגש הקראי השלישי — והוא בעל זקן מסופר ובעל תלבושת אירופית — קרוב למקום עמידת נה, ומתחיל להטיף גם הוא: „נה זכור מה אתה עושה . . . שמחה־לאיד אתה מכין לשכנינו . . . היהודים ילעגו לנו והנוצרים יצחקו לאסוננו... ואל תאמר שתהיה מאושר. גם לך בעצמך אסון נשקף מעתיד כזה . . . כבר הנך בן ארבעים שנה . . . עד היום היית שנים רבות בשלום עם אשתך, ועתה הנך מתחייב בנפשה, וגם תאביד אשריך אתה . . . ראה נא, הנה נהפכה כבר האשה הזאת שהיתה תמיד בריאה והזקה, לשלד של עצמות בימים האחרונים . . . היא, החלשה, עומדת באמונתה, ונלחמת בגבורה אתך, החזק, על דתה . . .‟

לשמע הדברים האלה מתפרץ בכי קולני מפי בעלת־הבית שעמדה כגולם עד כה. כלם נרעדים ונרתתים לצעקתה, וגם נה מפנה את פניו אליה, מראה הדמעות הרותחות האלה שיכלו להרך אבנים, בלוית האנחות התכופות שעצרו כח להרעיש הנימים היותר נסתרים, הטילו סער־קל בלב הבעל. אמנם נגול המחזה הזה לעיניו כמה פעמים, ובאין־רואים לא נגע בנפשו מפני שמצא את ההתרגזות כדבר מובן בתור תולדה מחויבת מהתנגדותה להתנצרות, אכן עתה — ברגע שאנשים זרים הם עדים להריסת ביתו — שרט הדבר עמוק. בלבו.

„פתיה, הוא אומר אליה ברכות, למה תבכי? התכונני כמוני לקראת האושר הנצחי שבאמונה הקתולית, ונזכה שנינו להיי עולם הבא‟.

ו.

הַמִּתְנַצֵּר.

באחד הבתים הנמוכים מאחורי העיר, שאינו נבדל במראהו מכל הבתים במקום הזה הנחשב לכפר, הולכים ומתקבצים אחד אחד מספר אנשים. כמתגנבים נכנסים הם אל הבית ומשליכים סביבם מבטים מלאי אימה־נסתרה. וכפתחם את הדלת שולחים הם יד לנשיקת המזוזה העומדת כעלובה וכעני בפתח, וכבואם פנימה יושבים הם על ספסל ארוך בשתיקה גמורה מבלי פתוח פה.

בעל־הבית, נח מרדכוביטש, עומד כמאובן נשען לשלחן. קומתו הגבוהה ומשיכת־הכתף התדירית, עיניו העגומות ופניו הקשים והשחרחרים, רושמים מצב־נפש סבוך ובלתי־מפורש.

אשתו רחל עומדת בזוית, פניה מופנים מול פני האורחים, בראש מורד, עינים מאדמות וטרוטות, ואצבעות ידה האחת מושמות על פיה כאלו תחפץ להניא בזה את התפרצות מסתרי עגמת־נפשה.

ובת בוגרת עושה שם מלאכת־בית אצל התנור מבלי שום לב להשתיקה המעיקה הרת רב־ענין ודברים. וילד בן־שלש הרובץ על הרצפה, הפסיק את שעשעו, ובהביטו בעינים תוהות על הבאים, ישמיע הברות מקוטעות בשפתו התתרית המצלצלת בהדוד מוזר.

חלל ההדר כמו מלא חומר־מתפוצץ שהדלקתו מוכנה ויכולה להיות קשה בכל רגע . . .

ומתנשא מבין האורחים הזקן שבחבורה, בעל קומה ממוצעה וישכם כפוף. זקנו הארוך וישב עם הפאות הקצרות ולבנות, ופניו הסרי־הדם, משפיעים על מראהו צל מורא־המות, ובפתחו את פיו נראה היגון שהסתתר תחת השפם הרחב, ובקול מלא צער הפריע את הדממה ויאמר:

„נח, הלא בן־אחי אתה, ולכן עלי מוטלת החובה להזהירך: שמעתי אומרים כי יש בדעתך לפנות עורף לאמונתך . . .“

לעתים רחוקות... הוי, מנקר במחו, האם הזאת, החברים האלה, העיר הזאת המחימרת בכבודו, כל האהבה הרבה הצבורה פה בעבירי האת אלה ימיר? — ועולות בדמיונו שתי תמונות, אחת מן העבר ואחת מן העתיד, אחת מאיימת באצבע־רגוני, ואחת משקרת ביגון מלבבת... מכיר הוא בתמונות המעירפלות במראה־החזיוני, מצד זה את האב הקראי המאים עליו לבל יבגד בעברו. ומצד זה את הנערה הנוצרית המרמזות לו בחבה, ומתחננת לבל ירמוס את עתידו... ונגשות התמונות אחת מול אחת, ובהפגשן הן נתקלות זו בזו ומתאבקות... ולוחם הזקן בפתילי צצית, ולוחמת הצעירה בצלב־בוה ונתקו הפתילים החלשים בברזל הקשה...

דרך החלון מתגנבים הככבים הסקרנים, ומרגלים את הפנה הזאת המלאה חיים כל הלילה עד הבקר. כשנראה אור־הור בתוך שליה מפנה מקים לעלות השמש, הם מסתתרים כגנבים נמצאים בגנבתם. מתביישים הם כילדים בסקרנות שלהם...

נזכר זרח כי באה שעת הפרידה, ועליו לצאת לתחנת המסלה הברזלית. למה הוא בא, ובמה הוא שב?... כמה חפץ הוא להתודה, לבקש מחילה מאמו, לגלות לה את צערו, להודיע לה שלא התשבה לבוגד אם ילך אחרי הנערה . . . אולם בפני הנאספים הרבים הוא בוש לגרד את פצעו, וכנשפט למאסר־עולם עליו לשאת את דכדוך־נפשו...

מכיריו הרואים כי יתכונן לנסוע, מתפלאים על בואו וצאתו המעולפים איזה סוד־עצבני. מטרת באו כתומה, ונסיעתו מכאן במוסה...

ומתעוררת אף האם מנמנומה, ובעודה נזכרת כי בנה ההביב מתארח אצלה, הוא כבר נגש לדפרד מאתה, מכסה את ידיה ופניה בנשיקות חמות, משקה אותה בדמעותיו הרותחות שמקורן עמוק ומכוסה, וקול מלה לא ישמיע...

ומברכים אותו כלם בנסיעה לשלום בצאתו את הבית, אך אותו רודפת חרדה, חרדה...

נדמה לו אז כי השפעתה המסותרת גרמה להעלותו למרום עמדתו... היא השתדלה בשבילו... אמנם לו לא גלתה מאומה ותתאמין להסתיר את הדבר אולם הוא ידע בטח, לא, הוא חש והרגיש, ויתחזק באמונתו בה ובנטיתה אליו... כאן התחיל השנוי האמתי בחייו, שלא חלם אדותו כלל...

ברגע אחד של חולשה, בהתפעלות החושים המשכרים, דובבו שפתיו את המלה אשר אשרתהו בהיותה עצורה בקרבו ותעשהו לאמלל למן הרגע שנגלתה החוצה: „אני שלך!" – אסון וששון התמזגו בשתי המלים בשבילו, ולמאז אבד את שלות נפשו, ובכתב־להבות התלקה הספק לעיניו: „האשה או האם?" ומחשבות מתנגדות התגוששו: אי־רשואי לבגוד בעלמה טהורת־רוח, שנתעלתה בדמיונו למדרגת מלאך, ואי־אפשר לבגד באמו אשר כל כך יאהבה!...

רגע ונצחה האם, ונבר שלטון־המולדת במחו, ורגע – ונזכר אותה ואהבתה, ואת הפרסום שגרם בין הרעים, ונצח הרגש, רגש־אהבה ורגש־איש שלא יחלל את דברו ולא יגנה את שמו...

ולהמו הרגשות המתנגדים תכלית־נגוד, והתאבקו בלבו שנהפך לשדה־קרב שמם עקב המלחמה... וכגבור הירא מפני נצחונו, ברח מן המערכה ויבא הנה, לבית הזר שבו נולד ונתגדל, לאם הזאת, שבה תלויה נשמתו, למצא מנוחת־נפש, מפתח חדיש לרזי עתידו, סעד בהגנת קראותו, או — מה שיותר טוב ורצוי לו — פשרה בין זו ובין הסביבה, בין אסונו ובין אשרו, בינו ובינה...

ויושב הוא כאן בה שתקן, סתום, והעששית בלבתה העשנה מפיצה אור־עמום, מעושן, וצובעת את הכל בשחור משחור... —

— — — — — — — — —

ברחוב עפה השמועה מפה לאוזן, כי זרח זרחוביטש בא בערב לביתו, והלילה מטביע חותם־סודי על החדשה. אורח חביב הוא לבני עדתו, כמנהג העולם שמתכבדים ב„דוד עשיר"... ומתכנסים חבריו ומכיריו מימי הנעורים לקדם את פניו בשאילת־שלום, וממלאים את חלל החדר הצר...

בעלת־הבית יושבת בנמנום קצת, נהנה מן האספה וההתחרות לכבד את זרח שלה, ומפהקת מחפין שינה. הנער הקטן יושב נשען על זרועו סמוך לדלת ונוחר.

הנאספים לכבוד האורח מרבים בשיחה, עליזים ושמחים, רק הוא בעצמו יושב שקוע בתוך־תוכו והוגה. יותר משאלותיהם מעסיקות אותו מחשבותיו. נענע הוא בראש מפני הנמוס, אך קולו נשמע

האופל, ומושפע מן הסביבה הזאת, גם פנימיותו העגומה מתכסה בצללי־עצב כיער מסובך... הוא בא לכאן... לא, הוא ברח משם... ברח, למען מצא פה את המנוחה המבוקשה, אולם רוחו מסתערת בית־תוקף... מכל פנה נשקף לו עבר, המזכיר את הימים המאושרים בהיותו עוד קראי־פשוט בלי שאיפות זרות. את ההרגשות וההשקפות ההן עזב אז פה, בנסעו לפקידותו במקום מכרת־הנפט. . . עתה שב לבקשם, להבקם, ולגרש באמצעותם את בעיתת הרוח הרעה. אבל אינם עוד במציאות! הפנינים של תמימות־הילדות נמסו ברבות הימים, בגבור סערות רוחות רעות, ויהפכו לאגלי דמעות לחות ממולחות מלח־עולם...

מגישה לו האם את ארוחתו, משתדלת להפיק רצונו ומכריחה אותו לאכול באמרי פיה ובמבטי עיניה. זרח אינו מתנגד לה, אדרבא, הוא מתאמץ למלאות הפצה, אף כי ילעס בלי תאוה את האכילה, נפשו סולדת ומזדעזעה, וידו רועדת . . . „הוי, יהשוב, לו ידעה... אני חנף, שקרן, אנכי מתועב ונאלה . . .‟ כמעט שיהפוץ לגלות לה הכל, למען תמנע מלקרבהו כאם... אינו ראוי לכך... לו תדיההו מעל פניה, כי אז מצא בזה מרוק עונו ועונש חטאו, ונקל לו... אבל עכשו — הלב מתפקע, מלא מרירות והתרזה כלפי המקרה אשר רוממהו ויעלהו בכדי להורידו לאסונו...

כן .. הנצחון בחיים, העליה בחברה, אינם מאשרים את האדם... הלילה... והוא נזכר: לשם בא עודנו נער אי־מנוסה, ויתעלה מן „רואה‟ ל„פקיד‟ עדי הגיעו להמדרגה העליונה: „מנהל מכרות הנפט‟. כבר כשעזב את הבית הזה חדלה המחיצה בינו ובין העולם הסובב אותו. הוא התפשר, עשה הנחות מן הקראות, התבולל בערבובית מושגים והשקפות לא שערם, ויעל על במתי החיים החדשים. אם בשוק המסחר — הרי הוא ממונה על מפתחות השערים ומטביע את חותמו על המקחים, ואם במסבת רעים — הרי הוא משתתף בכל שפורט, מסתגל לחבורה ומתכבד על פני כל.

גם אותה, זאת הנקודה המאירה והמשחירה בבת־אחת את רגעי־חייו, פגש בין היוצאים ונכנסים בחוגים האלה. ראשיתו היה מקרה, שויון־נפש גמור, רק הלוך־כבוד להעלמה ממין היפה כהלכות הבחרות, עד כי התרגל לה, ויכיר בה בכל פעם תכונה אחרת אשר קרבתהו אליה, ותמשכהו בעבותות נסתרים וקסמיים. אבל אז בתחלת הפגישה — האם עלה על דעתו רעיון זר? האם לא ידע כי קראי הנהו ודתיהם שונות? אך הקורבה באה מאליה...

־הדמיון מצחק בה לרגעים. ומערבב בהרהוריה־חלומותיה הזוות קשה, מראות ־עות, אדית ברז המכה את התכואה, אדות הסוס הרובץ תחת המישא, הבן המתאבק בעפר ולשונו צחיהה בלכתו בין הצבא, ועל דבר הצלב הגדול המתנשא ברום בית־התפלה־הנוצרי ומעיב בצללו את „מגן־דוד" קקטן שעל גבי בית־הכנסת. . .

הנער הקטן שנכנס עתה הביתה, משתמש בשעת כושר זו להתנקם בלהם שאמו מקמצת תמיד. החשך משת־ר באין מעצור, כד־כך מאז לדהניג את האפלה במקומות שאין אורה... וכמו להשלים את התמונה המפחידה, נראה לפתע תבנית אדם בפתח. עיניו סוקרות בחשכה בכדי לראות את הנעשה בפנים הבית, והראותו משליכה אימה על הנער הרואה ונדהם.

„אוי, קים אַנְדַא ?" (מי שם) נזרקה מפיו שאלה־נפהדה.

„טֶצַיא קְסֶא ! מֶן זַרַח, מֶן זַרַח" (ערבא טבא, אני זרח, אני זרח) יקבל תשובה, .הוא מתרגע לשמע צלצול השפה הקראית.

להאם המתנמנמת נדמה כי קול ערב. קול בנה החביב מגיע לאזניה, וכאותו רגע מעוררה הנער הקטן ברעש ובקול צוהל : „אמי ! אמי ! זרח בא אלינו !"

„מה ?! מה אתה סח ? זרח..." המלים הללו שהתפרצו מפיה, קרעו את אריגת־העכביש של הדמיון מעל חוש מחשבתה, ובמהירות התרוממה מעל מישבה. כרגע נדלקה העששית, ואורה ההור־צהוב תעה מפני האם לפני הבן העומדים חבוקים ונדהמים מן ההתראות הפתאומית, ומוציא בקויו סודות ורזים מן העפעף הרועד, ונושא אותם הלאה דרך הפתח הפתוח אל הרחוב השקט ושמם. . .

מתפלאת האם על הבקור הפתאומי, ועיניה המפיקות אהבת אין־סוף לבנה, מגלות בין שרטוטי פניו איזה יגון נעלם, איזו עצבות־שתקנית... אולם לא תע־וך שום שאלה לבנה. יהי איך שיהי -- זרח בנה החביב מתארח אצלה, ונסה אנחה מן הלב העגום תמיד... מקבלת היא אותו בהבוב, ומכינה בעבורו „ביצים מבושלות־למחצה" עם חלב לשתיה, אף תשלה לקנות „הררות לבנות" אצל ה„רבן", כי „כבר רגיל הוא להיי אדנות, ומאכליה הפשוטים יוכלו להזיק לאצטומכא שלו..."

מעל האח שורקת להבה, וניצוצים נגזרים מן הנסרים עפים כבמחול, כאלו יתחרו בשמוש האורה. זרח נשאר יושב על כסאו, עיניו פונות מאור האש ומשוטטות בפנות־החדר המסתירות רזים בחצי

ה.

דכדוך־נפש.

דמדומי־בין־ערבים שפכו הרך החלון אור כהה, אשר גשם לאט לאט למראה המלאך השחור הפורש כנפיו. ישבה בעלת הבית בזויתה, אחרי יום עבודה־קשה בשדה, ותחלום אטי . . . ההשכה מאצילה מראה פלצות ־ רזית לפני האשה הרזים ומקומטים, העיפים ומזקינים בלא־עת, בעודה בהצי ימיה. טרודה היא כל הימים בעבודתה, עבודת בית ושדה, ואין לה פנאי, ואולי גם צורך, להתרומם במעוף המחשבה ולהרהר אדות עצמה. ואולם מבלי־דעת בא הדמיון בשעת בין־הערבים, ברגעים שהיא שבורה מליאות, ומשחק בהרהוריה הנסתרים, המונחים תמיד בקרבה מבלי קבל דמות מחשבה מסוימה, מעלה עליהם בשר וקרום, ומלביש אותם מהלצות. והיא כמו הולמת... אותו תזכר, את שלוסקי (שלום) שלה. אבר הריין היה, יודע גדול בהמות . . . והיא כמו רואה אותו בזקנו הנאה ובעיניו השחורות והעמוקות, באהבתו הרבה את העבודה, וביראתו את ד׳ ושמירתו את מצותיו. . . אף בשעה שעמד ברפת וינקה את הזבל מתחת לבהמתו, נעו שפתיו תפלה בלחש . . . הוא ינוח עתה בטח בגן־עדן, בזה אין כל ספק... חבל כי זכה לכך קודם זמנו, והילדים היו כל כך רכים... הילדים... שלשה בנים היו לה... לא כל קראית זוכה לכך... אבל אים? הקטן שבהם הנהו בביתה. נתיתם עודנו ילד בן שנה, והיום בהיותו בן־עשר עודו מוציא ואינו מבנים. הממוצע, שעזר לה בעבוד השדות ובכלכול הבית, הלך לפני שנה לעבודת־הצבא . . . נשאר הבכור, זרח, הטוב שבכלם . . . הוא כבר אדון גדול, מנהל מכרות־נפט, ובעל משכורת־רבה לחדש... אולם הוא רחוק מאתה, זה כעשר שנים. אף כי זכרה תמיד בשלחו לה כסף לעתים... הוי, לו יכלה לראותו כפעם בפעם...

לאט, לאט, משתנים הרהוריה לדמיונות, והוא נשקעת בנמנום קל . . .

התקוה, ועצה טובה הוא משמיע לו שימיר בראשונה את דתו בדת הנוצרית, ואחרי כן יש תקוה להכניסו בברית היהדות...

נרעש עמד שמואל אחרי קריאת המכתב. ובכן יש לאפס כל עמלו לישוב לצור מחצבתו, ואין כל דרך להשתחרר מן הקללה הרובצת עליו? — „אבותינו חטאו ואינם, ואנחנו עונותיהם סבלנו" הוא צוה כמשגע מכאב לב ומתוך התמרמרות על הרבנות הקשה ההוזה בשתי ידים, וסוגרת הדרך כנגד צעדו הגדול להתקרב לישראל...

אולם, האין דרך לפנות? — וקורא הוא עוד הפעם את מכתבו של הרב עם העצה הטובה. להיות מומר בראשונה? לכפור בכל התורה בכדי לקבלה מחדש?!

והקומה הכפופה של שמואל נכפפת עוד יותר. בעינים חסרי־החיים מתלקחת אש־איומה. ומן הפה הסגור תמיד. מתפרץ שחוק־כעס נורא ואיום, וכל תמונתו כמו מוהאה: אי־אפשר...

רעש, בלי הסתערות והתרגשות יתירה. נפשו כבר קצה בחיים הריקים ושוממים, וישתוקק לשנוי כביר...

ומזוין בהחלטתו ;ו — שהסתירה מכל חי נסע באחד הימים לעיר קרובה, ולפני הרב היהודי דשם הוציא כל הגיון רוחו: „מעשי אבותינו בידנו, כתינוק שנשבה דיננו, לא מזידים אנו רק שוגגים ולכן רבי אני מבקשך לקבלני בברית היהדות הרבנית" הוא עומד ומהנן ברעדה, ובקולו רועדת הרטה של הרבה דורות.

„בדוק את עצמך, שמא מינות בלבך, ואינך יכול לקבל עול מלכית שמים כראוי לגר־צדק" מזהירו הרב ומסרב לקבלו, מפני החשש שמא חפץ להתגייר מטעם פניה צדדית ולא לשם הדת.

„מכיר אני את קדושת היהדות הרבנית, וחפצי אדיר להתדבק במחזיקיה" מרבה הקראי להבטיה כי רק מתוך הכרה פנימית ומתוך אהבה לישמה, הוא בא לחסות בצל היהדות.

אך הרב מוסיף לסרב. „יש הומרות רבות בדבר היא אומר — כי מנקודת־ראות־רבנית קידושין שלכם תופסים וגטכם אינו גט, ומכאן ממזרות לפי דיננו. ועוד ישנן הששות שצריכות בירור ולבון".

ועפים ראיות וסברות, וכוחים וסרובים, משני הצדדים, בהלחמם מלחמת־דברים, אבל מאום לא נגמר. אחרי שהשתמש שמואל בכל ידיעותיו התלמודיות ובכל ההוכחות, ענה הרב כי אחרי שאלו פי רבנים גדולים, יעיין בדבר ויודיעהו החלטתו.

כשוב שמואל לביתו ועדתו מבלי גלות לשום בן־אדם מה בדעתו לעשות בעתיד הקרוב, צורב הסוד את לבבו ואת מחו, והוא מתהלך נדהם ומבולבל. רוחו המתגעשת מתארת לו בדמיונו את אישרו בהיותו לרבני בעוד זמן קצר, ונפשו תמצא את המנוחה המבוקשה. עדת־היהודים — מהו מצייר לו — תכבדהו ותחלק לו כבוד ויקר, ובהתדבקו בטהרה בתורה המסורה, יחננו ד' אולי גם בבן יורש...

— — — — — — — — —

השבועות התאחדו לירחים, עד כי בא מכתב מאת הרב „לכבוד הקראי ירא ד' ר' שמואל". אולם תכנו, אשר ממנו קוה האהרון מהפכה לטובה בדברי ימי הייו, היה ממש ההיפך. בכל השתדלותו והתאמצותו — כותב הרב — להביאו בצל כנפי השכינה ולהנותו מאור היהדות, לא הספיק בידו הדבר. אולם עוד לא אבדה

וככל אשר ירבו הימים, מתקרבת רוח שמואל לעדת ישראל, ומתרחקת מעל קהל הקראים שעומד הוא בתוכם. מתבודד בצער־נשמתו, מתהוה בקרבו מהפכה כבירה. געגעים אי־ברורים יעי־פלים מתרגשים בכל סתרי נפשו להתדבק בדת־הרבנית...

ונזהר שמואל באדוקות בדתו הקראית, משום „שכר" שינחל עושה „הטוב", ומשום „עונש" בעד הרע, המוכן לעושו בעולם אחר. אולם יחד עם זה הוא גם בורר קצת מצות שאינו נזקק להן כלל, ומקיימן רק מפני שמקורן היהדות. כן לבש טלית־קטנה מצויצת וישאה מתחת לכתונתו, לבל ירגישו הקראים בדבר וכבאו לבית־כנסתם להתפלל, ילבש „ארבע־כנפות" — כמנהג הקראי — מעל לבגדיו, עם ציצית ששה פתיליהם לבנים והשביעי תכלתי. בהתעכבו לפעמים בעיר אחרת, ידקדק להתארח באכסניא יהודית כשרה דוקא למען יאכל מאכלים כשרים, ולמען תהי לו האפשרות להפגש עם יהודים ולהתחדד אתם בדברי תורה. ובהתודעו לאיש יהודי, הוא כמו רואה א"ע מחויב להתנצל בפניו על שום שהוא קראי, ונדמה לו כאלו עליו לבקש תמיד תירוץ בפני אחרים על השאלה הזאת המנקרת תדיר במחו. „מעשי אבותינו בידנו, מה לעשות?" ככה פתגמו המלא יאוש.

ובכל אלה מהססת שם תולעת בלבו. הספק . . . הספק . . . שמואל מרגיש את עצמו עזוב ומנודה מן החיים. בקהל עדתו הוא עומד גלמוד, מפני היותו שריד מדורות הראשונים ביראתו את ד' ובאהבתו את התורה, והלך רוחו שונה. את הסביבה המשפיעה „מחוקי הגוים" על צעירי דורו, הוא שונא ומתעב, ומאת עדת היהודים הקרובה לרוחו — הוא מרוחק עד כי כל יהודי־הדיוט מתנשא עליו.

ובנוסו מן הרחוב אל ביתו פנימה, הוא נחנק באויר המלא בדידות. הוי, ילד . . . ילד . . . למי כל רכושו ולמי הוא עמל?... ובשעמומו הוא מבקש סבות להשוכת הבנים, מפשפש במעשיו, ובא לידי אמונה כי זהו עונש ואזהרה מלפני ד' על כי רואה הוא את האמת ונוכח מגדולת היהדות, ובכל זאת עודו עומד מרחוק ואינו בא בבריתה . . . — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

לא קשה היתה ההכרעה אחרי מלחמת־נפש ארוכה שקדמה לה. הצמח שגדל שנים רבות מכוסה מעין רואה, בשל כל צרכו. חסרה רק ההחלטה להשתמש בו במרץ. והנה באה. השאית, בלי כל

אכן הוא לא שם עתה לב אליהם. מה יכולים להועיל לנפשו הצמאה והנהלאה, הדירים האלה שהם קצבים בורים וחיטים הדיוטים? ופונה היא לדלת אחת שם מקצה. שמא ימצא את יעקלי הסרסור — הטוב בדיתי · בביתו, ואתו ישקיע את עצמו בענין־למודי למען גריש את המחשבות השחורות. תמיד הוא לומד בחברתו — כשהשעה פנויה — ספרי־מוסר, וגם בהצנע — מעט משנה וגמרא. בשעת הלמוד משתמש שמואל במבטא האשכנזי שלמד מיעקלי, לבלבל יבולבל הענין בישל המבטא־המשנה. ובלמדו מן התלמוד אצל יעקלי. הוא מתאנה בקנאתו בו שהגמ־א שלו ועצם מעצמותו, והוא נחשב רק כזר לגבה ; . . אולם קנאה זו אינה נוגעת מאומה בהידידות הנוסדה על למוד־התורה. אדרבא, ההתקרבות מתחזקת, מפני כי שמואל מחזיק לו טובה על כי אינו מגרד את פצעו ואינו מזכיר לו את קראותו . . .

בפתחו הפעם את הדלת, ישאל בקול נמוך : „ר' יעקלי בביתו?" „הלך על היריד !" נשמע קול מפניב הבית. הקראי מקבל את התישובה באי־רצון, ונשמתו תהי למשחק לצערו הנסתר . . .

— — — — — — — — — —

הקראים הצעירים אשר בעדה, כבר מחקים מנהגי השכנים הנוצרים ודרכי חייהם, מקילים במצות הקראית ומתדמים לגויי הארץ. ומאשר לא למדו ולא שנו את הספרות העברית־הישנה, היתה השקפתם רחוקה ורוחם זרה ליהודים וליהדות, ויהיו עוינים לשמואל על התקרבותו ליהודים בחולי נפשם.

„הנה הוא מתהלך עם רבני" הם מהתלים בראותם אותו מרחוק בחברת יהודי, אף כי בפניו הולקים לו כבוד בשביל ידיעותיו העבריות ובקיאותו בעניני הדת. הוא יודע את ההתנכרות התוספת בין הדור הצעיר כנגדו, ומכיר בנטיתם להיי העמים. ולא פעם ושתים ינסה להרים את ערך הקראות בעיניהם, ואת אמתת התורה.

„ראו נא : אנחנו קבלנו תורה מסיני, אמונת אל־יחיד אמונתנו, ונזירים היינו תמיד מכל טומאה ותרבות־רעה, והם אנשים טמאים, נוטים לשכרות ולתאוה נסה . . . בדבריו אלה אליהם, התגלמה השקפת עולמו השמי.

אבל בראותו כי השפעתו מעטה, יתמרמר בלבו על הדת הנוצרית אשר בתקפה ורובה תאכל את החליש והמעט . . . ונפשו גועלת בהתדמות לדרכי חיי העמים המגושמים והחמרים . . .

את הקרע הגדול בבית ישראל? שמא טעו האבות . : . ואולי פוקד ד' עונם על בנים, כמו שעיניו רואות איך עדתו הולכת ומתמעטת, הציה מתטשטשת, והכל הולך וכלה . . . ברגע הזה מתעקם עוד יותר גבו של שמואל, וקומתו נכפפת כאלו משא כל הדורות הממשיכים חיים בלי־כל־מטרה, רובץ עליה, ועל פניו העגומים מתגלה צל מרה־שחורה של רוח נעכרה.

יושב הוא אף עתה, ולומד תורה עם פירושו של רש"י. אוהב הוא את הספרים דעברים שכתבו הרבנים — אף כי יחר לו על התגאותם ורחיתם את בני כתתו — ונהנה מכל הערה של רש"י, ומכל „דברי אגדה" שהוא מציין, מוצא היא כאן איזו רוממות, חיים־פלאים, נחומים לנפשו הנהלאה. „אצלנו — הוא חושב — הכל קשה, חנוט, יבש, ואצלם הכל רך, חי ומתפתח..." וככל הרבותו לחשוב ע"ד מהות „הקראות והרבנות" הוא מוצא מעבר מזה חזוק ביסוד הראשון ובכל זאת התנוונות הדת ועמידת החיים הקראים, ומעבר מזה נטיה הצדה אך גם שאור תוסס, השתכללות, והליכת ההיסתוריה של היהודים...

וכשרוהו כמעט מתפקעה מעצר יגון כמוס, תקע נפשו בהספר המסבב לו עגמת־רוח, והוא ממהר לסגרו. במהו הכל סובב ומתרוצץ ועיניו תועות כמבהלות בהלל החדר. אז תתקפהו מרירות הבדידות, והיה בתוך כלל הקראים נראים ילו מוטעים מעוקרים. גם חייביתו מיותרים ובלי תכלית, ואי־אפשר למצא בם תשלום על חיי־רוחו הנכאים. הנה יושבת שם ממולו היא, האשה שלו, אילן סרק... חסרה ברכת פרי בטן, וכמה הוא מתגעגע לילד יוצא חלציו...

בורח הוא מהדרו אשר חללו מלא „פרופי־צער", ויוצא הרחובה. בחצר נפגש היא בדיריו היהודים ודורש לשלומם. דירים אחדים לו, כלם עניים מרודים הדרים צפופים אחד אחד עם משפחתו בחדר צר. הרבה טרדות יש לו עמהם. באמתלאות שונות דוחים הם את זמן תשלום שכר־הדירה, יש מפני עניותם הנפרזה, ויש מפני פחיתות טבעם. אותם הוא סובל ומקבל הכל בשתיקה, סוף סוף הם משלמים. והוא אינו חפץ להתרגז בשביל ההתאהרות, הן מוטב לו לדור ביחד עם יהודים הנזקקים כמהו למזוזה, מאשר ידור עם הערלים הנצרבים „צלב"... בצאתו עתה החצרה מבהל ונרעש מרוב הרהוריו, יקדים בשאילת שלום לדיריו, ובענוה אי־רגילה יחלק להם כבוד. אז אומרים הדירים בינם לבין עצמם — אך בקול רם בכדי להחניף לבעל־בית: — „אכן רק נשמה יהודית שוכנת בגוף ר' שמואל שלנו."

ד.

הַמִּתְיַהֵד.

בחדר צר יושב לו שמואל ומעיין בספר. תורה הוא לומד. אוהב הוא להגות באמת האחת הקדושה לו, שאינה סובלת ע״פ השקפתו נגיעה אחרת בגבולה, כי על כן „הקראות" היא הודאה רק ב„תורה שבכתב".

לא הפעם הראשונה לו, להתעמק בדברי תורה. לפרקים כששעתו פנויה, שדהו מעובד, ידידי־דידיתו מרפים ממנו בדרישתם התדירית להזק את בדק הבית, הוא עוזב את החיים. את הרהיב, שכבר תמו בו קראים יודעי תורה ואין מי לשוהה אתו בנדון זה, ומתכנס כלו לתוך עצמו ולעמקי נפשו, ומתוך המעמקים האלה מתפתלים געגעים אל הספר...

כקראי אמתי הוא מעמיק תמיד לבאר את דברי התורה כפי ראות עיניו ונטית שכלו, בהתאמה למשמעת המלים החצונית, וייש שהוא מוצא איזה נגוד בשיטת הקראות המפרשת את התורה ע״פ שלשה דרכים: הכתב, ההיקש, הקבוץ או סבל־הירושה...

ומדי פעם בפעם בהתעמקו בלמודו, יעלה הספק בלבבו ומהסס שם. שמא טעו הקדמונים . . . אמנם התורה הכתובה אמת, וגם ההיקש הוא סמך לאמת, אבל הדבר המקובל למעשה אצל „הקבוץ"? האין האופן הזה — סבל הירושה — מעין הודאה אלמית ל„מסורה" של הרבנים? והוא מתחיל מפקפק בדבר . . . סתירות שלא שער לפנים, מתראות עתה ביור לעיניו: מצד אחד יש בקראות הכחשה גמורה בתלמוד ומסורה, ומצד שני נבראו בתחום הקראות עצמה הומרות יותר קשות במקום אלה . . . הנה, למשל, דיני טומאה שקבלו צורה חמורה, או אסורי עריות באין קצה וגבול . . . ואם כן מה הועילו בתקנתם לפרוק עול בעלי הגמרא. למען החזיק בתורה הצרופה, ויעמיסו עול אחר עליהם? הלזה היו צריכים לעשות

חיים, והקול הקורא „כבוד מעלת רבי יעקב ברבי זכריה" עירר אותו מהרהוריו.

כרגע הוא נגש לתורה, מברך בברכה וקורא את „פרשתו" מלה במלה אחרי ה„חכם" המקריא. גמגומו ועמידתו הנרגשת מראים כי היש הוא איזו הרדת־קדש, איזו התבטלות מעורבה בענג בפני התורה הזאת אשר ראיתו אותה פעם אחת בשנה עושה עליו רושם עז. ובקול רועד אומר הוא ברכה אחרונה, ועוזב את הספר בפסיעות אחורנית.

„חזק! חזק!" מברכים אותו מכל העברים.

„תתחזק! תתחזק!" היא עונה בלכתו, ובעמדו שוב על מקומו ירים עיניו אחרי כל קרוא לתורה לברכו ב„חזק", עד כלות הקריאה. הספר נגלל שוב עד הכתוב „יברכך ד' וישמריך", — שכך הוא מחויב להמצא תמיד — הורם למחצה, ונתעטף במטפחת־קטיפה המרוקמה כתר וכתבות עבריות. אחר כך לקח החכם את הספר על זרועו, ואז נגש גם יעקב בגיל והרדה לנשק ככל הקראים את קצות המטפחת, טרם הוחזר לארון. —

בשעה מאוחרת בלילה, להמו הנרות הדועכים בחשכה שהתפצה לבלוע את פנים בית־התפלה ואת המתפללים, אשר היו עיפים ורפי־כה מצים ומאנקת הללבות, וכעין גאולה נגלה הסוף אשר בשר ה„חכם" מלפני הארון.

„לשנה הבאה בירושלים!" — הד לחד נגש, ויד תופשת יד; וכשנגישו בברכה זו גם ליעקב איצקוביטש, נענע בראשו ואנחה התפתלה מלבו. — — — — — — — — — — —

ה„חכם" העומד למן הבקר על רגליו ומתפלל לפני הקהל, מרים עתה מעט את קולו כשהגיע לתפלה עיקרית, „לתפלת רחמים" שהיא מעין ודוי... מקריא הוא פסוק פסוק במתינות, וקולו רועד ונשמתו מזדעזעה, וכל ההיכל חרד אתו.

אף אותם הקראים שבהפגשם בחוץ יהשבם הרואה לנקרעים מעל כתתם ודתם, ולעוזבים את מנהגיהם, נראים כאן בצביון אחר. על ראשם מצנפת־העור, וגרונם קורא בכה תפלה לאלהים. גם הבחורים־הצעירים שאינם מדקדקים בקריאותם, לא ענדו לצווארונם עניבה בעלת־גונים, כי „לא יתכן להתהדר ביום נורא כזה". כלם עומדים תחת השפעת הקול היוצא מפי ה„חכם".

שנים שלשה קראים עומדים וגונחים, מכסים את ה„סליחות" בדמעות המות כי מבינים הם פירוש המלים העבריות שבתפלה זו, שבה יתואר הענוי הרב של „הגיהנם עם אלפי מדורותיו ונהר די־נור" לעוברים על דבר ד'...

ה„חכם" מטעים בכונה מלה, מלה: „לא יחמול, לא יחוס ולא ירחם" . . . ובכי המבינים שוטף מיראת קנאת אל נקמות . . .

ככלות התפלה הזאת מתחיל ה„חכם" לאמרה שנית בתרגום קראי, ומלפני ארון־הקדש יורדות ומתגלגלות המלים התתריות כאבני־ברד על ראש כל הקראים העומדים שחוחים על סדוריהם, כלם מבינים, וכלם משערים את הנוראות של „ענש ותשלום גמול", של „גיהנם ושאול", ודמעות רותחות מקירות עיניהם.

עומד גם יעקב איצקוביטש, שבה מכפרו הרחוק הנה, בלב נדכא, באיברים רותתים, ובכיו מתרבה לישמע כל מלה ומלה אשר פיו ישמיע בכלל בני עדתו. המלים העבריות נראות לו מרוממות וקדושות, ועושות עליו רושם כביר מבלי שיבינן . . . שקוע הוא כליל באמירה, שבע־רצון על עמידתו פה בין אחים, בין „שלנו", ורעיונו מתעהו לרגע ממקומו, ומראה לו את ביתו, את אשתו אשר עזבה שם גלמודה, את הרפת, את הגורן, את החצר, את השדות — ואת כל הכפר עם הרריו ועמקיו, ועם שכניו האכרים־„הערלים" הרבים עד אין מספר . . .

כאן צובטו בלב . . . ההבדל הרב שבין ביתו שם ובין בית־התפלה פה — נגלה והתבלט לעיניו . . .

בעוד אשר הרעיונות האלה מעסיקים ומענים את מחו, הוצא בינתים „ספר התורה", והושם על השלחן (דוכן). החכם בעזרת קראי שני גללו את הספר עד לפרשה „אחרי מות" שזאת היא קריאת

רק ההר הזה... משם והלאה מישור... אולם הסוסים כמו הריהו תיכף את השפוע הרב, ולרגעים הם עוצרים בלכתם... כמה קשה לו להיות קראי כראוי — הוא הושב - למצער יום אחד בשנה... סבות, מניעות, הרפתקאות.. וכל תמרורי ריחוק־המקום מקבוץ הקראי מתגלים לעיניו...

ומתראה לפניו מחזה הרשום בלבו עמק, עמק... לפני הרבה שנים נקרה המאורע... קשה היתה אז הנסיעה ממש כמו עתה... אז בא אליו דודו הכפרה, לבקרו. אורח הגון וחשוב. פתאום חלה וימת. כמה יסורים והרפתקאות שבע אז עד שעלה לו להוביל את הגוף המת דרך מקולקלת ורחוקה כזו, להביאו לקבר הקראים... הוי, הריחוק מן העדה כל כך קשה...

ברגע זה הולפים רחמיו על סוסיו. אוחז הוא במרין במושכות, נוטה שכמו לדחוף את העגלה, ומאיים על הסוסים בהכאת־שוטו...
הלאה... הלאה... ולו גם בעד כל קרבן...

— — — — — — — —

יום כפור. מאתמול בערב הוא מתארח ברחוב, ודומה כאלו מלאכי־סיד, עגומים, נדהמים, עפים בחשאות־אפשרית, ומסתירים תחת כנפיהם כתב־אשמה של אחד אי שני, ואולי גם את פסק־הדין.

חלים ורועדים הקראים מיום הדין, ומבקשים להם מפלט בבית־תפלתם... נכרים עקבות היום הגדול גם בפניהם הרצינים והעפים, גם בפני „ארון־הקדש" אשר פרוכת לבנה פרושה עליו ביום זה לסימן טהרה ולבון, וכאלו נהור מאימת היום.

עומדים כל חברי העדה על רגליהם היחפות, בפוזמקאותיהם. על גבי מרבדים פרושים לארך כל הרצפה, שורות שורות, בסדר ומשטר הגון אצל העמודים, בידיהם „סדור־תפלות ליום־כפור", ומתפללים תפלות סליחות ורחמים. ענוי־הצום והדכוך־הנפש מתאחדים ורשומם עז על כל פנים.

„הטליתות הקטנות" עם ארבע כנפות מציציות, מלובשים מעל לבגדים על שכמם, כן על הנשואים וכן על הפנוים, וגם על הנערים הקטנים, ובלבונן הבולט על גבי הבגדים השחורים, נראות הן ככנפים בודדות, קטנות, הרוצות להתאחד ולעוף הלאה, הלאה...

רק ה„חכם" העומד קרוב לפני הארון בתור הזן, ו„השיהש" העומד על מקומו בין העמודים, מעוטפים טליתות גדולות, כמו לציין כי הם מורמים מן העדה ונושאים משמרת קדש.

ראש־השנה וגם מחר ראש־השנה אצלם . . . באלו יכולים ישני ימים להיות ראש שנה אחת . . . חי הי, חי . . . ומדוע אינם עושים שני „ימי כפור"?... ערומים . . . אינם רוצים להתענות הרבה . . ."

והבחורים היהודים המכירים בעצמם כי הם הרבים והתקיפים, מהתלים בינם לבין עצמם על „הצי־מנין הקראים העומדים שם . . ."

אחד מן החבורה מעיר: „הקל־דקים[1] . . . עושים ראש־השנה, ואינם מקיימים אותו כדבעי . . . מתימרים שרק הם מדקדקים בקיום תורה שבכתב, ועוברים על מקרא מלא ובחדש השביעי באחד לחדש וכו' יום תרועה יהיה. . . אין להם שופר כלל . . ."

„אֶט. . ." מנשב בחור אחר את עשן הפפירוסה, לא כדאי לדבר אודותם ביום קדוש כזה . . ."

הגלגלים מתנהגים בכבדות ביון־הסתוי. והאד היוצא מגוף־הסוסים מעיד, כי מושכים הם בכל כחם. על העגלה יושב יעקב איצקוביטש, אוחז ברסן בעצלתים. ואת השוט הניח מידו, כי רחמיו נכמרו על הבהמות המתעמלות ב־מיסת הטיט. בכל זאת מתמלט מפיו כמו מאליו קול „העי. . . ווי. . .", כי חש הוא צורך לנסיעה־מהירה, לקפיצת הדרך. . ."

רוצה הוא לבא במוקדם־מספיק. אל העיר מטרת נסיעתו, ליום כפור. אולם בהרימו את עיניו להביט במעמד השמש, הוא מפקפק בדבר, ורטט עובר בבשרו.

מצערו רעיון ההתאחרות. מביתו נסע אמנם בזמן המדויק, אך הדרך המקולקלה . . . והוא מחליט ל־רדת מעל העגלה, למען יקל המשא מעל הסוסים וימהרו במשיכה.

בלכתו לאחורי העגלה, מעסיק את מחו רק רעיון אחד: להגיע בעוד מועד העירה. צמ־מרת עוברת בכל גופו מיראה שמא יתאחר, ובולמוס־קרחתני אוחזו להגיע שמה. אל הנקודה המרכזית של שאיפת חייו הרחוקים משם . . .

מקנא הוא באשתו שנסעה על יום ראש־השנה, ותבא משם מלאה אושר ושלוה־פנימית של נשמה־תועה ששבה ותמצא את מחצבתה. . . מקוה גם הוא, ושואף בכל רפרופי נפשו ליום המחרת, ליום הגדול אשר בו יעמד מרצון־חפשי למשפט. ויתאחד עם אחיו לקבל גזר־דין... אך הדרך, הדרך...

[1] הקראים, הקוי לשפתם הזרה.

רבים אנשים, נשים וגם נערים, והכל הולך למקום אחד, לטבור הרחוב, למרכז הקראות: לבית התפלה.

בין הנשים ההולכות נראה גם שרה, על פניה אותות עיפות מן הנסיעה הרחוקה, אך גם נגה צהלה־פנימית על נצחונה. היא התנגדה — דבר בלתי־מצוי אצלה — לבעלה בכל האפשרות, הפצירה, התעקשה, כי לבה ערג לראות את רחוני שלה . . . והנה היא עתה בהשבה על אדות הקטנה . . . נשתנתה לגמרי בשנה אחת, מדברת היא קראית, היטב . . . מבקרת בשקידה את בית־הספר ויודעת שפות־הארץ בדבור ובספר. בקצירה: התנערה כליל מן הכפרות . . . והולכת היא בהרהוריה ומונה את בקוריה היום לאחר התפלה, להדודה מינצי . . . להדוד משה . . . להרעיה שלומית... כמה ענג יש בהתראות עם נפשות אהובות! . . .

כשנכנסת שרה לבית־התפלה בעזרת־הנשים, תוקפה רגש החסר לה בכל ימות השנה, הלב דופק והומה, העינים כמו מתמלאות דמעות־עצורות, ומלא קומתה היא נופלת על הרצפה, ומתמהמהה כה רגעים מעטים בהשתטחותה, כאלו קשה לה להפרד. עדי תקום ותצלול בתוך „סדור התפלה". דומה שהיא והסדור האלם היו לחטיבה אחת, ואף כי הסדור הדומם והשפתים הדובבות אינם מבינים חד את חד, בכל זאת הרגשה אי־מובנה מאגדתם יחד . . .

שעות עוברות והיא איננה מפסיקה תפלתה, אזניה כמו שפיפרת לכל קול והברה הנקרעת ממחלקת הגברים, ולכל אנחה מתלבטת מלב איזו קראית. רק אחרי קריאת התורה יורדת היא ממחלקת הנשים, יוצאת הרחובה, נטפלת לנשים אשר תשאלנה לשלומה, למצבה ולכל מקריה, ומתעמקת בשיחה רבה.

בשעת הפסקה זו, יוצאים גם נערים וגברים לפני בית־התפלה ומשתהים יחד. כלם לבושים הדר לכבוד החג. עיני האחד מועפות על השני להסתכל בתלבשתו, נעליו או מגבעתו החדשה, וזיקי־קנאה, מבטי עין־רעה, נזרקים מסביב.

ומבית־הכנסת ליהודים יוצאים עתה גם כן להפסקת בין שחרית ומוסף, ומתגנבים הנערים לרחוב הקראי, למען יוכלו לעשן פה פפירוסה בלי־רואים, ומטיילים חבורות חבורות בגדלות.

למראם מהתלים בה הקראים בלחש, ושותקים בהשאי להערה זו של אחד משלהם: „הנה הרבנים . . . [1] הם הוגגים . . . היום

[1] היהודים.

„לאחר ארבעה ימים אסע אנכי ולא אתה. סופרת אני ממש יום יום... שנה שלמה שלא ראיתי את רחוני בתנו היחידה..."

„את תסעי אחר־כך. ליום־כפור..." הוא מוחה.

„לא... אתה תסע ליום־כפור. מתגעגעה אני להתראות במוקדם־אפשרי עם רחוני..." מסרבת שרה.

לב יעקב מר עליו. רגשו הדתי תוקפו ומטלטלו עתה בסוף ימי אלול, ויידע הוא את מרת נפש אשתו השואפת לראות את הילדה... הלא גם הוא מרגיש גדל תשוקה זו בנפשו...

כמעט יתרגז על המקרה שבתו מתעכבת עתה שם, והדבר הזה יכול לעכב נסיעתו. אבל... האפשר להחזיק אותה פה? אמנם בביתו נדבר רק קראית, אך כבר מלאו לה שמונה שנים, ומכרח היה לשלחה שמה, בין קראים, למען תלמד לדעת את „הקראות", את התפלה העברית, ושאר מצות...

והתרגזותו העצורה מביאתהו לשתיקה...

הופעת „ערל"־שכן בפתח, שמה קץ להשתיקה. „אָ, אָ, אָ וואַ — משמיע הערל הבא בטלטלו את כובעו מן הגשם הדולף — גשם קר... מקדים החרף לבא. תפוחי־אדמה עדיין לא נחפרו מן השדה... רע, רע... אבן, אתם עובדים... ד' בעזרכם!"

„תודה, איוואַן, שב נא, אנא!"

איוואַן מגרד את פדחתו: „רע... אני זוכר כי היה פעם אחת סתיו כזה... אז נרקבו כל תפוחי האדמה..."

„יעברו ימים אחדים, והכל יכול להשתנות..." משמיעה שרה נחומים, ומקוה לנסיעה טובה.

האכר עם הקראי מסתבכים בהלכות־אכריות, ובקצה השיחה תודע תכלית בקורו: להשאיל לו מעדר. אחרי המצא מבוקשו, הוא הולך לביתו, ובדרך הלוכו הוא סוקר על הגרן והארוה שבחצר ומקנא ביעקב הקראי: „עשיר הוא... קובין פרוטה לפרוטה... עובד בעצמו כל עבודה... רק השטן בעזרתו, כי אלהים הלא אין לו... למסגד הנוצרי לא ילך, ואל השקולה (בית־כנסת) היהודית לא יבא... יודע אותו השד!"...

— — — — — — — — —

ברחוב הקראי מרגשת חגיגה. ראש־השנה היום. הבקר הביא שנוי לטובה באויר, כאלו חפץ להקל להקראים את הלוכם לבית־התפלה. השמים עודם אמנם מעוננים פה ושם, ובאויר תלוי סוד־עצבני של ערפל. אך הגשם חדל מטפטף. מכל הקצות נראים בתים

„טוב שכבר הובאה דורה הביתה, ותהי לנו עבודה עתה בימות הגשמים...” מעירה האשה, שתלבשתה פשוטה־עירונית, ופניה המבערים שזופים ומעידים על עבודתה התמידית בשדה.

„כן... עונה בעלה, שבהצוניותו אינו משתנה במאומה מכל אכר־גוי, ותלבשתו עירונית־כפרית כהלכת אכרי העירות, ומתאנח : הסתיו, הסתיו...”

„וצריך יהיה לנסוע אל ש ל נ ו... בעוד חמשת ימים חל ראש־השנה... הסתיו בא כמו בכונה להשבית את תענוג־הנסיעה...”

„נו, מה לעשות, כך או כך — לנסוע צריכים אנו, אף כי הדרך נגרשת־יין וטיט... כל השנה הננו ככל ה„ערלים”... לא תפלה ולא צרוף עם ק־אי... בודאי שלנו שם בכרך טובים ממנו...”

הם, הוא מכלה מאמרו במהשבה, כבר קמים עתה בהשכמה „לסליחות”, כי הן הגיעו „ימי רחמים”... בית־הכנסת מואר בליל־יופי, ואתה קם בלילה, יוצא צעדים אחדים, ונכנס תיכף בבית ד’... והוא זוכר את השנה האחרונה, זה היה לפני המש עשרה שנה טרם עזבו את עדתו, ויקנה פה במרחק עשרים פרסאות את השדות האלה...

אז אמר גם הוא לפני הקהל — בסליחות ליום שני — פסוקים אחדים שקנה אמירתם לעצמו... עודנו זוכר את ההטעמה שהטעים בה את פסוקיו ואת האושה שהגיעה כמענה לאזניו, בהחזיר כל העדה על דבריו... כמה אושר הרגיש אז...

אך בשנה ההיא לתקופת האביב, עזב את עדתו ויתקע פה דירתו, באמת הרי היו השדות „מציאה”, כרים נרחבים, ובמחיר לא רב, ואמנם הצליח ועשרו מתרבה, אבל בהגיע סוף אלול מדי שנה בשנה, מענים הזכרונות את נשמתו...

בשוחחם ככה בשעת עבודתם על הדורה, נפלה קטטה ביניהם. מודים הם שאי־אפשר לשניהם ביחד לנסוע לראש־השנה ויום־כפור כי יש עופות, צאן ובקר ועבודה רבה שאין לעזבה בכל אופן, וכך נוהג הדבר תמיד : הוא נוסע על יום אחד, ובשובו נוסעת היא על היום השני. לאיזה יום, לראש־השנה או ליום־כפור, אחת היא לשניהם.

אולם עתה, בהיותו כלוא בביתו בסבת הגשם, רחוק מעבודת השדה ומרחב הטבע המספק, גברו עליו דמיונותיו וגעגועיו לנסוע דוקא לראש־השנה לעדתו.

„לאחר ארבעה ימים אסע שמה... כמה תאב אני לבקר בבית אלהנו...” הוא אומר פתאום ומפסיק את העבודה.

ג.

רָחוֹק מִן הָעֵדָה.

אטי התגנב הסתיו בכפר, ומאחרי שנכנס עשה את שלו. בעל תכונה־קרירות הוא. אינו מתפעל מ־שאת העצים הרעננים והגבוהים המתהדרים בעדי אָמירים ורבוי ענפיהם. ואינו מתרחם על העשבים הגוצים המזדעזעים מנישימתו, אשר כמו מיראה הם מתכוצים ומתכרכמים.

נהור לגרי הכפר כי אכן זהו המכלה את קיצם תמיד. אבל בשנה זו התאכזר בבאו בהקדם כל־כך מהרגלו. נדמה כאלו נשמעה בצפצוף רוחו הפזיז והד שירה מרעידה, שירת־גסיסה ששרים מלאכי־כליון להחי בפטירתו מן העולם... הטבע הור ונכמש, וכאלו בוכה הבריאה — נזרקות טפות טפות־קרות המזעזעות את האמללים המתהלהלים...

ודאגה נשמטה מכנפי הסתיו־הגשמי ותתגנב לחצרו של יעקב איצקוביטש הקראי היחידי בכפר הזה, ותסתכל דרך החלון לפנים הבית, ותחדר אל לבו. זה שנים רבות רבות, דר הוא כאן, ואיננו זוכר כזאת. הכבר התחיל הסתיו ?... הלא רק סוף חדש אליל עתה. ולתקופה זו נוסע הוא תמיד בלי שום טרדת־גשם שמה. אל עדתו שבכרך, להתאחד אתם בתפלה לאלהים פעם אחת בשנה. מה נעימה לו תמיד הנסיעה הזאת ! — מתחלפים אז לצדי עגלתו שדות מסובלי־יבול, בעת שריחם נודף וקרני־שמש חמים מנעימים לו את תקותו להתראות עם קרוביו ובני־משפחתו, להתקרב לזמן קצר אל בני־דתו שבכל ימות השנה הוא מדולדל מהם. והיא עורג לשעה של השתפכות־הלב בבית־התפלה !...

באין עתה עבודה בחוץ מפני המטר הנתך, ישב לו יעקב בפנת ביתו מול אשתו שרה, ויחדיו מסירים הם מן הדורה את חתולתה.

„החש פדות עמך.   כי רב מאוד עמך
„האומרים תמיד   יִגדל ויתקדש.

וראה זה פלא: חושיו כמעט עזבוהו, והמלים האלה שרגיל הוא באמירתן, ויודע פירושן תמיד, נראות לו עתה זרות ואי־מובנות. והוא מבקש תרגום תתרי, ומזמר הנ"ל בנגון:

„בִיר כִּיצִינָא כֵּירֵיא   יולוב מולוּזונא
„בֵּיר כִּי טַמַהלַנְדְלַר   קוֹרְקוֹנְצְלוּ אַטִינָא.

ובוש הוא מדבריו אלה. כלום רבים הם המגדלים ומקדישים בתם־לב את שם ד? ולחייו ההורים מתאדמים, עורקי מצחו משתרגים, ועיניו תועות ומתגלגלות בפלצות.

ברגע זה נעורה הזקנה מאַסיי מנמנומה, ובנפול מבטה על פניו, הבינה כי בריאותו רעועה. מיד החליטה בלבה לקחתו בהזקה מעל ה„סדור", ולהשכיבו על המטה. אולי ינוח וירוח לו. אולם הוא לא התנגד לה, רק מסר את עצמו כילד קטן לרשותה...

על משכבו היה לוי מוטל כברזל המלוּבן באש, וקדחת טלטלתהו. וכפעם בפעם נזרקו מבין השנים המתנקשות, המלים הללו: „בורים... כלבים... כליון הקראות... לא אלך להתפלל אתם... הס... קול נשמע... משיח... הנה הוא בא... הרבנים רואים עותתם... הדת הקראית מושלת בכל... הס... משיח... משיח..."

„אנא לוי, הגה הכוס." ואחרי שקדש את השבת, שמה מאסיי לפניו קערה מלאה מרק עם גריסי־שעורים. יק בעמל רב עלה לה להגיע את הזקן עד כי יתרצה לטעום.

„המאכל חם — היא מעירה — כי היטבתי להבעיר אתמול את התנור בטמני בו את מאכלי־השבת." ומגישה הוא את המאכל־השבתי (כמו קוגל ליהודים) שיש לו תבנית־מסוימה ידועה, וריח־בצלים נודף ממנו.

„הקיבינצק טוב מאוד" מהללה מאסיי בחתכה אותו לנתחים וחתיכות בשר עם פרורי־גבינה ביחד מתגוללים מתוכו לישמנונית השומן הצף בקערה. אבל לוי האוכל תמיד בתאוה יתירה את המאכל השבתי שותק להערתה. וכתום הסעודה, לקח את „סדור־הזמירות", מלמל בו, אך ראשו כמו נדהם מן המאורע, והוא ממהר לברך ברכה אחרונה.

„צא מעט החצרה — מבקשת אשתו — האויר יפוג את רוחך הסוערת".

„לצאת החצרה ?! ואת, מאסיי, תפתיני לכך ? גם חוה הסיתה את אדם להטא... לא... לא אצא... שבת היום... אל יצא איש ממקומו, כתוב בתורה... והם הולכים בשבתות ומטיילים... עבירה המורה... הנה הספר הקדוש „אדרת אליהו", קבוצת כל ההלכות והדינים הקראים — והוא לוקח מן הארגז ספר גדול ומדפדף בו — הנה כתוב כי אסור לבטל רגע אחד בשבת, רק לישבת בבית־הכנסת או בביתו וללמוד דבר ד' כל היום..."

כנגד ראיה כזו נאלמה הזקנה דום, רק השתעלה קצת ותבהר לד פנה לשבת ולנמנם כל היום. לוי ישב לו, הרכין את כל גופו על הספר, ויעיין בו. אולם אינו מוצא קורת רוח. בכל פעם יהליף ספר בספר אחר, אולם בכלם נדמה לו כאלו מתגלגלות המלים, והיו לעגולים רחבים, ובמרכזם נקודה שחורה שהולכת ורבה ובולעת את כל הספר...

מחשבותיו נפזרות, הוליות הוליות, ובדמיונו מתגלמים מראות של בית־כנסת עזוב ושמם, של מומרות איזה קראי, ושל ביאת משיח...

כה עברו שעות אחדות, והוא מרגיש רפיון נורא בעצביו, עד כי יתאמץ לגרש את הרהוריו, ומתהיל לזמר את „הזמירות למנחה בשבת", ובקול צרוד הוא מתחנן :

רק לוי עומד לבדו. בין כל בני העדה הזאת אין לו חבר. ומבלי כונה הוא מעיף עינו עליהם, רואה את סנטריהם המגולחים את חצוניותם המתדמה ל„ערלי", ותהי ההסתכלות הזאת לזיק מבעיר את החומר־המתפוצץ שצבור בלבו המתחמין . . .

הכעס העצור שם בבית־הכנסת, התפרץ עתה ביתר תוקף בהצר, והוא קורא אליהם לפתע במנוד־ראש: „האם כה היו גם אבותיכם? בורים! גוים! מכלים את הקראות!" ובוכה הוא כילד.

כלם נבוכים לשמע דבריו. מעין כלם מבצבצת כמו שאלה: מה היה לו? — „שותקים אתם? ניחא לכם באבדן התורה? — מתרגז הזקן — אני עושה את חובתי. אני מזהירכם לשוב מדרכיכם ולשמור מצות הדת! מוטב לי שלא אוסיף לבא לבית הזה, בית ד', מלראות בעיני את הלול הקדש!"

„הס! הס!" מנסים אחדים להשתיקו לבל יודע שמין בהוץ, ובראותם כי כעסו עבר כל גבול, נמלטים הם אחד, אחד, ומלחשים זה לזה „הזקן נשתטה היום . . ."

ובא לוי הביתה, ועיניו מתגלגלות כמטרפות בחוריהן, אחרי שהתפרץ היום כל מרי כעסו אשר נשא בחבו זמן רב.

כהד מקבר מצלצל „שבת שלום" מפיו, ומאסיי מכירה כי אי־מה, אך איננה שואלת מאומה. רגילה היא בזמן האחרון לראותו מתגעש, מתקצף ומתאנח תדיר.

אבן למראה העויות פניו ועיניו המורות זיקי כעס־פנימי, תדאג לו ותשאל: „לוי, מה לך? . . ."

הזקן עומד כמאובן, נועץ בה את עיניו המפחידות ושותק... רק הדמעות שהתפרצו פתאים, הרכו את חושיו המאובנים והקפואים, ואז עלה לו לענות: טיליָר אגדי! (כלבים באלה!) נקראים לתורה ואינם יודעים גם לקרא . . . עוזבי דת ומחללי קדש . . . הטפתי מוסר, אך הם לועגים לדבר־תורה . . . סופם להשמד כליל, והתורה אנה תבא? — שפכתי עליהם כל זעמי, ונשבעתי לבלתי בא עוד לבית־הכנסת להתפלל עם ה„ערלים" האלה ביחד . . ."

אחרי הפסק רגעים. אומרת אשתו המשתתפה וחשה בצערו „לך וקדש על הכוס . . ."

„כן . . . — הוא כמו מתעורר מעולם אחר — כן, משיח יבא . . . בטח יבא . . . הוא מכרח לבא עתה, כי בהתאחרו לא ימצא עוד נפש קראית . . . לא, לא אתפלל אתם ביחד . . . אנוס מהם . . . אלך . . . ירושלימה . . . לקראת המשיח . . ."

בני ישראל את השבת וכו' כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה, וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה, וכו'."

"שבח לבעל השבת הנצחי, שבח והודאה לשמו הגדול והקדוש." והסוף הזה תעה בחלל ההרה, ויתאחד עם נגה הככבים הנשקפים דרך החלון, ומספרים בגדנוד אורם תהלות ד'. — —

— — — — — — — — — — — —

שבת בבוקר. הזדרז לוי לקום, ואהרי רחצו הוציא "סדור־הסליחות" מבין הספרים, ויאמר "סליחות לשבת בהשכמה". כל העולם החצון היה מבוטל בעיניו, ונפשו התרכזה רק בנקודה אחת: אלהים . . .

בשעה התשיעית הלך להתפלל, וכבאו לבית־הכנסת כרע על ברכיו, ויכון כאלו יעמד בבית־המקדש. סביביו, מלפניו ולאחוריו, מתקבצים בני העדה, "החכם" עולה לפני התיבה הסמוכה "לארון" ומתנשאה כבימה, והקולות מתערבבים ביחד, במנגינה־מונוטונית כצפצוף מתוך צער וכזעקה־מאוחדה מתוך כאב. אך לוי איננו פונה למאומה, מתפלל הוא, מתרכז לתוך פנימיותו, ומגרש את הרהוריו. רק בהגיעו להוצאת "ספר־התורה", הרים את העינים המשפלות, ומתוכם הבריקה יראת־רוממות והרדת קדש.

ה"חכם" קורא אותו ראשון לתורה, והוא מברך קודם הפרשה את הברכה "ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל". קורא הוא בעצמו את "הפרשה" מתוך התורה על־פי מנגינה עצובה־עתיקה, ומליו ברורות ונשמעות, כי ה"חכם" העומד בצד השלחן ומתבונן ב"חומש" עונה אחריו רק בלהש, עדי יסיים בברכה: "ברוך ד' אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן."

אחריו נקרא לתורה קראי אחר אולם הוא ברך בקושי על התורה, ואת הפרשה לא קרא בעצמו, רק זמזם אחרי ה"חכם" הקורא בהומש בקול רם. כן התנהג הדבר כשנקראו אחרים לתורה.

ובעורקי לוי החל לרתוח, ובמהו כמו קורא: גוים גמורים . . . אינם יודעים לקרא פרשה בתורה בעצמם. . . אוי . . . בלבו דוקר והוא עוצר בכל כחו את מרי־כעסו, ומגרש את המחשבות המרות המבלבלות את תפלתו . . .

בשעה אחת־עשרה כלתה התפלה, וכל המתפללים יוצאים להצר בית־הכנסת מקום שם מזדוג איש איש לרעו ומכירו בלכתו הביתה.

למחללים אותה, תבא מארה
על כן להזהר, צוה ד'.

קוראי ליום שבת, עונג לגופים
יתאבלו גם כן, יהיו דחופים
יחד בני עולה, שורש חנפים
ואני לך אודה, תמיד ד'.

ולבו הומה ומתגעש: הוי, בני עדתו נושאים משאות, מטיילים בשבת, ודבר ד' לא יבא אל פיהם ביום הזה... אולם הוא שר הלאה, ומוצא את מחשבתו בשיר אחר:

אצמא כאיש צמא, מים ואין
ואני שכורת איד, אך לא ביין
אפס מקום מורה, יביט בעין
שפל מאוד דורי, הסר בריעי
אשמח בכל לבי ביום שביעי.

כן, כן, חסר אדם גדול, מאמין אמתי, שירעם בקולו על הדור החוטא... ושירים מתחלפים בשירים אחרים, ופתאום מקבל קולו הנוגה זעזוע ורעידה, והמלים יוצאות נרתתות ומרעישות:

חנון ירחם את, צאן נחלתו
זוכר ברית אבות, יזכור בריתו
קבץ יקבץ עם, נקרא עדתו
יחיש ויבנה את, בית הבחירה, — — — —

זמר ושיר חדש, לוי ישורר
קרבן בדם שעיר, כהן יעורר
מאש יקוד גלות, לבי יקרר
בראות כבא כבוד, אל בית ד', — — — —

ובחתיכות הטיט דועכים הנרות ומשליכים צללים, והם כמו מנקרים במחו: כך כלים הקראים... ירידת הדת... גלות... משיח הוי, משיח...

כבר היתה מאוחרת השעה, חשך משומם כסה את החדר, כשהתעורר לוי מהזיתו, ויסיים בברכת־המזון, וברממת הלילה נשמע הד קטעי־מאמרים תועים: „ברוך המאכילנו, ברוך המשביענו, ברוך המשביע רעבים מרוננו, ברוך מרוה צמאים. מה שאכלנו יהא לשבעה, מה, ששתינו יהא לרפואה, מה שהותרנו יהא לברכה וכו' וכו'. ושמרו

אחרי שעה בא בעלה לוי מבית־הכנסת. בגד־עליון רחב וארוך, תפור לפי טעם ישן, שאין עתה דוגמתו כלל. ושהוא בעצמו ירשהו מאביו ולובשו רק בשבתות השובות, מכסה את כל גופו. מצנפת־עור [1] שעל ראשו עושה רושם מוזר עתה לתקופת הקיץ, ופניו המוקפים זקן־לבן כמו מביעים: שבת.

„שבת שלום!" יקרא בבאו. „עליכם שלום"! עונה לו אשתו.

ויושב הוא אצל השלחן, שפתיו נעות ודובבות תפלה עוד זמן רב, עדי יקום ולקח כוס יין־שרף לקדש עליו את השבת. בתור חד מן היהודים החרדים בעדה, הוא נוהג לברך על הכוס. וכמו מסנן הוא מה דרך שערות שפמו המכסה את שפתיו, נדהפה הברכה בנגון כל־כך עצוב ומלא יאוש: „ששת ימים כולו עת להקדיש, ויכולו השמים והארץ וכל צבאם וכו' ברוך אתה ד' אלהנו מלך העולם, המברך והמקדיש את יום השבת לעמו ישראל אמן. ובאיאמ"ה הנור; לנו ששון ושמחה הצלחה וברכה ושהכל נהיה בדברו אמן."

גומא הוא מן הכוס, מוסר אף לאשתו לטעום, ויושב על השלחן לבצוע חלת־חטים בברכת „המוציא לחם מן הארץ". בביתו אופים חלות־חטים לשבתות, כי בעל־נכסים הוא.

מגישה לו מאסיי מרק עם גריסי־שעורים, מאכל שגור אצל קראי בשבת, וגם חתיכת בשר־עוף — השחוט מן השוחט הקראי — אשר יטעם משבת לשבת, והוא אוכל לתיאבון לאור הכהה של הנרות הקטנים.

ככלות הסעודה לקח את „סדור־הזמירות", והוא ספר עב אשר העתיק בעצם כתב־ידו עוד בימי נעוריו. נזכר הוא, כי האכילה והעונג הגופני בלבד הם חטא גדול בשבת אשר תכליתה להזהר מענין חול, „לעיין בה ובתורת ד'." ובישבו כה כמאובן בלי כל תנועה, יוצאות המלים בלחש כקול נהי מן הפה, והוא שר שירים רבים, רבים. אך פה ושם הוא מדגיש ביותר, והדגשתו כעין תאנית־מדבר. וקולו מתרומם מעט, מתבדל מזמזומו ומשמיע:

„נאסר להוציא בו — משאת מאומה
„מבית מלוני — עם כרת עצומה
„גם כי למלל בו — שיהי שממה
„כי אם בתורת אל — דברי ד'.

„יען ביום שבת — שכל ואורה
„למעיינים יוסיף — חכמה יתירה.

[1]) ההרדים מצניפים לראשם מצנפות־שער לשבת ויו"ט.

הוי, הדת האמתית, הקראית, מה תהא עליה? ורואה הוא והילם רק פתרון יחיד ורפיאה אחת להתנונית הקפתה: ביאת משיח...

— — — — — — — — — — —

כשישב לוי הביתה לפנות ערב, בשעה שהכל מסביב, הישוב, האדם והאויר כמו מלהשים מנוהה, רחץ את ידיו מן העפר והטיט שדבק בהן, הלך לבית-הכנסת להתפלל, וישב לאחר זמן קצר. העמיד על שלחנו עששית עשנה, וישב לו על גבי ספר לעיין בו, מבלי בטל רגע בשיחת חולין, כך דרכו תמיד. שונא הוא את הבטלה, ופתגמו „או תורה או עבודה". לומד הוא פרשה „חומש", קפיטל „פסוק", וגם מעט מן „העקדה" לר' יצחק עראמה. תמיד מסבב לו הלמוד האחרון ענג-רב, אבל עתה אי-אפשר ללמוד בכונה. דבר-מה מטרידו, ובבקשו את הסבה — ימצאנה בלבו הסוער . . .

כן, כן . . . גוים גמורים . . . גוי כבד עון, זרע מרעים, בנים משחיתים, ממש כמו שמגנה הנביא הקדוש. . . דור הפכפך שעתידה הקראות להשתבח בו! —" כאן מצחו מקבל קמטים רבים ופניו — שרטוטים הריפים. אמנם רק זאת תוכל להיות הרפואה. . . לכשיבא משיח... לכשיבא? הוא מכרח לבא! עכשיו צריכים לו! ד' אלהי האבות אינו חפץ בבטול התורה. . . חלילה. . . „הקראות" זוהי הדת היותר קטנה בכמות ויותר אמתית באיכות, כפי שנתנה מפי הבורא בלי תערובה זרה, ובלי הלות בה ידי אדם לישבשה ולסרסה . . . והזרע המעט הזה יפרה ויתן פרי בשעתו, ואז יכירו הרבנים — שהם אחים נפשעים את טעותם ואת התעותם אחרי בעלי התלמוד, ויקבלו עליהם את עול התורה כפי נוסח הקראי, ותצא תורה אחת, אמתית, מעיר הקדש ירושלם, וכל עמי העולם יראו את האור הגדול ממזרה, ויקבלו עליהם את הדת הקראית לגבירה. . . הלא כה נבא הנביא — שכל דבריו אמת — לאחרית הימים, וכה מחייב גם השכל: הקראות הולכת ומשתבחת, העולם הולך ומסתבך בטעיות, ועתה נחוצה ביאת הגואל. . .

וכבר בא חצות לילה. כל האדם שוכב הוזה על מטתו, רק הקראי לוי עודנו יושב משומם, מבולבל. העינים מבריקות באי-מנוחה, והמח מתעתע ומראה לו מהרהוריו, ובדמיון-הוזה נדמה לו לשמוע קול שופרו של משיח . . . — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

ע"ב שבת בין השמשות. על השלחן עומדות שתי התיבות טיט, ומאסי לוקחת ב' נרות, מדליקה ותוהבת אותם בטיט הזה.

עובד בזיעת אפו ובכל כח שרירי ידיו. וגופו מתדבק באהבה אל האדמה המפרנסת אותו. מחוצה לה לא יענינו כלום. לא השמים הכחולים מרוקמי צבעים לבנונים או ארגמנים. לא מרחב האויר המלא הבל עולם עליון, אף לא הצפור המכה גלים בכנפיה, ומזמרת במעופה שירת־החיים.

רק כשהגוף הש עיפות מסערת־הנפש של הבקר ומטרדת העבודה הגופנית, יניח את האדמה לנוח מעט. אז הוא מותח את גופו העיף פרקדין על הקרקע, חולץ את איבריו ומתרומם תיכף, מוציא ספר „תהלים" מכיסו, ונשמתו מתרוממת לעולם־אצילי, ומתנה ברוח־נכאה ובנגון־עצוב תהלות בן־ישי...

משתאה כל הטבע השתקן לקול הסוער, וגם הצפור המתעופפת מאזינה רגע. הסביבה הרגילה לשירת הדרור וצהלת החיים, נדהמה כמעט קט לקול המכלבל בהמיתו. אולם הוא שקוע כליל באמירה, עדי נדמה לאט לאט קולו, והוא מהרהר אותם ההרהורים שהעסיקו את מחו זה הרבה, מהרהר אדות ירידת הקראות, ובא למסקנא כי הגורם היחידי הנהו רק זלזול הקראים בדתם... בא ענן ואסר הדלקת נרות בערב שבת, ועמדו אחרים והתירו[1]. היתה נהוגה טומאת־מת חמורה ואסור היה לקראי לטפל בעצמו במתו, ובא „חכם" אחד שלבו התחמיץ על העשק שעושקים הקברנים היהודים בשכר הקבורה את משפחת המת, והתיר שיקברו בעצמם את מתיהם.

אכן המתירים לא ראו מראש את התוצאות הרעות ושאר הקולות שיביא התירם, כי הבאים אחריהם מצאו בזה כעין הודאה להרבנות, וממילא נתרופפה השטה הקראית . . . הנה, למשל, ידעו הקראים לפנים כי רק שחיטתם כשרה, ועמדו אחר כן ונהגו לקנות גם משחיטה רבנית . . . ולא דבר פשוט הוא! כמה הלכות ישנן שאין הרבנים נזהרים בהן בשחיטתם, כגון „אותו ואת בנו" שהוא בן־פקוע הנחשב אצלנו כנבלה. מלבד כי ע"פ דיננו מחויב השוחט לשחוט בארבעה סימנים והם קנה ושט ושני ורידין, בכדי להוציא את כל הדם מן הגידים . . . וע"פ דיני הרבנים מספיקים שני סימנים בלבד, והם קנה ושט . . .

ובהעבירו ברעיונו את דרכי הדור הצעיר, כמעט יתפקע לבו... אין פאת זקן ואין דבר תורה. מקילים במצות, מחללים את השבת ויש שהתחילו להתנצר . . .

---

[1]) בבית־הכנסת אין מדליקים אף עתה נרות בערב־שבת, רק בבתים פרטים הותר.

לוי ישב לאכול פת־שחרית, לחם עם בצל, ואשתו נגשת אליו ואומרת: „אין מה לאכול בצהרים... אני חולנית, וגם אתה אינך עוד צעיר ורב־כח... עופות אין לי לשחטם עתה... מחלתי הניאתני לבלתי התעסק בגדול תרנגולות... והפצה אני לקנות היום בשר...'

„וכי אדונים אנו לאכול בשר בימות החול? — הוא מבליט עיניו, אך מהרה יתישב ויאמר: אמנם את חלשה, חולנית... אבל מאין תקחי בשר אם אין תרנגולת?'

„ואיה לוקחים שלנו?!... באטליז של הרבן[1]) מרדכי... בשר כשר...' היא עונה בענוה.

„כך עושים האחרים... יעשו כרצונם. אין להם תקנה... אך אנכי לא אסבול כזאת... אבטיחך כי אסור הדבר...' והצוניותו מתגעשת כפנימיותו הנגרשת.

„אסור.. ומדוע הם...?'

„הם ושוב הם... מתנפל הוא לתוך דבריה. הם עושים מה שאסור... נהיו הקראים שלנו ל„ערלים", מחללי דת... השחיטה הרבנית אסורה לנו כנבלה וטרפה... לא! לא אוכל משחיטה רבנית... ברור לי כי אסור הדבר...'

„לוי — מנסה אשתו להקשות בנחת — הלא שמואל וגם מרדכי הם קראים חרדים על דתם, ובכל זאת יקנו אצל הקצב היהודי...'

„אמנם, זו הרעה! — יצעק הוא בקנאות — הקראים החרדים נטו מני דרך בזמן האחרון, בהיותם מושפעים מן היהדות, אוחזים הם בפשרה המתנגדת לדתנו ועודם מדמים להיות תמימי־דת בדרכם זו. הבל, הבל, כבר נראה מוסר־שדי בקהלנו... ההורים חקו את היהדות, והבנים ממשיכים את החקוי באופן אחר: לחקות את הנצרות, לחלל את השבת ולהתדבק במעשי הגוים...'

„ובכן, אסור לי לקנות בשר?...' מתחמק קול־יאוש מפי מאַסי.

„אסור, אסור... קראי נאמן בוהל ביהדות ובנצרות גם יחד ומתרחק מעליהם למען ישמר את מצות התורה כמו שנצטוו מסיני בטהרה...' והוא מוציא את המלים כמעט במסירת נפש, כי לבו נוקפו בראותו את פני אשתו הרזים וירוקים, הצריכים למחית בשר...

באותו רגע נזכר שהפסיד זמן ונשתהה, ויעזב מהרה את ביתו ויצא לעבודת השדה. פה הוא טומן את סערת־נפשו בין התלמים.

[1]) רבן־רבני, יהודי.

ב.

הַקָּרָאִי הָאָדוּק.

יום חול של קיץ בהשכמה. כשהלב זך והמוח צלול ומבודלח, קם לוי שולימוביטש מעל מטתו, רחץ את פניו וימלמל בקול רם: „ברוך אתה ד' אלהינו מלך העולם אשר ברא יסוד מים לטהרה אמן, ואשר יצר את האדם וכו'". וככל שיוסיף בברכה ינמך קולו המילנכולי.

ככלותו, ישב לו אצל שלחן, הכין את הראש־השלגי על גבי „סדור" המלא וגדוש „סליחות" שונות, ויזמזם שעות ארוכות „סליחות השחר' לשם „אלהי ישראל". נפשו השתפכה בשירים שונים מהם מלאים צער וכתובים מחכמי הקראים, ומהם לקוחים מן ה„רבנים", כמו שירי השתפכות הנפש של אבן גבירול ושירי „כנסת ישראל" של ר' יהודה הלוי . . . העינים הדועכות מתחילות להתיז ניצוצים, הפנים הארוכים מפיקים צער, הזקן השב רועד, רועד, ונהי־מהונק מתרוצץ בעומק החזה. מתפרפרת הנשמה הזאת בכאב ועוית, כמו גלגול מאלה „אבלי ציון" שהיו בראשית התבססות הכתה לפני הרבה דורות, ומתרפקת לזכר העיר הקדושה...

מעטף הוא את צוארו בטלית קטנה וקצרה. אי־אפשר לו ללכת לבית־הכנסת מפני אבוד־זמן, כי הבקר הבהיר מבשר יום נחמד, ועבודה שאין לדחותה מחכה לידים בשדה. מתפלל הוא ושופך לב, וכשמגיע בקריאת־שמע אל הכתוב „לטוטפות בין עיניך", הוא מכונו — ע"ד מליצה והשאלה — שיהיו מצות ד' קבועים במוח תמיד, ואוחז בציצית ומנשקן על פי פשט כמשמעו, הכל כפי שמבארת הקראות את דברי התורה.

נעורה אשתו מסיי (מלכה) — זקנה מקומטת־פנים — משתעלת קצת ויורדת מעל משכבה, למרות הולישתה, כי צריכה היא לתת איטמיק (לחם) לבעלה טרם צאתו לעבודתו.

להרבנים — מבדים שקר גמור בזה כי כהנים הם, בכדי לביישם ולתלות מוצאם במקור נשחת, בכופרים בעיקר, הלא הם האפיקורסים יורשי הגיהנם צדוק ובייתוס הכהנים... ויש שמחזיקים בטעות זו, מפני כי טומאת־המת נהוגה אצלם — לא כמו היהודים שמקילים באסור חמור זה המפורש בתורה — ומיחסים זאת לכהונה...

נרגשת היתה ברגע זה רעידתה של הנשמה הקראית ההנוטה, ונדמתה ללהבת גחלת־עוממת כשנושבים בה, ובשלהבתה היא מתקרבת לכליונה...

„אנא סלח — הוליץ הזר את עצמו מן המבוכה — לא כונתי להרעימך, שאלתי היתה סתם כללית..."

„ידעתי... ידעתי... אתה ככר איש נאוה, כמו שנכר מלבושיך... רק החשכים מבדים כזאת מלבם..."

„פלא... כנראה, עדיין נשמע אחרי שנות־מאות רבות הד מלחמת־הדעות ביניכם ובין „אחיכם היהודים", ותוצאותיה, שנאה פרטית..."

„שנאה ?... וכי מה אנחנו אשמים אם אבותינו התפלגו לשתי כתות ?" עונה החכם כמתהרט שמא המליט מלה לא־נכונה.

„ומה דעתך ? היש תקוה כי יתאחדו המחנות כבראשונה, בזמן מן הזמנים ?..."

„כשיבא משיח... אזי יתורצו כל הקושיות הדתיות... והיה ישראל גוי אחד בארץ." ומציצה מעיני החכם מחשבה גדולה : שרק הקראות תהי השליטה לעתיד...

„ומה הוא היחס ביניכם ובין שכניכם הנוצרים ?..." משנה הזר את פני השיחה.

„היחס סבלני ; הם התקיפים... אך „האמת" היא אצלנו, וכמו שהתורה שלנו „כל נתיבותיה שלום", לא תמצא קראי נתבע לדין בעון גדוף או הכאה, או שותה שכור... וד' יחזקנו עד כי תקוים ההבטחה „והפכתי לכל העמים שפה ברורה... והיה ה' אחד ושמו אחד..."

ופני החכם הנזעמים וסתומים תמיד, מקבלים ברק מזיו ההכרה הפנימית כי „האמת" היא שלו, זאת ההכרה אשר נתנה הזוק לכתה מצערה להתקיים עד היום הזה...

— — — — — — — —

כצאת הזר מבית־התפלה החוצה, פגש שפעת־אורה נזרקת מרום שמים, אויר מהבהב של הצות־יום לפף את פניו הרצינים, ועיניו תמהות ותוהות...

„דקדוק" הוא מתפעל ומראה רצון להמשיך את שיחתו: „אם אנחנו לומדים „דקדוק"? אוהבים אנו שפת־קדש, לשון הנביאים, והדקדוק עיקר גדול אצלנו לידיעת השפה... אצליכם — דברי אמורים בהחסידים והקנאים שלכם מבטלים את העיקר הזה".

„כן. אנחנו שכחנו כבר רבות. הגד נא, מה למשל משפט מבטא הג' והד' הרפוים, אצליכם?"

„את הגימל, למשל, נבטא בדקות נוטה לה'א, כמו „Gh"" עונה החכם במתגדל על ידיעתו זאת. ושוחק הוא בנסות הזר להזר על המבטא, ונכשל בלשונו, כי אי־אפשר לו להקות זאת בדיוק.

ומוסיף הזר איזו שאלות הנוגעות לדת־המעשית, למהות המנהגים ודרכי החיים. אך החכם דוחה אותו בדברים של מה־בכך אי עונה תשובות רחוקות מן האמת. נכר כי באי־רצון נגרר אחרי השיחה הזאת, ולא ימאן לגלות אף טפח מהיי הקראים בינם לבין עצמם. זו דרך בני הכתה הזאת להסגר כהומט בסכתו אם יקיפום בשאלות דתיות...

כשנשאל על ההבדל שבין הקראות והרבנות, ענה קצרה: „אנחנו מאמינים בתורה שבכתב כפי שנצטוה למשה רע"ה מסיני..." ומחציתו השניה של רעיונו, כלומר כי לפי השקפתו אין היהודים מחזיקים באותה התורה לאמתתה, רק בסרוסים ושנוים מאוד רחוקים, החניק בגרונו מבלי הוציאה...

ואין לכם כל מצות מקובלות?" חוקר הזר.

ה„חכם" כמו גמגם דבר־מה. ופניו הפיקו איזו בושה־פנימית של בא בין המצרים. יודע הוא כי אמנם מצות רבות להם, אשר יסודן במסורה הנקראה אצלם „סבל ירושה", ונתהוה ספרות־הלכית מעין „תלמוד" חדש וכבר מנשא שאינו מתחשב עם החיים...

ולוקח הזר סדור־תפלה ומדפדף בו, בכונה למצא שם איזה פתרונים, מתפלא על מאמר „כנגד שם הויה" הרשום מעל לאיזו תפלה, שלכאורה הוא קבלתי. רואה נוסח „ברכת כהנים" ומוצא מקום להתגדר: „ואיך אתם נוהגים בברכת כהנים?"

„אנחנו עומדים ומברכים כלנו..."

„הנכם כלכם כהנים?..."

לשמע שאלה זו מתחממים כל הנימים היבשים של ה„חכם". עונה הוא כי אין ביניהם שום כהן, לכן מחויב כל אחד ואחד לברך ברכת־כהנים. והוא נשטף בשיחה ארוכה ומסתבך בראיות שונות כי שראלים הם ולא כהנים. רק מתנגדיהם בעלי־הקבלה — כנוי

שואלו הזר אדות פרטי ההבדל הדתי, אך הוא מראה אי־בקיאות אף בסבות השנוי, ופטפוט־תעובו את הגמרא יוצא מפיו במסור לי מאבותיו סתם... בנסות הזר לחקר הלאה, השתמט הקראי: „סלה ארון רב־חסד. אינני יודע, אינני מלומד אחר התפלה תוכל לשאול את פי ה„חכם" העומד שם לפני „הארון". הוא יתרץ לך הכל, הוא ידען גדול."

בהיות אי־אפשר להוציא עוד מלים, מחכה הזר לכלות התפלה, שאמירת קפיטלים אחדים מספר „תהלים" בשורה את סיומה. מיד עוזבים הקראים את הבית, רק ה„חכם" עודנו נשאר, וממלמל „יהי רצון"[1] קצר, אשר בצדו יש הערה „שמי שהמין יוכל לאמר גם זה".

עתה נגש הזר ואומר אליו בשפה יהודית: „סלה „חכם" נכבד, כי התפרצתי אל מקום הקדש, מעיר רחוקה אנכי, והתגעגעתי לראות בעיני את צאצאי העברים."

„שלום עליכם — הוא מקדמו בעברות, ומוסיף בהנופה בשפת יהודית — בי אדוני, תוכל להסתכל כרצונך. אין כל נסתרות כאן, וגם אין הדשות בשביל היהודי. הלא תורה אחת לנו..."

מראה לו ה„חכם" בגאוה את גלילי ספרי־התורה ב„ארון", את סדורי התפלה ועוד ספרים ישנים אחרים המונחים על אחד העמודים לראיון.

הזר מדפדף בהתענינות את הדפים, ועוצר במעשהו זה במצאו ספר כתב־יד. „מה הוא כתב־יד הזה? האיננו נמצא בדפוס?

„ישנו בדפוס, אך יש שמחיר ספרינו יקר, ויקחו להם מאז יחידי־סגלה את העבודה להעתיקם בכתב. מלאכה כזו בכתב נקי והדר, הוא יתרון ותפארת לעושיה."

„הכתב הוא הנקרא „חצי־קולמוס", דומה לכתב רש"י..." מעיר הזר.

„כן... בכתב זה אנו משתמשים לכתיבה. כן לעברית וכן לשפתנו הקראית־המדוברת" מסביר לו החכם.

„שכחתי... ומה מהות שפתכם המדוברת?"

„שפתנו זאת היא תורקית־תתרית כמו שנתקבל אצליכם הזרגון האשכנזי־יהודי."

„ודקדוק־עברי אתם לומדים?" מגלגל הזר את השיחה בכדי להגיע אפשר לידיעות יותר מענינות. כשמוע ה„חכם" את המלה

[1] רוב תפלותיהם מתחילות „יהי רצון".

וישמנה — הנשענים מעומד על עמודים גבוהים מעין שלחנות — ומתפללים. ספסל נראה פה רק בפנה אחת, בשביל זקן והלש שאינו יכול לעמד בשעת כל התפלה.

הזר סוקר בכל: בפני זה עם זקנו המגודל ושב, בפני השני עם הזקן המספר כעין פשרה בין קראות ואירופה, ובפני השלישי עם השפם העב והסנטר המגולח. וראה זה פלא: „ארבע־הכנפות" (טלית־קטן) המקופלות כאלונסית צרה על צואר הגדולים, תלויות גם על צוארי הנערים הקטנים, וארבע ציצית — ששה פתיליהן לבנים והאחד תכלת — תלויות ויורדות לשני צדי החזה.

ומטה הזר אזן לכל הברה וקול, ונדמה לו לשמוע מתוך התפלה זעקת־שבר. „הבל" על חיים שוממים ולאים... מושבי לבו לבא בדברים עם בני העדה הנקרעה מעל עמה. ולנחמם על עליבותם. והוא נכנס פנימה, וסר לצד ימין, מקום עמדת הקראי המגולה.

מבקש הוא מחילה על הפרעת התפלה — בשפת המדינה, — בערמה להעלים את יהדותו. כי שמע שאוהבים הם לקרב פה את הנוצרי יותר מאשר את היהודי היודע את דתם ואוהב להקשות קושיות...

„סלה — הוא אומר — כי מעיר רחוקה אנכי, ובאתי לראות את בית־תפלתכם הנהדר והמוצא חן בעיני. אולם כמדומני כי תפלתכם איננה היהודית..."

מבחין הקראי את הזר להכיר שמא הוא יהודי, אבל התלבושה האירופית מגרשת את החשד ומביאה להפסק בתפלה מפני הכבוד, ובהכנעה מלאכותית והנופה הוא עונה: „תודה, אדון נעלה, תודה רבה. אך קודם כל, סלח אלף פעמים לעזות־מצחי, בבקשי ממך שתעמיד את מקלך בפרוזדור ולפרוק את כפתורי מעילך, כי אצלנו אסור לבא כן לבית־הכנסת, העומד במדרגת „בית־המקדש"..."

אחרי מלוא בקשתו, העיר הקראי הלאה: „אנחנו איננו יהודים, כמו שחושב הזר. כתה מיוחדת אנו, בנגוד להיהודים. תפלותינו אחרות לגמרי, ושפת־התפלות היא העברית האמתית, לא כמו שנשתבשה במבטא־מנוהג אצל היהודים."

„ואם כן, אין דתכם כאותה של היהודים?"

„חלילה! אנחנו „ישראלים" אמתים, יורשי תורת משה הטהורה. והיא משתוה יותר אל הנצרות מאשר אל היהדות הנשחתה... להיהודים יש גמרא..."

אחר את הכדור וסופר עד עשרה: בִּיר, אִיקִי, אוּץ, דֶּרְט, דֶּיסְט, אַלְטִי, אִיגִי, סִיגִי, טוֹקוּס, אוֹן . . .

הזר מתכון לשמוע את הצלצולים הזרים. אך בהראותו נדמו כלם ויתנו בו את העינים השחורות בתמהון.

שקטת־מדבר מסביב. רק מן החלונות נראו פה ושם פני נשים תוחבות ראשיהן להסתכל בתאות־הדרשות על האורח ברחוב, וכמתחרטות על סקרנותן תעזבינה את החלון בראותן כי היו מטרה לעיני הזר. אולם מבטיו מסתבכים לאחורן בשערותיהן השחורות, אחרי בהנם מקודם את אֹפן ההד בעל צביון־המיוחד ואת העינים השחורות־אמוצות אשר לא ייפו כלל את כעורן . . .

מתפלא הזר על כעור הקראיות וצועד הלאה. עדי יתגלה לנגד עיניו — בית הכנסת. כאן הוא עוצר בהליכתו ומסתכל בהצניותו. הבנין מצטיין בגבהו משאר הבתים. ויפה בהטבלו בזהב קרני־שמש עם שלשה מגן־דוד המתנשאים מעל לגגו לקשוט וני. מעל להלונות מצד חוץ הנשקף אל הדרך מתנוססת כתבות עבריות. הזר מתפעל למראה הכתב העברי, ובזקפו את ראשו הוא קורא את התכן:

„כי שמש ומגן יו״י אלהים חן וכבוד יתן יו״י לא ימנע טוב להולכים בתמים.״

„זהו בית יו״י האלהים הגדול״ ועוד כתבות ממין זה.

נכנס הזר בחצר המצוין בנקיונו, ומשם בא אל הפרוזדור המובילו פנימה אל הבית. קרוב לדלת עמד כמסומר. הרושם היה מפתיע ותופס את העין: ממעל לרהבת הספון מתנוצצים ציורי תבניות י״ב מזלות עם פסוקים נאותים בצדם, ומנורות רבות תלויות מתהתן. ממול הפתח, בכותל דרום, נראה באמצע „ארון־הקדש״ מכוסה בפרוכת וממעל לו מצוירים ב׳ לוחות בכתבת עשרת הדברים. ובהעיף הזר את עיניו לאורך הכתלים, והנה כתובים הם כליל תפלות שונות בכתב אשורית, ומכל־פנה יהדות־צעקנית מבריקה. כל המראה תופסו ומלפפו, והוא מרגיש הנאה־משונה, עד התעוררו מקול מתפרץ פתאום בהזקה מצד הדרום שבן רגע הוא מתהלך לצפצוף מקונן. ובהעיפו עיניו שמה והנה עומד שם איש מעוטף בטלית גדולה, כורע על ברכיו, נופל על פניו ותופף באגרוף על הלב. החזיון הזה נשנה וגישליש עד אין מספר, וצלצול המבטא הספרדי של המלים צורם באזני הזר הרגיל במבטא האשכנזי.

בינתים התערבו גם מפנות אחרות קולות־מקוטעים, הברות אי־ברורות, היוצאים מפי שלשה קראים ושני ילדים בני שבע

„מאום לדבר אודות הטמאים האלה . . . וגם אי־אפשר לדעת הרבה, מכסים הם מעין זר את הליכותיהם. ולעולם לא יגלו את האמת. הכל טמיר וכמוס. מעשה שהיה בנער יהודי ששלם לנער קראי - בכדי שילמדו את השפה הקראית־המדוברת. כשנודע הדבר להקראים הכו את הנער המלמד לבעבור יהדל, כי לא ניחא להם הפרסום . . .״

רוצה עתה הזקן להשתמט, אבל הזר אינו מניחו, ומוסיף להקיפו בשאלה: „האם מתפללים הם בצבור כמו היהודי?״

„בימות שבת ומועד הם מתאספים, ומשתטחים על הרצפה בקידה והשתחויה בשעת התפלה. אך הכל מן השפה ולחוץ, בלי רגש ובלי המימות . . . גם למנין „עשרה״ אינם נזקקים״ . . . מסביר הזקן.

„ובימות חול אינם מתפללים?״ מוסיף הזר לשאול.

„ישנם עדיין שנים־שלשה הבאים בכל בקר וערב לבית הכנסת, הזקנים שלהם היו עוד תמימים ונזהרים בדתם, אך הצעירים הם גוים גמורים, ואינם באים להתפלל . . . אולם אם תחפץ דוקא להתבונן להם, לך לבית כנסתם. זהו המקום האחד שבו הצטמצמה הקראות שלהם . . .״

„אפשר תואיל לנהלני שמה? זר אני כאן . . .״

„לא . . . ומתנצל הזקן: אני לעצמי יליד־פה, ובקרתי רק פעם אחת בימי ילדותי את בית תפלתם . . . אסור ליהודי כשר להכנס שמה, יותר עוד מאשר לבקר בבית מסגד לעכו״ם . . . אולם הישות לך לעשות כהפצך . . . בלכתך לאורך הרחוב, תבחין על נקלה את בית־הכנסת משאר הבתים. עתה תמצאם בשעת התפלה.״ בפזיזות נזרקו הדברים מפי הזקן, ויתחמק לבל יתבטל מתפלה בצבור.

הזר נשאר על עמדו. ההערות האחדות לעצמן חשובות אצלו. והוא מסדרן במהו, נוטה לבו להסתפק בידיעות האלה, ולשוב כלעומת שבא, אבל בזכרו כי שנים רבות שאף לראות בעיניו את בני הכתה המדולדלת וקרובה לישראל בתורתה ושפתה העברית, הריהו מהליט לבלי אבוד שעת הכושר.

והוא נכנס ברחוב. אטי הוא מטייל בהרגשה אי־ברורה בין שתי שורות ארוכות של בתים בנוים בפשטות, אשר רבים מהם כמו מתמוטטים תחת סבל עבר־ארוך ומלחשים סודות הויתם הכלה...

בצד המפסעה אצל הצר, מתהוללים חבר ילדים המשתעשעים בשחוק „כדור״. והילדים מפטפטים בשפה זרה, ובכל פעם זורק ילד

ובאלו חפץ לחדור לכל סדק, ולהאיר את הזויות הללו המכוסות מעולם החצון.

השעה תשיעית בבוקר. במבוא הרחוב נראה איש סוקר בעינים תאבניות, תמהות ושואלות. תלבשתו נקיה ויפה, פניו רצינים ואציליים, מבטו חד וחודר, ושפמו מגודל בנגוד לזקנו המגולח. רגעים אחדים הוא מסייר ומרגל סביבו, חפץ להכנס ברחוב, ועיניו תועות ומחפשות. והנה לא רחוק ממנו עובר יהודי זקן הנושא תיק טלית ותפלין' בלכתו לתפלה.

אליו הוא פונה: „צפרא טבא! יהודי זר אנכי מעיר רחוקה, המתארה פה במקרה. תמיד שמעתי אדות הקראים, ועתה כשנזדמן לי המקום, אכמה להכיר אותם ואת הייהם הדתיים. הוגד לי, כי זה הוא רחובם ופה אוכל להכירם. אולם אינני רואה נפש היה בחוץ, ואיך אכנס אליהם?"

הזקן שותק ועונה: „וכי יש מה להכיר? בעלי אמונה משונה... הם בבחינת „לא זאב ולא כלב". גוי ויהודי במחתא חדא. אנחנו כאן, כיהודים וכאי־יהודים, איננו שמים אליהם לב כלל".

„טוב, אבל לגבי זר יש כאן הדוש. אפשר תאבה לספר לי מה אדותם?"

„וכי יש מה לספר? הם גסים בגופניות ומגושמים ברוחניות. הכל משונה ומופרך. יש להם „תורה' ואינם מודים בכל המצות. הסדור כתוב ב„לשון קדש" והתפלות משונות, לקוטי פסוקים רבים. קריאת שמע יש בתפלה — ושמנה־עשרה אין. מזוזה בפתח — ותפלין אינם מניחים. ארבע־כנפות — ולא טלית להתעטף. ציציה — עם שבעה פתילים. טומאת־נדה חמורה ובלי טהרת מקוה. חזיר אסור — ובשר בחלב מותר. מל ואינו פורע. ראש השנה — ובלי שופר. סכה לחג האסיף ובלי פרי עץ הדר וכפת תמרים. פורים יש וחנכה אין, ועוד רבות כאלה. מעשים הפכפכים". וכדברו ימשוך את כתפו כמבטל את הכל.

„ובמלבושיהם הם מתבדלים? סמן לי חצוניותם למען אכירם בפגשי איזה מהם".

„הנה שם קראי עובר . . . ברחוב לצד שמאל . . ."

הזר לוטש עיניו, ובהשתוממות יאמר „זהו קראי?! תלבשתו עירונית כדרך כל העירונים־האכרים. נבדל הוא אולי רק בפניו מסובכי־הזקן הנראים כעגומים . . . ספר נא עוד איך הם מתנהגים...

א.

סיור בָּרְחוֹב.

(מעין הקדמה.)

הרחוב כמו מעורפל חזיונות עתיקים, האויר כמו מלחש סודות ורזים, המרחב הצר כאלו מלא אוצר־נשמות של הרבה דורות. וצעיף נוגה־כהה מעטף את הבתים המורכנים ושקועים בעצבות־אלמית. ואת החלונות הנמוכים הקרובים לארץ, כאלו יראים להרים את זכוכיותם כלפי שמי התכלת.

השמש מפזר בותרנות קיים לוהטים כשפודי־איש בבקר הם זה, זבובים מעופפים ומתחממים, ופנגיות טסות מגג לגג שבעבר הרחוב למולו. שנים רבות מהגנב השמש להביט בפנה נשכחה ובודדה זו, ולרגל פה את החיים הכמוסים ומכוסים מעין בן־אדם זר. הוא ראה את ראשיתה והוא ידע אחריתה . . .

הרחוב הנהו מה שהיה, ולא נשתנה בקבלת אופי אחר, ואותה האדישות החנוטה משכבר הימים הולכת ונמשכה . . . נראה כמו חולם הוא מעבר מאוד רחוק, מקראים קדמונים שייהדוהו למושבם, מגורל מאות אמללים, מאנחות מתבודדים, מצער נקרעים מעל עם, מנאקות נדחים מן החברה, מדכדוך נפשות מסורות להקראות המסבבת כל זאת . . . עולם סגור בתוך עצמו עם כל צלליו ואוריו.

יש אמנם יחידים מן הקראים שעזבו את הרחוב עזיבה־עולמית בהמירם את דתם, יש שעזבוהו עזיבת־ארעי לרגלי סבות שונות, יש שהתישבו בכפרים סמוכים בתור אכרים, מוזגים או סוחרים, יש שמתגוררים פה ומתנכרים לרוח הכת בחקותם מנהגים זרים, וגם יש שדרים עתה כאן רבים מבני דתות אחרות, אולם הרחוב בכללו נשאר בתור קן הקראות, מרכז־עתיק, קדמוני, דומם שאינו מתפתח . . .

ושמש־שחרית זורק כמאז ניצוצי־זהב כמו ליפות את הרחוב הריק ושמם עתה מיושביו הממלאים תפקידם איש איש במלאכתו.

ראובן פאַהן.

ראובן פאהן.

מֵחַיֵּי הַקְּרָאִים

ציורים וטפוסים.

(עם תמונת המחבר.)

הוצאת בנימן הַרץ ברלין־וינה.

RUBIN FAHN

MECHAJJE HA-K'RAÏM

AUS DEM LEBEN DER KARAITEN

SKIZZEN UND TYPEN

VERLAG BENJAMIN HARZ, BERLIN

מחיי הקראים